

**Міністерство освіти і науки України
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Рада аспірантів та молодих вчених
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
Рада молодих вчених при Чернігівській ОДА**

МОЛОДЬ І СУЧАСНІ ТРЕНДИ НАУКОВОЇ ДУМКИ

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

01 БЕРЕЗНЯ 2023 РОКУ

Ніжин

УДК 001.2(043.2)

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені
Миколи Гоголя
Протокол № 10 від 27.04.2023 р.

Упорядник:

Івахно Н. О. – аспірантка IV року навчання, голова Ради аспірантів та молодих вчених Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, учителька української мови та літератури Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради.

Молодь і сучасні тренди наукової думки: збірник тез доповідей Всеукраїнської мультидисциплінарної науково-практичної інтернет-конференції, 01 березня 2023 року / упоряд. Н. О. Івахно. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 139 с.

У збірнику вміщено тези доповідей Всеукраїнської мультидисциплінарної науково-практичної інтернет-конференції «Молодь і сучасні тренди наукової думки», підготовлені до друку аспірантами та молодими вченими різних спеціальностей.

Публікації присвячено сучасним напрямам розвитку біологічних, природничо-математичних наук, права, історії та політології, актуальним питанням освітніх, педагогічних та психологічних наук, сучасним трендам мовознавчої, літературознавчої та культурологічної думки.

Відповідальність за зміст публікацій несуть автори.

УДК 001.2(043.2)

© Автори тез, 2023

© НДУ ім. М. Гоголя, 2023

ЗМІСТ

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БІОЛОГІЧНОЇ ТА ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ НАУК

Долженко Ю.В. Географічна мінливість краніометричних ознак у чоловічих серіях черепів із Чернігово-Сіверщини XVII–XIX ст.....	6
Іваницька Ю.А. Аналіз сучасних напрямків досліджень впливу COVID-19 на серцево-судинну систему людини.....	9
Івасенко А.Ю. Acquired myopia and biochemical indicators of the organism	13
Кофанова О.В.; Кофанов О.Є. Хімічні технології – запорука енергетичної й економічної безпеки в контексті низьковуглецевого розвитку суспільства.....	15
Кофанов О.Є.; Кофанова О.В. Маркетингові стратегії просування продукції низьковуглецевої економіки.....	17
Переходько К.М. Вплив мелотаніну на розвиток близорукості.....	20
Переходько К.М.; Івасенко А.Ю. Біологічні аспекти проблеми набутої короткозорості	22
Степанов Є.В. Залежність концентрації флавоноїду рутину пижми звичайної (tanacetum vulgare) від мікрохімічного складу ґрунту	24
Стрельцова В.В. Особливості обробки інформації і та її сигнальною системою у осіб з набутою короткозорістю.....	27

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ПРАВА

Білан О.В. Політика декомунізації в Україні: завдання, реалізація та проблеми.....	32
Гайденко О.В. Студентство Ніжинського історико-філологічного інституту в радянській та сучасній українській історіографії	35
Добкевич А.Р. Особливості формування партійної системи Ізраїлю та її сучасний вигляд.....	38
Клапчук В.М. Розвиток кобзи та бандури в Україні: історичний аспект	42
Кравченко Є.А. Основні завдання та функції громадських об'єднань.....	46
Кришко С.Ю. Особливості відносин світської та церковної влади у Київській Русі: актуальні питання.....	49

Лях В.М. Запозичення політико-правового досвіду країн Вишеградської четвірки у ході впровадження реформи з децентралізації влади в Україні.....	53
Пішта А.Я. Причини суспільно-політичних змін в Україні в роки перебудови (1985-1991)	57
Пластун О.В. Радянська пропаганда на прикладі Кролевецького повіту 1917-1921 рр.	61
Сопронюк Т.М. Залізнична преса Південно-західних залізниць початку 1930-х років як джерело з історії повсякдення робітників.....	64
Федірко В.М. Стосунки влади та суспільства в Конотопському окрузі 1924 р. на основі газети «Ежедневный официальный бюллетень»	67
Чаленко А.В. Від панянки Олени Левковцевої до перших українських дівчат у стінах Ніжинського інституту народної освіти в більшовицькому розвої 20-30-х рр. XX ст.	69
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК	
Бі Є Особливості організації інклюзивного закладу дошкільної освіти.....	75
Боровик Н.М. Проблема забезпечення рівних можливостей дітей з малозабезпечених сімей в освіті.....	79
Вишневський С.А. Розвиток пізнавальної активності підлітків як психолого-педагогічна проблема.....	83
Забаровська С.М. Значення емоційної компетентності особистості у подоланні стресу війни.....	87
Івахно Н.О. Формування компетентних учнів-читачів старших класів у процесі поглибленого вивчення топонімів під час аналізу художнього твору	90
Йотка В.В. Місце навчально-методичного посібника «Теорія і методика музичної освіти» у науковій спадщині професора О. Я. Ростовського.....	93
Йотка Я.М. Методична компетентність як важлива характеристика успішної педагогічної діяльності	97
Кирилов А.В. Аналіз ризику появи негативних наслідків інформаційного впливу на дітей та підлітків.....	100
Клименко Л.В. Аналіз педагогічних умов формування готовності студентів до усвідомленого батьківства.....	104
Лук'яненко Ю.М. Причини виникнення неповних сімей: теоретичний аспект	106

Нестеренко П.О. Шизотиповий нарратив у творчій спадщині великого ніжинського психолога Миколи Яковича Грота.....	110
Нестеренко С.А. Навчання іноземних мов у кризових умовах.....	113
Опришко С.В. Досвід соціальної реабілітації дітей з інвалідністю в умовах громадської організації «Надія»	115
СУЧАСНІ ТРЕНДИ МОВОЗНАВЧОЇ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ	
Баран І.М. Фігури експресивного синтаксису в поетичній творчості Василя Симоненка.....	119
Єпик Д.В. Українське кіно як чинник формування національної ідентичності	122
Ковтун Н.А. Місце саспенсу в постхоррорі (на матеріалах фільмів Арі Астера «Реінкарнація» 2018 р. і «Сонцестояння» 2019 р.)	124
Могильна Р.Я. Поетика роману «Доця» Тамари Горіха Зерня.....	128
Присівок Д.В. Просторові образи в п'єсі С. Жадана «Хлібне перемир'я»	130
Романенко Я.Р. «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» М. Матіос. Аналіз аксіологічних вимірів.....	132
Самборин В.Л. Вербалізація концепту СТРАЖДАННЯ в романі Григорія Тютюнника «Вир».....	135

СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БІОЛОГІЧНОЇ ТА ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ НАУК

*Долженко Юрій Володимирович –
аспірант I року навчання Ніжинського
державного університету імені Миколи Гоголя*

ГЕОГРАФІЧНА МІНЛИВІСТЬ КРАНІОМЕТРИЧНИХ ОЗНАК У ЧОЛОВІЧИХ СЕРІЯХ ЧЕРЕПІВ ІЗ ЧЕРНІГОВО-СІВЕРЩИНИ XVII–XIX СТ.

Морфологія населення Чернігово-Сіверщині раннього нового та нового часу вкрай важлива. Відомості про антропологічний склад даного регіону, походження й спадкові зв'язки його мешканців важливі для вивчення морфології середньовічної людності Східної Європи.

Географічний метод протилежний методу порівняння краніометричних ознак за середніми величинами і стає основним, коли наявні матеріали про мінливість ознак, які рівномірно охоплюють райони великої держави, або території зі щільним та сталим населенням. Основні положення географічного методу виклав В. В. Бунак [2, с. 77–103]. Мета роботи – охарактеризувати географічну мінливість 5 краніометричних ознак мозкового та лицьового відділів черепа для візуальної оцінки територіальних відмінностей між краніологічними групами Чернігово-Сіверщини: Губернія за В. П. Алексеевим 12 черепів [1]; Остер – 4 черепи [5; 6; 7]; Виповзів – 3 черепи [11; 12; 13; 14]; Глухів – 1 череп [16]; Батурин – 76 черепів [18]; Любеч – 2 черепи [8; 9; 10]; Рогинці – 1 череп [3; 4]; Залуцьке або Стайкин Верх – 5 черепів; Чернігів – 5 черепів [7; 16; 17]. Реставрація, опис та вимірювання матеріалу (за винятком впровадженого в праці В. П. Алексеева [1]) проводилися в антропологічній лабораторії відділу біоархеології Інституту археології НАН України.

Розглядалася географічна мінливість індексу (показчика) черепної коробки, висотного діаметра черепної коробки, виличного діаметра, висоти обличчя й назомалярного кута (за Р. Мартіном [19]). Розмах варіації кожної ознаки або індексу від мінімальних до максимальних значень у досліджуваних серіях ранжувався на три категорії.

Оскільки абсолютний розмах мінливості кожної ознаки в досліджуваних групах не є рівнозначним, інтервали між рангами в кожному конкретному випадку виражаються різними величинами.

Індекс (показчик) черепної коробки (за Р. Мартіном – ознака 8:1). Розмах

міжгрупової мінливості показчика досягає 7,1. Найбільш довгоголовими виявилися мешканці півночі Чернігово-Сіверщини, короткоголовість частіше фіксується на півдні регіону в серії Виповзів (84,5). Якщо розглянути лінійний розмір поздовжнього діаметру черепа (Р. Мартіном – 1), можна також простежити розмах міжгрупової мінливості ознаки значний і досягає 20,4 мм. (Губернія – 182,5 мм; Батурин – 180,1 мм; Залуцьке – 179,0 мм; Виповзів – 171,6 мм; Остер – 175,2 мм; Любеч – 191,0 мм; Глухів – 192,0 мм; Рогинці – 173,6 мм).

Розмах варіації висоти черепа в досліджуваних чоловіків при вимірюванні від краніометричної точки базіон – 7,1 мм. Висота черепа досягає найбільшої величини – 138,4 мм – в серії черепів із с. Залуцьке, найменша – 131,3 мм – у серії з м. Остер (При цьому: Чернігівська губ. за В. П. Алексеєвим – 133,3 мм; Батурин – 136,8; Глухів – 133,2; Рогинці – 135,6; Чернігів – 132,9; Виповзів – 137,0).

Виличний діаметр (За Р. Мартіном – 45) у досліджуваних чоловічих серіях Чернігово-Сіверщини XVII–XIX ст. має такі значення: Губернія за В. П. Алексеєвим – 136,1 мм; Остер – 137,5 мм; Виповзів – 132,4 мм; Глухів – 130,0 мм; Батурин – 135,7 мм; Рогинці – 138,0 мм; Залуцьке або Стайки Верх – 135,5 мм; Чернігів – 139,0 мм.

Було зафіксовано такі показники верхньої висоти обличчя (За Р. Мартіном – 48) у досліджуваних серіях: Губернія за В. П. Алексеєвим – 68,3 мм; Остер – 64,6 мм, Батурин – 66,6 мм; Рогинці – 56,5 мм, Залуцьке – 67,4 мм; Чернігів – 67,4 мм; Виповзів – 68,1 мм.

Географічне розташування назомалярного кута (за Р. Мартіном – 77) у досліджуваних серіях таке: Губернія за В. П. Алексеєвим – 137,8°; Остер – 138,9°; Батурин – 139,0°; Рогинці – 142,8°; Залуцьке – 136,1°; Виповзів – 135,1°; Чернігів – 138,1°.

Носовий показчик (за Р. Мартіном – 54:55) в досліджуваних серіях має такі величини: Губернія за В. П. Алексеєвим – 49,3; Остер – 48,6; Батурин – 49,3; Рогинці – 57,0; Залуцьке – 45,1; Виповзів – 46,3; Глухів – 49,1; Чернігів – 47,3, а кут випинання носових кісток – такі: Губернія за В. П. Алексеєвим – 29,4°; Остер – 26,5°; Батурин – 31,4°; Залуцьке – 28,0°; Виповзів – 30,0°; Глухів – 23,0°; Чернігів – 36,0°.

Отже, розмах міжгрупової мінливості індексу (показчика) черепної коробки (8:1) можна охарактеризувати, як значний. Поздовжній діаметр черепної коробки у чоловіків з Чернігово-Сіверщини збільшується в меридіанальному напрямку: з півдня на північ. Висота черепа збільшується з півночі на південний схід. Ширина обличчя не має тенденцій до збільшення в якомусь із напрямків. У міжгрупових варіаціях виличного діаметра в чоловічих

серіях черепів віддзеркалено доволі строкату картину, в якій важко вловити якусь закономірність у широтному чи меридіональному напрямку. В міжгрупових варіаціях назомалярного кута обличчя є слабкі тенденції його збільшення з заходу на південний схід регіону. Динаміка мінливості кута випинання носа щодо лінії профілю серед досліджуваних чоловічих груп черепів з Чернігово-Сіверщини дає найвиразнішу серед варіацій інших ознак. Профілювання лицьового скелету на рівні точки назіон у чоловічих серіях варіює в межах 7,6 мм. Різниця між найбільшим і найменшим носовим індексом у чоловічих серіях – у межах 10,7. Закономірність розташування носового індексу в серіях Чернігово-Сіверщини не знайдено.

Список використаних джерел:

1. Алексеев В. П. Избранное. Москва: Наука, 2008. Т. 4. 342 с.
2. Бунак В. В. 1971. Антропология Западной Европы в современной зарубежной литературе. *Расы и народы: Современные этнические и расовые проблемы: Ежегодник*. Вып. 1. С. 77–103.
3. Жаров Г. В. Жарова Т. М. Дослідження Лівобережної комплексної археологічної експедиції. *Археологічні дослідження в Україні*. 2010. С. 108–109.
4. Жаров Г. В., Жарова, Т. Н. Археологическая разведка на Черниговщине. Археологічні відкриття в Україні 2000–2001 рр. Київ, 2002. С. 116–118.
5. Казаков А. Л. Остерський Городець (етапи формування міста). *Святий князь Михайло Чернігівський та його доба: М-ли церковно-історичної конференції*. Чернігів: Сіверянська думка, 1996. С. 91–93.
6. Казаков А. Л. Гребень П. Н. Новые раскопки Остерского городца. *Охрана и исследование памятников археологии Полтавщины*. Полтава, 1989. С. 78–79.
7. Казаков, А. Л. Летописный городец Остерский и его «Божница». *Археологические исследования в Еврорегионе «Днепр» в 2011 г.* Чернигов: Десна Полиграф, 2012. С. 33–34.
8. Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України (НА ІА НАНУ). Ф. 64. Од. зб. 2011/41.
9. НА ІА НАНУ. Ф. 64. Од. зб. 2012/14.
10. НА ІА НАНУ. Ф. 64. Од. зб. 2015 р.
11. Моця О. П., Ситий Ю. М., Скороход В. М. Виповзівський археологічний комплекс у світлі нових досліджень 2009–2013 рр.. *Міста Давньої Русі*. Київ, 2014. С. 26–37.
12. Скороход В. М., Моця О. П., Ситий Ю. М., Жигола В. С. Дослідження Виповзівського городища. *Археологічні дослідження в Україні*. Київ, 2015. С. 288–290.

13. Скороход В. М., Моця О. П., Ситий Ю. М., Жигола В. С. Роботи на Виповзівському городищі. *Археологічні дослідження в Україні*. Київ, 2014. С. 288–289.

14. Скороход В. М. До питання про конструктивні особливості житла середини Х ст. на Посаді Виповзівського городища. *Сіверщина в історії України*. Вип. 5. 2012. С. 79–84.

15. Черненко О. Є. Слідами Миколи Макаренка: дослідження Чернігівського Спасо-Преображенського собору (за матеріалами 1923 та 2012–2014 років). *Opus Mixtum*. № 5. 2017. С. 101–116.

16. Черненко О. Є., Казаков А. Л., Рижий В. В. Дослідження на території м. Чернігів. *Археологічні дослідження в Україні 2010*. Київ; Полтава, 2011. С. 364.

17. Черненко О. Є., Кедун І. С. Археологічні дослідження літописних міст Чернігово-Сіверщини. *Археологические исследования в Еврорегионе «Днепр» в 2011 г.*: науч. ежегодник. Чернигов, 2012, с. 108–110 : 2 іл.

18. Dolzhenko Yu. V. Craniological Characteristics of the Baturyn's Population in 17–18 Centuries. *Ніжинська старовина: Збірник регіональної історії та пам'яткознавства. Серія «Пам'яткознавство Північного регіону України»*. Вип. 18 (21). № 6. С. 40–56.

19. Martin R. Lehrbuch der Anthropologie. In systematischer Darstellung. Mit besonderer Berücksichtigung der anthropologischen Methoden für Studierende, Ärzte und Forschungsreisende. Zweite, vermehrte Auflage, Jena: Gustaf Fisher, 1928. Bd. II. 1062 S.

Іваницька Юлія Анатоліївна – аспірантка I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ НАПРЯМКІВ ДОСЛІДЖЕНЬ ВПЛИВУ COVID-19 НА СЕРЦЕВО-СУДИННУ СИСТЕМУ ЛЮДИНИ

Коронавірусна інфекція SARS-CoV-2 призвела до спалаху у 2019 році гострої респіраторної вірусної інфекції Covid-19 у вигляді легкій і тяжких форм. Під прямий вплив вірусної інфекції підпадають у першу чергу верхні дихальні шляхи легені. У той же час можуть спостерігатися позалегеневи ознаки гострого захворювання: можливість проникнення вірусу через шлунково-кишковий тракт (ШКТ), вплив на систему кровообігу та ураження серця та судин. Вірус Covid-19 використовує ангіотензинперетворювальний фермент

(АПФ2) як рецептор для проникнення у клітини органів. Експресія рецептора АПФ2 виявлена в епітелії респіраторних шляхів, альвеолоцитах, альвеолярних макрофагах, ендотелії судин, епітелії ШКТ, клітинах багатьох органів і тканин, включаючи міокард та деякі відділи центральної нервової системи. Відповідно виникає проблема визначення впливу коронавірусної інфекції на серцево-судинну систему людини. Для розв'язання зазначеної проблеми проаналізуємо напрямки сучасних досліджень науковців із даного питання.

Перший напрямок ґрунтується на гемостазіологічному методі – визначення маркерів для виявлення дії коронавірусної інфекції: фібриногену, Д-димеру [2]; тромбінового часу, активованого часткового тромбoplastинового часу, протромбінованого індексу, міжнародного нормалізованого відношення, які вимірюються на основі коагулограми.

Другий напрямок ґрунтується на гематологічних дослідженнях: дослідження загального аналізу крові (метод кондуктометрії) та мікроскопії клітин крові (цитологічний метод).

Третій напрямок бере за основу імунологічні методи: метод імуноферментного аналізу (визначення імуноглобулінів А, М, G) та метод імунохроматографії (визначення антигена до Covid-19). Так, у дослідженнях авторів [1, с.47] імуноферментний метод розглядається як специфічний метод діагностики, що використовує основним біоматеріалом сироватку крові з вени. Чутливість якого сягає 90%, що дає змогу виявити антитіла класів IgM і IgG до пандемічного коронавірусу, як свідчення про звільнення організму хворого від збудника.

Четвертий напрямок бере за основу біохімічні методи для визначення: білкового та вуглеводного обміну, ферментів, лактату у цільній крові, С-реактивного протеїну або С-реактивного білка (СРБ), феритину, газів крові (PO₂, PCO₂) та РН крові.

Зазначимо, що переважна більшість сучасних наукових робіт по вивченню Covid-19 спирається на системне використання вказаних методів. Так, згідно досліджень авторів [4, с. 2], серед дієвих показників захворювання пацієнтів на Covid-19 такі: рівень лужної фосфатази (ферменту, що бере участь в обміні ліпідів), для якої активність у сироватці крові становить загальну активність ізоферментів, що містяться в печінці та інших органах; сироватковий альбумін, загальний білірубін, протромбін.

Автори [3, с.35] виділяють як основні лабораторні показники наявності коронавірусної інфекції у загальному аналізі крові: прокальцитонін, моноаміноксидаза, міоглобін, мікро-С-реактивний білок, протромбіновий час, альбумін, співвідношення альбуміну та глобуліну, α-L-фукозидаза, сечова кислота, калій, лейкоцити, нейтрофіли, лімфоцити, моноцити, еозинофіли,

базофіли, еритроцити, гемоглобін, гематокрит. У своєму дослідженні автори [3, с.35] аналізують результати загального аналізу крові для хворих із негоспітальною вірусною пневмонією, викликаною Covid-19, з легким, середньотяжким, тяжким перебігом захворювання на різних його етапах: 1 – 3 день, 4 – 6 день, 7 – 9 день перебігу інфекційного процесу. Науковцями [3, с.37] проаналізовані дані загального аналізу крові для пацієнтів різних вікових груп: 20 – 30 років, 31 – 40 років, 41 – 50 років, 51 – 60 років, старше 60 років. Для вказаних вікових груп науковцями [3, с.39] був також проведений біохімічний аналіз крові, тобто визначений рівень: аланінамінотрансферази (АлАТ), ферменту печінки, який бере участь в обміні амінокислот; аспартатамінотрансферази (АсАТ), ферменту, що знаходиться в усіх клітинах організму, але переважно у серці та печінці, у меншій кількості – нирках та м'язах; сечовини, креатиніну, глюкози, СРБ.

Згідно досліджень закордонних науковців [5], підвищений рівень АсАТ в сироватці крові не лише ідентифікує пацієнтів з Covid-19, а й прогнозує тривалість їх лікування. Згідно загального аналізу крові ними були одержані такі закономірності динаміки коронавірусної інфекції для пацієнтів старше 43-х років: знижений рівень сироваткового альбуміну, підвищення рівня АлАТ та рівня гамма-глутамілтранспептидази, тобто ферменту, який накопичується у переважній кількості у клітинах нирок, печінки, підшлункової залози та бере участь в обміні амінокислот та синтезі молекул білка. Також автори [5] вказують на те, що підвищення рівня протромбіну та загального білірубіну, спостерігається з меншою частотою.

Значна кількість наукових праць присвячена дослідженню патологічних особливостей серцево-судинної системи, які спричиняє коронавірусна інфекція: факторів ризику несприятливого протікання та судинних ускладнень при Covid-19 у хворих з артеріальною гіпертензією); причин утворення тромбозів, появи «антифосфоліпідного синдрому»; фізіологічних наслідків появи мультисистемного запального синдрому, який спричиняє підвищення артеріального тиску (АТ), зміни з боку серця; «синдрому постуральної ортостатичної тахікардії», який визначається підвищенням частоти серцевих скорочень без зміни АТ при переміщенні з горизонтального у вертикальне положення; тяжкого ураження серця, що проявляється у вигляді помітного підвищення рівня тропоніну та серцевої недостатності; гострого міокардиту, переважно лімфоцитарного, незалежно від вікового діапазону (від 17 до 79 років); збільшення ризиків виникнення кардіоемболічних та гемодинамічних подій – утворення макро- та мікротромбів у судинах, зростання імовірності появи кардіоемболічного інсульту; поява ризиків венозних, артеріальних та мікроциркуляторних тромбозів – «синдрому дисемінованого

внутрішньосудинного згортання»; появи «синдрому Такоцубо», головною ознакою якого є транзиторна дисфункція лівого шлуночка (гіпокінезія, акінезія, дискінезія) та проявляється порушенням руху його стінок, що виходить за межі кровопостачання однієї коронарної артерії; інколи супроводжується змінами на електрокардіограмі у вигляді елевації / депресії сегмента ST та інверсії зубця T; зміни частоти пульсу у тяжких хворих при госпіталізації та сатурації.

У наукових дослідженнях приділена значна увага вивченню умов призупинення прогресування захворювання серцево-судинної системи: використання віруснейтралізуювальних моноклональних антитіл із плазми крові, що блокують проникнення SARS-CoV-2 у клітини-мішені; вдосконалення індивідуального підходу до лікування – врахування крім нозології стану резистентності та реактивності організму до вірусної інфекції, стану її загальноадаптивних реакцій, визначення відповідних критеріїв на основі градації лейкоцитарної формули; вибір ефективних антикоагуляційних стратегій для пацієнтів з Covid-19. Також науковцями досліджені фізіологічні та біохімічні стани: на першій стадії (на початку розвитку хвороби) із відповідними станами для здорового функціонування організму; під час «стресіндукованої кардіоміопатії» при Covid-19, спричиненої значним вірусним навантаженням з наступним проникненням вірусних частинок через рецептори АПФ2, що експресується в міоцитах та ендотелії судин; для різного віку пацієнтів із супутніми патологіями.

Таким чином, на основі проведеного аналізу напрямків сучасних досліджень науковців щодо визначення впливу коронавірусної інфекції на серцево-судинну систему людини можна зробити висновок про те, що обрана проблематика є частково вивченою. Тому потребує комплексного розв'язання та визначення клініко-лабораторних показників, які дозволять визначити ефективність функціонального стану серця та крові у пацієнтів з Covid-19.

Список використаних джерел:

1. Андрейчин М. А., Ничик Н. А., Завіднюк Н. Г., Йосик Я. І., Ішук І. С., Івахів О. Л. COVID-19: епідеміологія, клініка, діагностика, лікування та профілактика. *Інфекційні хвороби*. 2020. №2 (100). С.41– 55.
2. Коцюбайло Л. П. Особливості гострих респіраторних вірусних інфекцій коронавірусної етіології у дорослих: клініка, діагностика та лікування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.м.н. : 14.01.13. Київ, 2017. 23 с.
3. Трихліб В. І., Беляєва К. П., Цюрак Н. Р., Палатна Л. О. Особливості показників загального аналізу крові у хворих з негоспітальною пневмонією під час пандемії COVID-19. *Актуальна інфектологія*. 2021. Том 9. №5 – 6. С.33 – 41.
4. Frane Paštrovic, Marko Lucijanic, Armin Atic etc. Prevalence and Prognostic

Impact of Deranged Liver Blood Tests in COVID-19: Experience from the Regional COVID-19 Center over the Cohort of 3812 Hospitalized Patients. J. Clin. Med. 2021, 10, 4222. URL: <https://doi.org/10.3390/jcm10184222> (дата звернення: 22.01.2023).

5. Xuexiang Gu, Xiangyu Li, Xusheng An, Shufeng Yang, Shangnong Wu, Xiaozhong Yang, Honggang Wang. Elevated serum aspartate aminotransferase level identifies patients with coronavirus disease 2019 and predicts the length of hospital stay. J Clin Lab Anal. 2020;34:e23391. URL: <https://doi.org/10.1002/jcla.23391> (дата звернення: 22.01.2023).

*Івасенко Артур Юрійович – аспірант I року
навчання Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

ACQUIRED MYOPIA AND BIOCHEMICAL INDICATORS OF THE ORGANISM

Myopia is currently characterized by a high prevalence among the population of our country. Over the past decades the number of people suffering from acquired myopia has significantly increased. In some regions of the East, in South Korea and China the number of people with myopia is up to 90%, the amount of people with high degree of myopia is also quite high and reaches 20%.

Many external and internal factors of people's modern way of life have a negative impact on their health. The majority of university students suffer from functional overload (lack of sleep, eating disorders, irrational time management for work and rest), as well as bad habits. An additional factor that has a negative influence on health of students is the combination of studying and work. This affects the mental condition of the body namely by increasing the frequency of negative emotional experiences which cause the formation of severe and long-lasting adverse mental states, which leads to fatigue and mental disorders.

The vascular system of the eyes primarily suffers from stress: small capillaries are damaged, through which oxygen and useful substances enter the organs of vision.

Genetic predisposition and environmental factors such as the level of education, the time we spend while reading books or using the computer, ethnicity, etc. influence the development of myopia.

It should be noted that any stress is connected with oxidation processes. Oxidation and reduction processes are key in the life of our body cells. During stress too many radical oxygen atoms are formed in the body which have a negative effect

on the body's vital molecules (DNA, unsaturated fats, etc.). This process is called oxidative stress.

Oxidative stress plays an important role in the development of myopia. It can form in conditions of nutritional imbalance, i.e. the predominance of carbohydrates against the background of protein food deficiency, fats, vitamins, microelements (copper, zinc, selenium) and macroelements (iron, calcium), which play an important role in antioxidant protection.

In the blood of people with myopia a change in the level of microelements that take part in the anabolism of epithelial and connective tissues was found: the content of aluminum, silicon and manganese.

It has been experimentally proven that the content of potassium, cobalt, copper and iron changes in case of myopia.

Australian and Korean scientists discovered that another endogenous factor in the development of myopia is a lack of vitamin D. In Australia and Korea, the prevalence of myopia was significantly higher in individuals with vitamin D deficiency.

Biochemical indicators of blood carry significant information about the functioning of organs, systems and body as a whole in certain life conditions. A high iron content and a simultaneous decrease in the number of erythrocytes and hemoglobin in the plasma causes various types of anemia and since the peak of refraction occurs at the age of 10-14 years, the biochemical indicators issue becomes even more important.

The issue of myopia in terms of biochemical indicators still remains unexplored. Biochemical deviations in the body of people with acquired myopia clinically appear in general health problems. Therefore, the study of biochemical indicators against the background of acquired myopia has a prospective and predictive nature, which gives the opportunity to predict physiological and functional changes in the human body in conditions of acquired myopia to which our future research will be devoted.

References:

1. Saw S. M., Matsumura S., Hoang Q. V. Prevention and Management of Myopia and Myopic Pathology. Investigative ophthalmology & visual science. 2019. № 60(2). P. 488–499.
2. World Health Organization. World report on vision. Geneva. 2019. P. 30–35.

Кофанова Олена Вікторівна – докторка педагогічних наук, кандидатка хімічних наук, професорка Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»; Кофанов Олексій Євгенович – кандидат економічних наук, кандидат технічних наук, старший викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ХІМІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ – ЗАПОРУКА ЕНЕРГЕТИЧНОЇ Й ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Загальновідомо, що глобальною метою низьковуглецевого розвитку економік країн світу є скорочення обсягів викидів вуглекислого та інших парникових газів до рівня, який унеможлиблює екологічні кризові ситуації. Йдеться, зокрема, про глобальні кліматичні зміни і, як наслідок, непередбачувані катастрофічні явища на планеті.

При цьому потреба людства у вуглеводневому паливі все зростає, а суттєвої альтернативи все ще не знайдено. 2016 року набула чинності Паризька угода (відповідно до рішень Рамочної конвенції ООН щодо зміни клімату), яка покликана регулювати заходи зі скорочення вмісту вуглекислого газу в атмосфері і, відповідно, сповільнювати темпи глобального потепління.

Країни-учасниці зобов'язались розробляти і обмінюватись зеленими, екологічно сприятливими (низьковуглецевими) технологіями, не допускати інвестицій у високовуглецеві технології і виробництва. Крім того, міжнародною спільнотою взято курс на розробку новітніх методів збереження і хімічного перетворення CO₂ на вуглецево-нейтральні речовини [1, 2]. Такий курс не тільки надасть змогу поліпшити стан довкілля (атмосферного повітря, ґрунтів, водних об'єктів тощо), а й сприятиме стабілізації кліматичних умов на планеті.

У світі відомо багато способів хімічного перетворення CO₂. Це, зокрема, реакції синтезу низькомолекулярних сполук, таких як мурашина кислота HCOOH, чадний газ CO, формальдегід H₂C(O), метанол CH₃OH, метан CH₄, сечовина (NH₂)₂CO тощо, а також реакції синтезу високомолекулярних сполук – карбаматів RR'NCOOR'', карбонатів (RO)₂CO, карбоксилатів RCOOH та інших.

Проте, на думку фахівців, переробка вуглекислого газу на палива є одним з найперспективніших напрямів розвитку хімічної промисловості [3]. При цьому

в наукових колах активно відбувається дискусія стосовно переходу енергетичних систем і автотранспортних засобів на водень. Але цей процес все ще гальмується виникненням супутніх проблем, таких як, наприклад, досить висока температура горіння водню, що значно знижує ресурс двигуна; необхідність створення спеціальної інфраструктури для водневої енергетики – побудувати трубопроводи, забезпечити умови збереження водню, досягти максимальної герметичності паливної апаратури тощо.

Окрім того, з екологічної точки зору використання водню як палива також не буде повністю "smart". При спалюванні водню у великих масштабах до атмосфери будуть потрапляти значні обсяги водяної пари, яка також здатна спричиняти значний парниковий ефект. За розрахунками фахівців, при спалюванні 1 кг нафтового пального утворюється приблизно (1,2...1,4) кг водяної пари, тоді як при спалюванні водню – майже 8 кг.

Навіть під час добування водню ми знову зіткнемось з проблемою "вуглецевого сліду" – при паровій конверсії метану як побічний продукт утворюється вуглець. І майже всі процеси добування водню – і електроліз, і конверсія метану потребують значних витрат енергії, яка, знову ж, буде отримана спалюванням традиційних нафтових видів палив. Отже, відсутність "вуглецевого сліду" при виробництві водню (тобто декларування "чистого" виробництва водню) є доволі сумнівною.

Отже, частиною міжнародної політики в сфері декарбонізації є бажання вловити CO₂, наприклад, з димових газів або відходів виробництва, застосування його у певних технологічних процесах (зокрема, у харчовій промисловості) і захоронення його та інших представників парникових газів в геологічних формаціях, морях і т. п.

При цьому проблема секвестрації парникових газів достатньо успішно вирішується у економічно розвинутих країнах, зокрема, країнах ЄС, в США, Китаї тощо. Проте в Україні ця сфера господарської діяльності все ще залишається не розвинутою, а вуглекислий газ та інші парникові гази часто просто викидаються в атмосферне повітря, абсорбуючись потім поверхневими водами тощо.

Проте і у цього напряму є певні недоліки – це значні капітальні витрати на секвестрацію техногенного діоксиду вуглецю, яка потребує спеціального обладнання для транспортування і закачування газів у об'єкти їх захоронення. Отже, перед хімією і хімічною технологією постають дуже важливі завдання – знизити вартість секвестрації вуглекислого газу, а також розробити новітні методи його утилізації чи перероблення на корисні речовини.

Зазначимо, що за оцінкою Всесвітнього банку, тільки у 2020 році в світі функціонував 61 механізм регулювання викидів вуглецю, у т. ч. 30 з них

засновані на стягненні платні за викиди вуглекислого й інших парникових газів, а 31 – на системі торгівлі викидами парникових газів (Emissions Trading System) [4]. При цьому серед компенсаційних методів було запроваджено масштабне висаджування саджанців дерев і чагарників, які здатні поглинати CO₂ природним шляхом.

Список використаних джерел:

1. Hepburn C., Adlen E, Beddington J., Carter E.A., Fuss S., Mac Dowell N., Minx J.C., Smith P., Williams C.K. The technological and economic prospects for CO₂ utilization and removal, Nature. 2019. V. 575. P. 87–97.
2. Bazzanella A., Krdmer D. Technologies for Sustainability and Climate Protection – Chemical Processes and Use of CO₂, 2019. P. 333.
3. Wei J., Ge Q., Yao R., Wen Z., Fang C., Guo L., Xu H., Sun J. Directly converting CO₂ into a gasoline fuel, Nat. Commun. 2017. V. 8. P. 1–8.
4. Carbon pricing in numbers. The World Bank Group. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33809/211586figures.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

***Кофанов Олексій Євгенович** – кандидат економічних наук, кандидат технічних наук, старший викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»;*

***Кофанова Олена Вікторівна** – докторка педагогічних наук, кандидатка хімічних наук, професорка Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ПРОСУВАННЯ ПРОДУКЦІЇ НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

Пошук людством дієвих шляхів виходу з глобальної екологічної кризи, необхідність запобігання змінам клімату на планеті потребують від фахівців розробки новітніх підходів і механізмів управління економікою країни, реалізації ефективних стратегій просування на національному ринку екологічно дружніх (smart) технологій, продукції і послуг.

Отже, сьогодні йде активний пошук і кардинальна зміна існуючих моделей управління, причому, як на рівні держави, так і на регіональному рівні та на

рівні окремих підприємств та ринків.

Останнього часу, на тлі становлення України як частини до Європейської спільноти, значно посилюється необхідність запровадження в країні ефективних маркетингових стратегій, спрямованих на забезпечення низьковуглецевого розвитку її економіки. Саме такі стратегії фахівці вважають одним з найдієвіших інструментів трансформації свідомості споживачів, підвищення рівня їх екологічної культури і, як наслідок, забезпечення національної економічної безпеки країни, зниження ризиків зміни клімату на планеті.

Отже, "зелений", екологічно дружній, маркетинг трактують як маркетинг у сфері продажу продуктів і послуг на основі їх екологічних переваг і властивостей. Йдеться, зокрема, як про екологічно чисті продукти (послуги), так і про такі продукти (послуги), що виготовлені й упаковані в екологічно чистий спосіб або з використанням екологічно безпечних технологій, сировини, видів палив тощо.

Загальновідомо, що "зелений" рух і концепція сталого розвитку суспільства й біосфери передбачають ефективні шляхи у напрямку значного скорочення споживання високовуглецевих видів палива і зменшення тим самим тиску на довкілля завдяки зниженню обсягів викидів парникових газів до рівня, що не призведе до виникнення екологічних криз у майбутньому.

"Зелений" маркетинг передбачає формування й імплементацію на усіх рівнях цілісної маркетингової парадигми, заснованої на комплексі маркетингових стратегій. Згідно з нею, споживання й утилізація продуктів (послуг) відбуваються в екологічно сприятливий спосіб, з усвідомленням наслідків глобального потепління і відповідних небезпек для всього людства. Водночас, мають бути обов'язково враховані засади екологічного менеджменту й циркулярної економіки задля досягнення цілей сталого розвитку ООН.

Отже, сьогодні концепція екологічного маркетингу активно увійшла й вдало розвивається на вітчизняному ринку, що й обумовлює актуальність даного дослідження.

Низьковуглецевий маркетинг передбачає, в тому числі, й розробку дієвих інструментів просування товарів і послуг енергоефективних виробництв і ресурсоощадливих технологій. Це може бути, наприклад, спеціальна екологічна реклама (брошури, вивіски, плакати тощо), публікації екологічного змісту, веб-сайти, відео- і кіноматеріали, проведення цікавих заходів, врахування культурних і демографічних особливостей споживачів певних регіонів тощо.

Відомо, що багато великих і середніх компаній активно інвестують у енергоощадливі й "зелені" технології. Варто назвати, наприклад, такі компанії, як Google, Apple, Toyota, ІКЕА та інші, які вкладають гроші в альтернативні

джерела енергії – у технології використання енергії Сонця, водневу енергетику, виробництво біопалив тощо.

Проте й сьогодні екологічний маркетинг все ще стикається з проблемами і складнощами, пов'язаними як з недовірою певних верств населення до екологічних продуктів (послуг), так і з недостатньою поінформованістю споживачів товарів (послуг), виробників, посередників тощо. І у цьому контексті вважаємо за необхідне запропонувати як маркетингову стратегію маркетинг відносин, який, на думку фахівців, є інноваційним маркетинговим підходом. Він полягає у тому, що розвиток бізнесу, "зелених" технологій тощо відбуватиметься шляхом налагодження міцних і взаємовигідних відносин із суб'єктами маркетингового середовища задля комплексного впливу наявних і нових маркетингових інструментів на ринкову взаємодію "виробник–споживач" [1].

Отже, для досягнення успіху на ринку товарів і послуг потрібно постійно й наполегливо вивчати цільову аудиторію, збирати актуальну інформацію про уподобання і цінності споживачів, пропонувати клієнтам тільки високоякісні продукти і відмінне обслуговування, гнучку систему знижок. Отже, маркетинг взаємовідносин з клієнтами, який тісно пов'язаний з CRM-підходом, базується й розвивається саме на спілкуванні і лояльності клієнтів [1, 2].

Відповідно до концепції маркетингу взаємовідносин, однією з найкращих стратегій для побудови довгострокових і міцних відносин із клієнтами є фокусування на емоціях – занепокоєння проблемами глобального потепління, надмірним використанням природних ресурсів, значними викидами парникових газів в атмосферу, утворенням і захороненням великих обсягів промислових і побутових відходів тощо.

При цьому диверсифікація енергетичних ресурсів розглядається фахівцями як один з найбільш ефективних способів забезпечення сталого розвитку в галузі енергетики і транспорту. Тобто завданнями "зеленого" маркетингу є зосередження зусиль на стимулюванні споживання не тільки екологічно чистих продуктів і послуг, а й продуктів (послуг), вироблених з використанням екологічно сприятливих видів енергії, які не завдають шкоди довкіллю і не мають значного "вуглецевого сліду".

У той самий час, "зелений" маркетинг не варто розглядати чергове відгалуження у маркетингу; це окрема концепція розвитку, яка поєднує у собі два головні аспекти – еколого-економічний і соціальний [3]. На сьогодні інформаційна складова "зеленого" маркетингу і використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для цілеспрямованого впливу на споживчі пріоритети надає змогу маркетингологам не тільки орієнтуватися в процесах і явищах, що відбуваються в суспільстві, а й оптимізувати побудову

маркетингових програм і стратегій на основі особистої інформації споживачів, активного залучення екологів у процес формування ринкового попиту.

Список використаних джерел:

1. Марченко С. М., Сосідко К. Р. Маркетинг відносин як інноваційний стратегічний напрям залучення і утримання лояльних клієнтів. *Маркетингові стратегії, підприємництво і торгівля: сучасний стан, напрямки розвитку: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Київ, 27 жовтня 2022 року*. С. 85-89.

2. Стадник В. В., Іжевський П. Г., Головчук Ю. О. Маркетинг взаємодії в розвитку інноваційного та ринкового потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6101>

3. Мосієнко О. В., Маліновська К. О. Стан та розвиток екологічного маркетингу. Маркетингові стратегії, підприємництво і торгівля: сучасний стан, напрямки розвитку: *Матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Київ, 27 жовтня 2022 року*. С. 94-97.

Переходько Костянтин Миколайович – аспірант I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ВПЛИВ МЕЛОТАНІНУ НА РОЗВИТОК БЛИЗОРУКОСТІ

Численні дослідження показали, що якість сну у короткозорих людей гірша, ніж у людей із нормальним зором. Сон та циркадні ритми важливі не тільки для загального здоров'я, але й для гарного зору. За літературними даними свідчить, що люди з короткозорістю мають відстрочені циркадні ритми і низьку вироблення мелатоніну – гормону, що секретується в мозку та відповідає за регулювання сну в нічний час. Доказом потенційного зв'язку між порушенням циркадного ритму та розвитком міопії стало визначення порушення циркадних ритмів та сну через появу штучного освітлення та використання світловипромінюючих електронних пристроїв для читання чи розваг стали проблемою для здоров'я.

Лідуюче американське джерело Medical Xpress, яке проводило дослідження в області короткозорості вперше, ці науковці вимірювали циркадні ритми та вироблення мелатоніну за зразками слини та сечі у людей з короткозорістю (від -1 до -3) та з нормальним зором. За літературними даними, якість та концентрація мелатоніну була пов'язана, по-перше, зі зміною

біохімічного складу крові, по друге з погіршенням імунної системи взагалі.

Мелатонін – це гормон, що виробляється шишкоподібною залозою мозку для підтримки циклу сну та неспання організму та циркадних ритмів. Організм виробляє мелатонін з настанням темряви, пік секреції досягається між 2-4 годинами ночі. Аналіз показав, що у людей з короткозорістю значно уповільнені циркадні ритми та низький рівень вироблення мелатоніну порівняно з учасниками з нормальним зором. У короткозорих людей - явно виражена зміна біохімічного показника крові зі зрушенням догори, більшість трансфераз були збільшені.

Міопія є дуже поширеним порушенням зору серед дітей та молодих людей. Люди з короткозорістю ясно бачать об'єкти поблизу, а далеко нечітко. Стан викликаний тим, що промені світла, що потрапляють у око, фокусуються перед сітківкою, а чи не на ній, викликаючи розмитість. У дітей короткозорість часто виникає в період статевого дозрівання, але може з'явитись у будь-якому віці; оскільки дитячі звички відходу до сну та час, проведений перед екраном, необхідно переглянути, щоб знизити ймовірність прогресування міопії у молоді.

Достатня кількість сну має вирішальне значення для пам'яті, сталої уваги, успішності у школі та загального благополуччя дітей на ранньому етапі розвитку. Багато цифрових пристроїв випромінюють синє світло, яке пригнічує вироблення мелатоніну та викликає затримку циркадних ритмів уночі, що призводить до поганого сну. Важливо обмежувати вплив цифрових пристроїв на дітей, особливо ввечері, щоб забезпечити гарний сон та здоровий зір.

Список використаних джерел:

1. Венгер Г. Е., Солдатова А. М., Венгер Л. В. Офтальмологія. Курс лекцій, Одеса, Одеський медуніверситет 2012, Серія «Бібліотека студента-медика», 2012. 95 с.

2. Medical Xpress 2011-2023 powered by Science X Network, Health Neuroscience, Myopia linked to poor sleep and screen time: веб-сайт. URL: <https://medicalxpress.com/news/2021-05-myopia-linked-poor-screen.html> (дата звернення: 12.02.2023).

Переходько Костянтин Миколайович – аспірант I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя;
Івасенко Артур Юрійович – аспірант I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

БІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ НАБУТОЇ КОРОТКОЗОРОСТІ

Через дистанційні навчання, роботу та *періодичні* відключення *світла* ми частіше дивимося на екрани комп'ютерів, планшетів і смартфонів. Постійне фокусування на об'єктах, розташованих поблизу, нестача денного світла впливають на зір, якість якого є важливою складовою на кожному кроці нашого життя.

Короткозорість вважають епідемією XXI століття. Висновки та прогнози ВООЗ і ООН щодо цього питання є не дуже втішні. На сьогодні близько 2,2 мільярда людей мають порушення зору, і з них принаймні 1 мільярд людей мають порушення, яких можна було б запобігти при своєчасній діагностиці та лікуванні. До 2050 року короткозорість на нашій планеті зросте до 52%. Якщо брати ту частину короткозорості, яка є патологічною і призводить до втрати зору та інвалідизації, то 10% будуть мати високий ступінь короткозорості, а це близько 1 мільярда людей. Саме високий ступінь короткозорості призводить до ускладнень з боку сітківки, кришталика, та як наслідок, може виникати відшарування сітківки, катаракта, зміна диска зорового нерва, макулопатія тощо.

Поширеність короткозорості не рівномірна в різних регіонах світу. За статистикою вона присутня у 35% жителів Африки, 41% населення США, 50% європейців та понад 90% населення *азійських країн*.

Дані обстежень понад 120 тисяч школярів у віці від 6 до 13 років, які проводились у Китаї, показали, що на «рік корони» різко зросло число дітей, які страждають на короткозорість. Згідно з дослідженнями, особливо у дітей у віці 6-8 років короткозорість діагностувалася втричі частіше, ніж у попередні роки. У цій віковій групі гострота зору погіршилася приблизно на 0,3 діоптрії.

У 2020-му поширеність короткозорості виявилася значно вищою у порівнянні з 2015-2019 роками. Кількість шестирічних дітей з короткозорістю у 2020 році склала 21,5%, тоді як у попередні роки їх було 5,7%. Серед дітей семирічного віку цей показник виріс з 16,2% до 26,2%, а серед восьмирічних – з 27,7% до 37,2%.

Треба зауважити, що набута короткозорість це не тільки медична, але й економічна проблема. Внаслідок порушення рефракції зору та несвоєчасної корекції людина не може виконувати свою роботу якісно, надалі це призводить до втрати працездатності та зниження рівня якості життя в цілому.

Достеменно відомо, що короткозорість це один з варіантів оптичної рефракції ока, при якій зображення предметів фокусується перед сітківкою, а не на ній. Прогресування короткозорості та ризик розвитку ускладнень знаходиться в прямій залежності від того, наскільки рано вона виникла. Значне посилення рефракції відбувається у віці 10-14 років. Характерно, що спочатку короткозорість, в більшості випадків, має прогресивний характер, далі відбувається суттєве зменшення темпу прогресування, коли закінчується ріст організму, а також нормалізується гормональний баланс.

На тлі короткозорості спостерігаються порушення в імунному статусі осіб з цією патологією. Відзначено зниження загальної кількості лімфоцитів та ослаблення Т-клітинного ланцюга імунітету, відбувається дисбаланс імунорегуляторних механізмів як у бік активації імунної системи, так і у бік розвитку імунодефіцитного стану. Розглядається вплив вегетативної нервової системи на розвиток і прогресування короткозорості не тільки з порушеннями акомодацийних механізмів, але і з позиції зміни кровотоку. Короткозорість, як патофізіологічний стан, супроводжується напруженнями фізіологічних систем (біохімія крові, діяльність серцево-судинної системи, респіраторна система та локомоторний апарат), що характеризуються незначними змінами у порівнянні з референтними показниками, але при цьому вони займають найнижчу або найвищу межу.

Можливо, функціональні зміни в показниках вегетативних систем матимуть залежність від ступеня короткозорості. Слід взяти до уваги той факт, що стан вегетативної нервової системи, яка дуже лабільна в препубертатному і пубертатному періоді у підлітків, істотно впливає на динаміку розвитку короткозорості вже в зрілому віці.

Важливою складовою в патогенезі набутої короткозорості є сукупність різних анатомічно-фізіологічних факторів. Для адекватного аналізу та вивчення цих процесів повинен бути сформований комплексний підхід для оцінки стану вегетативних систем на тлі набутої короткозорості. Насамперед слід звернути увагу на біохімічні показники крові та функціонування серцево-судинної системи, що ми досліджуємо в нашій роботі.

Список використаних джерел:

1. Кирилова Л. П., Пилипишин О. І. До проблеми розвитку короткозорості в сучасній молоді. *Медсестринство: український науково-практичний журнал*. 2021. №1. С. 47–50.

2. Учені б'ють на сполох: у дітей під час пандемії псується зір. URL: <https://www.dw.com/uk/ucheni-biut-na-spolokh-u-ditei-pid-chas-pandemii-psuietsia-zir/a-56629314> (дата звернення: 30.01.2023).

Степанов Євгеній Вікторович – аспірант III року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ЗАЛЕЖНІСТЬ КОНЦЕНТРАЦІЇ ФЛАВОНОЇДУ РУТИНУ ПИЖМИ ЗВИЧАЙНОЇ (TANACETUM VULGARE) ВІД МІКРОХІМІЧНОГО СКЛАДУ ҐРУНТУ

Флавоноїди, у складі лікарських препаратів, широко використовуються у фармації для лікування різноманітних хвороб і станів. У контексті сучасного розвитку біологічної науки досліджується вплив багатьох елементів навколишнього середовища на концентрацію флавоноїдів у лікарській рослинній сировині.

На даному етапі дослідження ми проаналізуємо вміст мікрохімічних елементів ґрунту та їх вплив на концентрацію флавоноїду рутину у лікарських рослинах [2].

Хімічні мікроелементи в рослинах входять в склад ферментів, що є каталізаторами різноманітних біохімічних процесів, вони посилюють їх активність. Зниження подібних мікроелементів можуть призводити до зменшення врожайності, захворюваності рослин з їх подальшою загибеллю, а також зміни в хімічному складі біологічно-активних речовин, задіяних у фармації [3-4].

Так, якщо в ґрунті один із елементів, знаходиться в недостатній кількості чи недостатньо засвоюється рослиною, вона уповільнює розвиток, або ж взагалі гине. Втім інші елементи, за своєї відсутності, або часткової присутності, можуть повністю перешкоджати іншим поживним сполукам ефективно впливати на рослину, або зменшувати їх дію[2].

Флавоноїди є тими біологічно активними речовинами рослини, які можуть залежати від концентрації мікрохімічних елементів ґрунту. Так, наприклад, у дослідженнях В. М. Мінарченко описується вплив Ni, Cu та Pb на концентрацію флавоноїдів у (*Potentilla erecta* Linneus, 1797), а у працях зарубіжних вчених Hassan A. та Zengin M. загальний вплив мікрохімічних елементів ґрунту на флавонони [5-8].

Метою нашого дослідження було проаналізувати вміст основних мікрохімічних елементів ґрунту та дослідити їх вплив на концентрацію флавоноїдів у пижмі звичайній (*Tanacetum vulgare* Linneus, 1753).

Матеріали та методи дослідження. Для дослідження збиралися квітучі суцвіття пижмо звичайного (*T. vulgare*) у їх активний сезон цвітіння, після чого їх висушували із дотриманням усіх вимог державної фармакопеї.

Кількісне відображення сумми флавоноїдів у перерахунку на рутин проводилося за методикою державної фармакопеї.

Досліджувані зразки ґрунту збиралися у той же час з під досліджуваної рослини. Усього було залучено 3 зразки з 3 різних місць.

Зразок 1 - ґрунт брався у локації (Чернігівська область, Ніжинський район, з'їзд у сторону Березанки)

Зразок 2 - ґрунт брався у локації (Чернігівська область, Прилуцький район, в. м. 12, біля непрацюючих колій)

Зразок 3 - ґрунт брався у локації (Чернігівська область, м. Ніжин, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, агростанція)

Досліджувані хімічні елементи ґрунту: Бор(В), Кобальт(Со), Мідь (Cu), Магній(Mg), Марганець (Mn), Молібден(Mo), Цинк (Zn).

Визначення вмісту елементів (В, Со, Cu, Mg, Mn, Zn, Мо,) методом атомно-емісійної спектроскопії з індуктивно-зв'язаною плазмою.

Результати дослідження та обговорення

Таблиця 1

Концентрація рутину у *Tanacetum vulgare* L в залежності від досліджуваних мікро-хімічних елементів ґрунту

	Концентрація рутину (1 зразок)	Концентрація рутину (2 зразок)	Концентрація рутину (3 зразок)
Досліджуван	5.619	6.257	6.896
ий елемент			
Бор(В), мг/кг	1,04	0,24	0,19
Кобальт(Со), мг/кг	0,27	0,18	0,05
Мідь (Cu), мг/кг	2,77	1,05	0,92
Магній(Mg), мг/кг	1,5	0,14	0,22
Марганець (Mn), мг/кг	20,81	27,18	31,33
Молібден(Mo), мг/кг	0,12	0,08	0,02
Цинк (Zn), мг/кг	19,22	31,1	21,06

Із таблиці видно:

- спадну залежності впливу Бору на концентрацію рутину. На найменшу кількість рутину 5.619 припадає найбільша кількість Бору 1.04, і чим менша стає концентрація Бору тим більша стає концентрація рутину від 6.896 до найменшого показника в 0.19 відповідно.

- спадну пряму залежності впливу Кобальту на концентрацію рутину. На найменшу кількість рутину 5.619 припадає найбільша кількість Кобальту 0.27, і чим менша стає концентрація Кобальту тим більша стає концентрація рутину від 6.896 до найменшого показника в 0.05 відповідно.

- спадну пряму залежності впливу Міді на концентрацію рутину. На найменшу кількість рутину 5.619 припадає найбільша кількість Міді 2.77, і чим менша стає концентрація Міді тим більша стає концентрація рутину від 6.896 до найменшого показника в 0.92 відповідно.

- що до Магнію, у першому та другому зразку концентрації флавоноїдів збільшувалися із відповідним зменшенням концентрації Магнію, втім у третьому зразку відзначається збільшення концентрації Магнію із найбільшим із досліджуваних зразків показником концентрації рутину в 6.896. Це пояснюється тим, що у даному зразку була велика кількість інших мікроелементів, які могли спричинити такий ріст.

- зростаючу пряму залежності впливу Марганця на концентрацію рутину. На найменшу кількість рутину 5.619 припадає найменша кількість Марганця 20.81, і чим більша стає концентрація Марганця тим більша стає концентрація рутину до 6.896 і 31.33 відповідно.

- спадну пряму залежності впливу Молібдену на концентрацію рутину. На найменшу кількість рутину 5.619 припадає найбільша кількість Молібдену 0.12, і чим менша стає концентрація Молібдену тим більша стає концентрація рутину від 6.896 до найменшого показника в 0.02 відповідно.

- що до Цинку, концентрація флавоноїдів збільшується відповідно до збільшення концентрації Цинку у першому та другому зразках, але в третьому зразку відзначається зменшення показника Цинку, що, як і в випадку із Магнієм, свідчить про більш вагомий вплив побічних мікроелементів на концентрацію рутину.

Висновок. Отримані дані дають змогу проаналізувати можливий вплив деяких мікрохімічних елементів в ґрунті на концентрацію флавоноїдів, але є виключення, такі як Цинк і Магній, які в повній мірі не дають загального і остаточного підтвердження вагомого впливу цих елементів на концентрацію рутину у пижмі звичайній (*Tanacetum vulgare* L.), тому важливим є

продовження дослідження із залученням більшої кількості досліджуваних рослин для створення кореляційних таблиць.

Втім показники інших мікрохімічних елементів (Бор (В), Кобальт (Со), Мідь (Сu), Марганець (Mn), Молибден(Мо)) показують прамий вплив на концентрацію флавоноїду рутину, із чого можна зробити висновок про пріоритет внесення, або вилучення цих елементів для отримання кращих результатів у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Державна фармакопея України. – Вип.2: *Загальні методи аналізу. Лікарська рослинна сировина*. 11-е вид., доп. Київ: Медицина, 1990. – 400 с.
2. Георгиевский В. П. Биологически активные вещества лекарственных растений / Комиссаренко Н. Ф., Дмитрук С. Е. Н.: Наука, 1990. С. 101-107.
3. Серета П. І. Фармакогнозія: лікарська рослинна сировина та її фітозасоби / Максютіна М. П., Давтян Л. Л. В.: Нова Книга, 2006. С. 28 - 38.
4. Носаль М. А. Лікарські рослини і способи їх застосування у народі / Носаль М. А., Носаль І. М.; Под ред. В. Г. Дроботька. Київ: Здоров'я, 1964. 298 с.
5. В. М. Мінарченко, В. Г. Каплуненко, Н. П. Ковальська мінеральний склад кореневищ перстача прямостоячого (*Potentilla erecta* L.)
6. Zengin M., Ozcan M. M., Cetin Ü., Gezgin S. Mineral contents of some aromatic plants, their growth soils and infusions // J. Science of Food and Agriculture. – 2008. – V. 88. – P. 581–589.
7. Anal J. M. H., Chase P. Trace elements analysis in some medicinal plants using graphite furnace – Atomic absorption spectroscopy Environ. Eng. Res. – 2016 <http://dx.doi.org/10.4491/eer.2016.007>
8. Hassan A. Effects of Mineral Nutrients on Physiological and Biochemical Processes Related to Secondary Metabolites Production in Medicinal Herbs. Medicinal and Aromatic Plant Science and Biotechnology 6 (Special Issue 1), 2012. – P. 105 - 110. <http://dx.doi.org/10.1590/S0102-695X2011005000177>

Стрельцова Валерія Віталіївна – аспірантка I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ОСОБЛИВОСТІ ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ І ТА ІІ СИГНАЛЬНОЮ СИСТЕМОЮ У ОСІБ З НАБУТОЮ КОРОТКОЗОРИСТІЮ

Вступ. Людина – складова суспільства. Сучасне суспільство є

інформаційно-кібернетичним, що зумовлює сприйняття інформації з близької відстані у вигляді дрібних символів (цифри, піктограми, слова), що призводить до формування короткозорості, як адаптаційної реакції.

У сучасному суспільстві людина сприймає 80% інформації через органи зору, а це викликає значне напруження зорово-сенсорної системи.

Функціональне навантаження на орган зору супроводжується морфофункціональними змінами в будові ока, які є проявом патофізіологічних змін, що, в свою чергу, викликає зміни в діяльності інших системах організму, зокрема і у ЦНС [3; 7; 8].

Метою нашого дослідження є вивчення особливостей обробки подразників адресованих I та II сигнальним системам на фоні набутої короткозорості.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 150 волонтерів чоловічої статі, які були поділені на дві групи : I (контрольна) - практично-здорові особи (n=80), II – особи, які страждають на набуту короткозорість різного ступеня (n=70). Діагноз короткозорість був встановлений лікарем-офтальмологом. Вік волонтерів становив 24-30 років.

Враховуючи зміни розумової працездатності на початку робочого дня і тижня, дослідження здійснювали у дні високої розумової працездатності – у вівторок, середу, четвер з 09.00 до 11.00 ранку, коли спостерігається оптимальний рівень фізіологічних функцій [4].

Для дослідження рівня обробки інформації адресованої I та II сигнальним системам використовували дані про стан нейродинамічних властивостей отримані за методикою М. В. Макаренка [6]. За даною методикою досліджували латентні періоди сенсомоторних реакцій різної складності: проста сенсомоторна реакція (ПСМР), реакція вибору 1 із 3 подразників (РВ₁₋₃), реакція вибору 2 із 3 (РВ₂₋₃). Фігури використовуються, як подразник адресований до I сигнальної системи, а слова – як подразник адресований для II сигнальної системи. Функціональну рухливість нервових процесів (ФРНП) визначали шляхом найвищого темпу диференціювання позитивних та гальмівних подразників при мінімальній експозиції їх пред'явлення в режимі «зворотного зв'язку». Це час, який необхідний для виконання тесту. Для уникнення суб'єктивного фактору тестування стану нейродинамічних властивостей проводилося тричі, кращий результат використовували для статистичної обробки.

Робота виконувалась у відповідності до біоетичних норм з дотриманням відповідних принципів Гельсінської декларації прав людини, Конвенції ради Європи про права людини і біомедицини та відповідних законів України. Всі волонтери дали письмову згоду на участь у дослідженні [1; 2].

Порівняльний аналіз матеріалів досліджень нейродинамічних показників

організму волонтерів контрольної і експериментальної груп показав, що кількісні характеристики латентних періодів сенсомоторних реакцій різної складності не мали достовірних відмінностей. Слід відзначити, що стабільність латентних періодів сенсомоторних реакцій різної складності зумовлена генетичною детермінованістю, тобто вони змінюються в віковому аспекті, саме чим більший вік організму тим більша величина латентного періоду. Отримані результати, що характеризують латентні періоди сенсомоторних реакцій співпадають з даними, отриманими раніше у дослідженнях М. В. Макаренка та В. С. Лизогуба [5].

Отримані в нашому дослідженні показники ФРНП, які характеризують швидкість переробки інформації у практично-здорових людей, як для I та II сигнальних систем, співпадають з даними, отриманими раніше [7].

Обробка подразників адресованих I сигнальній системі (подразник фігури) у короткозорих людей була краща ніж у практично-здорових людей, про що свідчить час проходження тесту (короткозорі $67,4 \pm 1,7$ с. практично здорові $72,0 \pm 1,1$ с.). Чим менше витрачається часу на проходження тесту тим швидше відбувається обробка інформації. В нашому дослідженні у короткозорих ФРНП (подразник фігури) було краще на 6 % в порівнянні з практично-здоровими людьми.

При обробці подразників, які були адресовані II сигнальній системі (подразник слова) так само отримали кращі показники ФРНП в порівнянні з практично здоровими людьми (короткозорі $72,5 \pm 1,1$ с., практично здорові $76,4 \pm 1,2$ с.). Так у короткозорих людей обробка подразників (слова) адресованих II сигнальній системі була краще в порівнянні з практично-здоровими людьми на 5 %.

Обробка інформації I сигнальною системою відбувається дещо швидше, це пов'язано з формою подразника, в нашому дослідженні це геометричні фігури, які представляють собою простий символ. Тобто в даному випадку обробляється окремий символ, який несе на собі мінімальну інформацію, впізнання та диференціацію геометричної фігури.

В II сигнальній системі обробка подразників відбувається дещо повільніше, це обумовлене формою подразника "слово". Слово, як подразник складається з декількох символів, які об'єднуючись утворюють складну форму «словесного образу».

Таким чином у короткозорих людей обробка подразників адресованих до I та II сигнальних систем відбувається швидше, ніж у практично-здорових людей.

Наше дослідження розширює та поглиблює отримані раніше дані в дослідженнях Шейко В. І. та Колесник Ю. І. [3; 7; 8], а також вперше розглядає

проблему обробки подразників адресованих I та II сигнальним системам на тлі короткозорості. Слід відмітити, що нами вперше проведено дослідження, яке присвячене обробці подразників адресованих I та II сигнальним системам на тлі набутої короткозорості.

Отримані нами результати можна пояснити наступним чином. Короткозорість – це прояв адаптаційних фізіологічних процесів до великого інформаційного потоку, що сприймається органом зору, який супроводжується змінами в показниках імунної системи, що, в свою чергу, викликає функціональні перебудови в ЦНС [13]. Можливо, отримані зміни у ВНД за умов короткозорості є наслідком тренувального ефекту або функціонально-адаптаційною реакцією до подразників, які адресовані зоровій сенсорній системі (ЗСС).

Висновок. Таким чином на тлі короткозорості спостерігається покращення переробки подразників адресованих I та II сигнальним системам, що обумовлене підвищенням функціональної рухливості нервових процесів, які лежать в основі переробки подразників.

1. Список використаних джерел:

1. Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об'єкта дослідження». [Інтернет]. Документ 990_005, редакція від 01.10.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_005.

2. Загальна декларація про біоетику та права людини. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури: відділ етики науки і технології: сектор соціальних і гуманітарних наук [Інтернет]. 2005 жов 19; 12 с. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001461/146180r.pdf>.

3. Колесник Ю. І., Шейко В. І., Львов О. С. Аналіз показників вищої нервової діяльності в залежності від ступеня короткозорості. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2019;4(4):268-273. DOI: 10.26693/jmbs04.04.268.

4. Коцан І. Я. Вікова фізіологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Я. Коцан, С. Є. Швайко, О. Р. Дмитроца; Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 376 с.

5. Макаренко М. В., Лизогуб В. С., Кожемяко Т. В., Черненко Н. П. Вікові особливості швидкості обробки інформації у осіб з різним рівнем функціональної рухливості нервових процесів. *Фізіол. журн*. 2011; 57(1):88-93.

6. Макаренко М. В., Панченко В. М. Сенсомоторна реактивність у людей з різними властивостями основних нервових процесів. *Вісник нац. ун-ту оборони України*. 2012;4(29):188-193.

7. Шейко В. І. Куш Ю. І. (Колесник Ю. І.) Показники нейродинамічних

функцій в умовах зміненої імунореактивності організму людини на тлі короткозорості набутої форми. *Trends and prospects of scientific thought in medicine: collective monograph, International Science Group*. Boston, (Boston, 2022) V. 1, 27-46.

8. Kolesnyk Y, Sheiko V, Dereka T. Comparison of indicators of cellular and humoral immunity in acquired myopia mild and high degree. *Zdravotnicke listy. Laboratory Medicine; Public health*. 2020;8(4);36-42.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ПРАВА

Білан Олександр Володимирович – аспірант I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ПОЛІТИКА ДЕКОМУНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ: ЗАВДАННЯ, РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ

Політика декомунізації в Україні розпочалась у 2015 році. І хоча вона була сформована за аналогією з іншими країнами постсоціалістичного табору офіційно її проголосили та почали практичну реалізацію із значним запізненням у чверть століття. Декомунізація – це щось більше, ніж просто відкриття архівів, перейменування населених пунктів та об'єктів топоніміки чи демонтаж старих пам'ятників. Це ще зміна свідомості населення та ціннісно-політичних орієнтацій, переоцінка радянського періоду та його негативного спадку, пов'язаного з комуністичним тоталітарним режимом.

Саме тому фахівці розрізняють "декомунізацію" вузькому та широкому сенсі. Зокрема, у вузькому сенсі, декомунізацією сьогодні зазвичай називають впровадження так званих «декомунізаційних законів», ухвалених Верховною Радою України 9 квітня 2015 р. Це – Закони України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» (№ 314-VIII), «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 рр.» (№ 315-VIII), «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» (№ 316-VIII), «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (№ 317-VIII). У ширшому ж сенсі під декомунізацією слід розуміти значно триваліший і багатогранніший політичний та соціокультурний процес підваження й навіть усунення з публічного простору та суспільної свідомості політичної, ідеологічної, а почасти й культурної спадщини комуністичного (радянського) періоду в нашій історії [1, с.7,8].

Нормативна база декомунізації була націлена на виконання широкого кола завдань:

- 1) ліквідація спадщини колишніх комуністичних тоталітарних режимів;
- 2) відкриття історичних та політичних архівів;
- 3) встановлення правового статусу борців за незалежність України,

надання їм соціальних гарантій та їх вшанування;

4) засудження політичних репресій та відмежування від практик державного терору;

5) недопущення подальшого порушення громадянських прав;

6) забезпечення прав і свобод людини і громадянина;

7) розвиток демократичної і правової держави;

8) консолідація та розвиток української нації;

9) недопущення повторення злочинів комунізму та націонал-соціалізму;

10) недопущення будь-якої дискримінації;

11) відновлення історичної та соціальної справедливості;

12) усунення загрози незалежності, територіальної цілісності та національній безпеці України;

13) налагодження суспільного діалогу;

14) забезпечення широкого доступу до історичної інформації;

15) збереження людської пам'яті;

16) збереження пам'яті про перемогу над нацизмом у Другій світовій війні;

17) вшанування пам'яті всіх жертв Другої світової війни — День пам'яті і примирення;

18) піклування про ветеранів війни, учасників визвольного руху та жертв нацизму[2,с.4-5].

Які ж результати декомунізації? На квітень 2021 р. було перейменовано понад 51 тисяча об'єктів топоніміки України, 991 населений пункт, демонтовано близько 2,5 тисячі пам'ятників та пам'ятних знаків, що містили символіку комуністичного тоталітарного режиму (55% з них були встановлені на честь Володимира Леніна) [3].

Варто підкреслити, що у процесі практичної реалізації процес декомунізації наштовхнувся на цілу низку проблем: від вад нормативної бази - до суперечностей суспільної свідомості; від опору прихильників комуністичної ідеології - до неможливості досягнення суспільного консенсусу на місцевому рівні; від виконавської дисципліни управлінців - до вирішення подальшої долі демонтованих пам'ятників та ін.

Зокрема, фахівці Національного інституту стратегічних досліджень у аналітичній доповіді "Проблеми декомунізації меморіального простору України" виокремлюють наступні проблеми:

1. Недоліки нещодавно ухваленого Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки». Зокрема, у Законі не враховано, що одним із найбільш далекосяжних за своїми наслідками злочинів комуністичного режиму була фальсифікація історії України. Це уможливило

збереження ряду об'єктів культурної спадщини, які, по суті, є елементами комуністичної пропаганди.

2. Ототожнення декомунізації меморіального простору країни з деідеологізацією та деполітизацією.

3. Інерція мислення або свідомий саботаж органами місцевого самоврядування, які у деяких випадках намагаються імітувати виконання вимог Закону, практично не змінюючи назв населених пунктів, районів, вулиць, промислових об'єктів тощо, маніпулюючи при цьому однаковістю прізвищ, можливістю надати старій назві нового змісту.

4. Вирішення подальшої долі демонтованих пам'ятників. Деякі представники органів місцевого самоврядування, культурної та наукової громадськості парадоксальним чином ставляться до них як до «історичного та культурного надбання» і вважають за потрібне зберегти їх тим чи іншим чином як матеріальні свідчення минулого, зокрема, передавши до музеїв або створивши експозиційні площі у спеціально відведених місцях.

5. Відсутність належних умов для «декомунізації» музейного простору [4].

У цьому контексті цікавими є міркування дослідника В.Пахолока, який зазначає, що у процесі декомунізації зволікання із перейменуванням зумовлювалося зазвичай наступними факторами:

- небажання місцевих жителів змінювати назви населених пунктів, до яких вже звикли впродовж десятиліть;
- несприйняття декомунізації симпатиками комуністичної ідеології;
- значна чисельність громадян, основи політичної свідомості яких були сформовані у радянський час з відповідною героїзацією подій та діячів;
- нерозуміння наявності комуністичної складової в наявній назві;
- певний щодо комеморативної культурної цінності нових назв;
- складність запам'ятовування нових назв;
- неможливість досягнення консенсусу стосовно нового варіанту назви; – потреба внесення змін до адресної документації тощо [5,с.238].

Отже, політика декомунізації, яка є органічною складовою державної політики пам'яті є потужним фактором формування суспільної свідомості та ціннісно-політичних орієнтацій в Україні. Це формування йде шляхом відкриття забороненої репресивними режимами історії; засудження злочинів тоталітарних режимів; декомунізації суспільних відносин та відходом від тоталітарних практик врядування; відновленням прав жертв політичних репресій та дотриманням прав і свобод людини; вшанування борців за свободу і незалежність.

Список використаних джерел:

1. Гриценко О. А. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України; Інститут культурології НАМ України, 2019. 320 с.

2. Реформа у сфері політики пам'яті: проміжні підсумки виконання «декомунізаційних законів». Київ, 2017. 26 с.

3. Шість років перейменувань: Чому в Україні забуксувала декомунізація. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2021/04/5/159270/>

4. Проблеми декомунізації меморіального простору України. Аналітична доповідь. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/problemi-dekomunizacii-memorialnogo-prostoru-ukraini>

5. Пахолок В. М. Декомунізація топонімів у стратегії формування політичних цінностей та зміцненні гуманітарної безпеки України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2020. Вип. 87. С.233-243.

Гайденко Олексій Васильович – аспірант III року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

СТУДЕНТСТВО НІЖИНСЬКОГО ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ В РАДЯНСЬКІЙ ТА СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

За свою довгу, більш ніж 200-річну історію, Ніжинська вища школа пройшла кілька етапів. Нині даний заклад відомий як Ніжинський державний університет імені М. Гоголя, однак заснований він був як Гімназія вищих наук князя Безбородька. З 1875 по 1920 рр. на базі колишнього ліцею функціонував Історико-філологічний інститут.

Останні десятиліття в Україні спостерігається неабияке зацікавлення до історії повсякденного життя як окремих особистостей, так і цілих класів та субкультур. У цьому напрямку не може не зацікавити дослідження феномену студентства тієї чи іншої епохи. Образ студентів завжди викликав неабияку зацікавленість у широкій аудиторії, що засвідчують десятки класичних літературних творів («Юність» Л. Толстого, «Батьки і діти» І. Тургенєва, «Студенти» М. Гаріна-Михайловського та інші). Пізніше дану тематику розвивали радянські кінокартини, як екранізації класики, так і оригінальні сюжети («Страчені на світанку...», «Нас вінчали не в церкві» та безліч інших). Але, за великим рахунком, у сучасній українській історіографії вагомі дослідження студентства продовжують займати другорядну роль на тлі

викладачів вишів. Виокремлюється монографія І. Посохова «Студентство університетів Російської імперії ХІХ – початку ХХ ст.: становлення та еволюція субкультури» [10], яка детально розглядає специфіку студентської субкультури вищих закладів пореформеної Російської імперії.

Дореволюційну історіографію, яка стосувалася Історико-філологічного інституту князя Безбородька, складали описові та енциклопедичні матеріали (біографічні словники). Окремого дослідження заслуговує альманах «Вісник Історико-Філологічного інституту князя Безбородька», який видавався упродовж 1877-1916 рр.

У період СРСР більшість істориків приділяли незначну увагу побутовим аспектам життя представників різноманітних класів, професій, субкультур того чи іншого періоду. Подібний підхід у висвітленні історичної матерії пояснювався жорстким ідеологічним цензом і вульгаризованим трактуванням марксизму. Студенти даного періоду потрапляли в поле зору дослідників лише як учасники різноманітних політичних акцій непокори, культурних і громадських товариств, гуртків. При цьому навіть не підіймалося питання соціального поділу студентства, а Російська імперія була становою державою і класове питання в ній було одним із найболючіших. Сам факт приналежності до певного прошарку значно полегшував чи, навпаки, погіршував можливість здобути якісну освіту, «вибитися в люди».

Дослідження Історико-філологічного інституту кн. Безбородька радянського періоду загалом не відходили від тогочасних рамок: невеликі за обсягом описові роботи про історію закладу, які містили короткі біографічні дані щодо видатних викладачів і вихованців закладу. Так, у 1970 р. вийшла друком праця Г. Васильківського [1], присвячена історії інституту.

Власне саме студентство виринали лише у вищезгаданому ключі боротьби із самодержавством. Хрестоматійним прикладом може виступати стаття О. Королевича «До історії студентського страйку 1905 р. в Ніжині» [6]. І якщо реальній та міфологізованій участі студентства у революційному русі поч. ХХ ст. увага приділялася, хоча вона й мала яскравий ідеологічний характер, то приватне життя юнацтва залишалося недослідженим.

Із розпадом Радянського Союзу для українських істориків-науковців почалася нова епоха. Дані тенденції не могли не відобразитися в роботах щодо Історико-філологічного інституту князя Безбородька та його викладацького складу. Вагомий внесок було зроблено Г. і О. Самойленками [11-13], П. Моціякою [7], І. Киричок [4] та ін. Окрема група досліджень висвітлює життя і наукову роботу професора М. Бережкова (1850-1932), який з 1882 р. працював викладачем у Ніжинському інституті [2; 9; 14]. Також було видано спогади колишніх студентів закладу та щоденник М. Бережкова [8; 15].

Наприклад, у своїй монографії П. Моціяка розкриває цілий ряд аспектів побутового становища ніжинського студентства – життя в інтернаті, гардероб, харчування, розклад занять – все це було подано в контексті діяльності директорів інституту [7, с. 18-30]. Однак повноцінного дослідження, яке б акцентувало увагу виключно на побутовому житті студентів (навчання, майнове розшарування, кохання, політичні вподобання, творчість тощо), на сьогодні поки що немає.

Суспільно-політична діяльність студентства також потребує ретельнішого дослідження. Якими були політичні ідеали студентів, які партії частина з них підтримувала, яких трансформацій зазнавали їхні погляди? Зокрема, Ю. Коломієць у своїй статті наводить документи Чернігівської губернської жандармерії за 1905 р., де в списку приналежних до Української революційної партії фігурує 6 студентів Ніжинського історико-філологічного інституту [5, с. 160]. А вже наведена робота О. Королевича підіймала питання страйку ніжинських студентів у тому ж році.

Таким чином, враховуючи всі попередні історіографічні досягнення радянського та, особливо, періоду української незалежності, тема ніжинського студентства має неабиякі перспективи щодо подальшого вивчення, особливо в аспекті вивчення повсякденного життя.

Список використаних джерел:

1. Васильківський Г. П. Ніжинський державний педагогічний інститут імені М. В. Гоголя. Київ: Видавництво «Радянська школа», 1970. 56 с.
2. Гордієнко Д. С. «Кримський щоденник» Михайла Бережкова (червень-серпень 1895 р.). *Сугдейський збірник. Вип. 2 (VIII)*. Київ: НЗ «Софія Київська», 2019. С. 13-21.
3. Даденко М. З історії Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя. *Наукові записки. Т. 1*. Чернігів, 1940. С. 12-41.
4. Киричок І. І. *Професійно-педагогічна підготовка вчителів у Ніжинському історико-філологічному інституті (1875-1917 рр.)* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки). Київ, 2007. 33 с.
5. Коломієць С. Партійне життя Ніжина 1905 року в світлі документів губернської жандармерії. *Ніжинська старовина. Вип. 3 (6)*. Ніжин: ТОВ «Видавництво “Аспект-поліграф”», 2007. С. 155-163.
6. Королевич О. Д. До історії студентської забастовки 1905 р. в Ніжині. *Наукові записки. Т. 1*. Чернігів, 1940. С. 58-76.
7. Моціяка П. П. Ніжинський Історико-філологічний інститут князя Безбородька у портретах його директорів. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. 312 с.

8. Ніжинська вища школа у спогадах студентів і викладачів: мемуари: у 2 т. / уклад.: Г.В. Самойленко, О.Г. Самойленко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. Т. 1: 1820-1919. 507 с.
9. Острянюк А.М. М. Бережков: штрихи до біографії. *Література та культура Полісся*. Вип. 48. Ніжин, 2009. С. 196-201.
10. Посохов І.С. Студентство університетів Російської імперії ХІХ – початку ХХ ст.: становлення та еволюція субкультури. Харків: «Раритети України», 2013. 276 с.
11. Самойленко Г.В. Нежинская филологическая школа. 1820-1990. Нежин: НГПИ, 1993. 172 с.
12. Самойленко Г.В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа в життєвих та творчих долях її випускників. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя, 2020. Т. І. 1820-1920. 368 с.
13. Самойленко Г.В., Самойленко О.Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя; ТОВ «Аспект-Поліграф», 2005. 420 с.
14. Шипко Л.В. *Наукова та освітня діяльність Михайла Бережкова* (авторeref. дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.06 – Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни). Київ, 2007. 16 с.
15. Щоденник професора Михайла Бережкова. Інститутський період (1882–1904) / За ред. О.П. Кривобока. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 395 с.

*Добкевич Анна Романівна – аспірантка I року
навчання Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ ІЗРАЇЛЮ ТА ЇЇ СУЧАСНИЙ ВИГЛЯД

Здобуття Ізраїлем незалежності у 1948 році привернуло до себе чимало уваги. Ця подія стала однією із найважливіших і найбільш обговорюваних подій сторіччя. Цей феномен не має аналогів у світі, саме тому тема Ізраїлю є однією з найпопулярніших для обговорення.

Актуальність теми полягає у дослідженні партійної системи Ізраїлю як унікальної у контексті світового досвіду політичної системи держави, а також політичних взаємовідносин між релігійним сектором та світським прошарком країни та їхнього впливу на формування партійної системи.

Серед дослідників особливостей партійної системи Ізраїлю американські,

ізраїльські та вітчизняні науковці, а саме І. Шахак, А. Д. Епштейн, Б. Нойбергер, І. В. Туров, А. В. Федорченко, В. Ханін.

Зараз Ізраїль має багатопартійну систему, жінки мають право голосу, а виборці є одними з найбільш зацікавлених у політиці в порівнянні з іншими світовими практиками. Ізраїль позиціонує себе як демократична держава і наголошує на пріоритетності прав і свобод власних громадян, але така картинка має багато підводних каменів.

Партійна система Ізраїлю особлива тим, що формувалася ще до незалежності країни. Ізраїльські політичні партії, організації, об'єднання сформувалися на території інших країн, тобто в діаспорах. Деякі з них були створені як міжнародні для просування власних інтересів на міжнародному політичному просторі. Тож, після проголошення незалежності Ізраїлю разом з іммігрантами на територію держави іммігрували і політичні погляди, партії та організації. Структури таких політичних організацій, за час існування за кордоном, стали жорсткими, а партії стали високоорганізованими, закритими організаціями, які не мали довіри до інших партій. Вони не бажали йти на компроміс та вести переговори з іншими політичними акторами, що ускладнювало політичну ситуацію в державі [7, с. 31-32].

Починаючи з виборів до I скликання кнесету, соціальною базою партій в основному виступав робочий клас, хоча організаційні та ідеологічні відмінності мали більше значення, ніж економічні і соціальні. Найбільшою і активнішою групою були ашкеназі (вихідці з центральноєвропейських країн), на другому місці були сефарди (вихідці з мусульманських країн). Наразі вони обмінялися місцями в кнесеті, сьогодні сефардська політична партія ШАС (11 мандатів) є більш популярною за ашкеназійську Яхадут ха-Тора (7 мандатів).

Міжусобиці ашкеназі і сефардів існували з 1948-го року, а різниця у суспільно-політичних поглядах була спричинена різницею устоїв та традицій країн походження євреїв. Адже мусульманські країни відрізняються традиційними консервативними суспільствами з чіткою суспільною ієрархією, на відміну від західних євреїв, які звикли до динамічного ліберального суспільства [2].

На перших виборах до кнесету з 26-ти партій, які балотувалися, більшість партій були консервативними або партіями робітників, хоча вже тоді існували релігійні політичні сили. Так як національні питання держави були напряму пов'язані з юдаїзмом, релігія стала основним чинником формування політичних структур Ізраїлю.

Офіційно партійна система Ізраїлю є багатопартійною, але з плином часу та за допомогою аналізу скликань кнесету, можна говорити про те, що партійна система держави все більше нагадує двопартійну. З кожними наступними

виборами конкурують між собою 2 блоки або партії. Закономірністю є те, що обидві основні політичні сили є сіоністськими світськими партіями. Традиційні та ортодоксальні сили обирають сторону, яка ймовірно переможе на виборах і приєднуються до неї в процесі формування коаліції.

Партії потрапляють до парламенту на основі пропорційної виборчої системи. Партія повинна пройти бар'єр 3,25%. Виборці голосують за списки, а не за кандидатів. Кнесет працює 4 роки у вибраному складі. Жінки в Ізраїлі користуються виборчим правом та можуть бути обраними до парламенту, але недостатньо представлені на керівних посадах. Також в партіях або спільнотах жінки можуть зіштовхуватися із проблемами культурного консерватизму та релігійного характеру [9].

За даними Центральної виборчої комісії Ізраїлю та офіційного сайту парламенту Ізраїлю, більше 20% громадян держави, що мають право голосу на виборах, є членами політичних партій та беруть активну участь в її функціонуванні.

Явка на виборах до парламенту зазвичай у межах 70-80%, якщо брати до уваги останні вибори, то явка складає 4,8 млн громадян (70,1%). Такі показники є високими навіть у порівнянні із світовими практиками. Слід зауважити, що у період 2019-2022 року вибори відбулися рекордні для країни 5 разів, але згідно статистики на цифри показники явки виборців це не вплинуло, що свідчить про високий рівень політичної відповідальності громадян.

Велику роль у впливовості Лікуду (правляча партія упродовж останніх 10 років), грають патронажно-клієнтельні зв'язки. Вони перетворюють партії на розгорнуті структури, які можна контролювати. Розростання сітки партії є фактором залучення нових зв'язків з усіх сфер життєдіяльності. Таким чином, партійна система перетворюється на кланову, в якій члени партії пов'язані дружніми, родинними та іншими партнерськими зв'язками [8, с. 384].

За даними звіту організації Freedom House за 2022-ий рік Ізраїль залишається єдиною вільною демократичною державою на Близькому Сході, але відзначено погіршення тенденції прийняття законів, що обмежують свободу дій неурядових організацій. До того ж одна арабська партія не входила до правлячої коаліції кнесету до 2021 року, а араби не займали правлячих посад у парламенті та його структурах. Ізраїль має 76 балів, з них 34 бали з 40-а за шкалою політичних прав і 42 з 60-ти щодо громадянських свобод [9].

Головною характеристикою ізраїльського суспільного устрою є сіоністська гегемонія, але це тільки за показниками виборів та офіційною статистикою складу парламентських фракцій. Сіоністська гегемонія має релігійний контекст. Вона виражається у еквівалентності між юдаїзмом і нацією. Тобто коли є суперечності в будь-якій суспільній сфері простіше за все звернутися до

аргументів єврейської ідентичності, а саме юдаїзму.

Тому євреям простіше керуватися юдейськими цінностями, символами та термінами, що мають релігійне походження. Мова йде і про світських євреїв, адже немає поняття «світський юдаїзм». Економічні та політичні аспекти простіше управляти за допомогою універсальних кодів, тобто таких методів, які не суперечать релігії та розвитку в стилі західних країн. Як тільки рішення заходить за рамки однієї зі сторін починається конфлікт. Тому політичний режим Ізраїлю починає коливатися від демократичного до теократичного націоналізму.

Тож, партійна система Ізраїлю має ряд особливостей, серед яких:

1. Високорганізовані жорсткі партійні структури через формування партій в діаспорах ще до незалежності держави.

2. Окрім стандартного поділу на ліві-центр-праві існує поділ на релігійні-нерелігійні та відношення до арабо-ізраїльського конфлікту.

3. З 2000-х років присутні патронажно-клієнтельні зв'язки, які стали механізмом доступу до розподілу суспільних ресурсів, що вважається громадянами Ізраїлю нелегітимним.

4. Сіоністська гегемонія як інструмент втиршення суспільно-політичних суперечностей.

Список використаних джерел:

1. Гасратян С. М. Религиозные партии государства Израиль. Институт изучения Израиля и Ближнего Востока. М.: Мосты культуры. 1996. 193 с.

2. Израїль. Религия и государство, роль религии в политике. *Политический атлас современности*. URL: <http://www.hyno.ru/tom2/288.html>.

3. Карасова Т. А. Типология основных израильских партий и блоков/ *Ближний Восток и современность*. Выпуск 11. М.: Институт Ближнего Востока. 2001. С. 145-162.

4. Нойбергер Б. Власть и политика в государстве Израиль: *Исторические корни и конституционное устройство*. Часть 6 / Open University of Israel, 1997. 223 с.

5. Нойбергер Б. Религия, государство и политика. Тель-Авив: Открытый университет Израиля. 1997. 231 с.

6. Рапопорт А. Причины раздоров в еврейском мире. Лехаим. Выпуск № 163. 2005. С. 46-53.

7. Терехов М. А. Исторический опыт формирования партийно-государственной системы Израиля: 1948-2008 гг. : дис. канд. іст. наук : ВАК РФ 07.00.03. М., 2010. 190 с.

8. Ханін (Зеєв) В. Партийно-клановые структуры власти современного Израиля: опыт типологии. *Ближний Восток и Современность*. Выпуск 33. М.: Институт Ближнего Востока. 2007. С. 378-393.

9. Israel [Електронний ресурс] / Freedom House. 2020. URL: <https://freedomhouse.org/country/israel/freedom-world/2020>.

Кланчук Валерія Миколаївна – аспірантка III року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

РОЗВИТОК КОБЗИ ТА БАНДУРИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Історія культури, як розділ історичної галузі, наразі є дуже актуальним. Питаннями походження інструментів, причин появи та «подорожі» від місця побутування до поширення на українській землі давно вже займаються науковці. Історичні процеси розвитку бандури і кобзи, їх функціональна роль в Україні мають потребу та перспективи для детального вивчення. Ці інструменти мали найбільшу популярність, і серед населення вважались винятково українськими та певною мірою складають образ української народної культури. Тематика дослідження актуальна, адже відтворення історії культури дає можливість прослідкувати взаємозв'язки та їх вплив на майбутнє формування музичного мистецтва.

Бандура – це лютнеподібний інструмент, що був поширений в Європі. Термін «бандура» є запозиченням з польського *bandura*, яке походить від італійського *randura*, що в свою чергу бере свій початок від латинського *randura* та давньогрецького «*randura*» - «триструнний музичний інструмент» [11, с. 120; 3, с. 722]. З цим погоджуються такі відомі дослідники класичної органології XIX ст. як О. Фамінцин та М. Лисенко. Аналізуючи історичні аспекти становлення бандури, Г. Хоткевич зазначав, що багатьом народам (в тому числі й українцям) з давніх давен був відомий струнний музичний інструмент загального типу, який включав пудло (різної форми), ручку і різну кількість струн. На думку дослідника, українську кобзу створив український народ. У XVI столітті до основних струн, котрі йшли по ручці, українці додали короткі струни (так звані приструнки). З того часу цей вдосконалений інструмент все частіше почали називати бандурою [13, с. 85]. Натомість, на противагу Г. Хоткевичу, російський дослідник О. Фамінцин доводив, що кобза була запозичена у народів Сходу [9, с. 404].

Проте сучасні українські вчені притримуються іншої точки зору. Вони схиляються до думки К. Закса, який обґрунтовує лексему «пандура» від поняття з мови шумерів «пан-тур», що означає «малий лук» [1, с. 80]. Автор робить припущення, що греки запозичили слово від кавказьких народів, де словом «пандурі» називають лютнеподібний грузинський інструмент. Сучасні вчені-органологи М. Прокопенко [7], Л. Черкаський [15, с. 122], М. Хай [12] безпосередньо пов'язують походження слова з шумерською мовою.

Вперше інструмент бандура згадується в IV-III ст. до н.е. Це був струнний щипковий інструмент, який стояв в ряді найдавніших форм музичних інструментів (арфа, ліра, кіфара та ін.). Можливо за формою цей інструмент зовсім не нагадував сучасну бандуру, проте практика побутування струнних щипкових інструментів активно розвивалася в той час. Далі інструмент проходить етапи видозмінення та потрапляє до країн Європи під різними назвами. Так, в Іспанії виникає бандуррія і мандола, в Італії мандола і мандоліна, в Грузії пандура і т. д. Як саме новий інструмент потрапив до українських земель достеменно не відомо, проте після того як інструмент поширюється територією України, він змішується із кобзою, яка на той час вже побутувала. Так виникає змішення понять «кобза» і «бандура».

Кобза згадується в грецькій літературі VI ст. [2]. В добу Середньовіччя була відома при дворах Східної Європи, де її використовували для супроводу до пісень та танців. О. Фамінцин зазначає, що, досліджуючи середньовічний латино-половецький словник «Codex cumanicus» (1303), знаходимо гасло «sobus» як назва музичного інструмента загалом. Автор констатує, що термін «кобза» українці запозичили від тюркомовних народів [с. 35]. У тюркських мовах зустрічається багато схожих між собою назв інструментів: koruz, kobuz, kobus, kubuz, kobuz [4; 6, с. 325; 10, с. 268]. О. Фамінцин та інші дослідники зазначають, що кобза в XV ст. потрапила до України від кримських татар, котрі в той час опановували чорноморське узбережжя, формуючи Кримське ханство. Очевидно, інструмент потрапив на українську землю через контакти українських козаків з татарами.

Останнім зразком української кобзи дослідники вважають інструмент О. Вересая. В. Кушпет називає цю кобзу "унікальним зразком синтезу двох культур Сходу і Заходу" [5, с. 3]. Такий інструмент побутував в Україні упродовж ста років. Ця кобза мала шість струн на грифі та шість приструнків. У другій половині XIX ст. кобза в Україні вийшла з ужитку, її витіснила багатострунна бандура [15, с. 108].

В історії наукового дослідження кобзи і бандури Л. Черкаський виділяє певні, на його думку, яскраво виражені етапи (стадії), межею між якими стала середина XVIII століття.

Кобза і бандура першої стадії, або давня кобза і бандура (до середини XVIII ст.) були типовими лютнеподібними інструментами ("корпус, ручка, струни по ручці"). Г. Хоткевич називав давню кобзу "загальнолюдським" інструментом [14, с.1]. Можна сказати, що це стосується також давньої бандури. І кобза, і бандура були лютнеподібними щипковими інструментами, струни яких були лише на грифі. Судячи з фрагментарних історичних і літературних джерел, у кобзи було 3 струни, у бандури – 5–6 струн. Історик Рігельман в 1785 – 1796 рр. зазначав, що на кобзі більше грали по селах, а на бандурі – в містах [8, с. 87].

Нова стадія в історії кобзи і бандури розпочинається з другої половини XVIII століття, коли на цих інструментах з'являються струни на корпусі, тобто приструнки. Так починають формуватися автохтонні українські інструменти, які не мають аналогів у світовій музичній культурі, як не має аналогів і унікальне мистецтво українських кобзарів-рапсодів.

Постає запитання: яка ж різниця була між кобзою і бандурою на цьому етапі, коли обидва лютнеподібні інструменти, крім струн на грифі, мали ще й приструнки? Звичайно, в народі ця різниця часто не помічалась, і один і той самий інструмент називався то кобзою, то бандурою. Але кобзарі, бандуристи і музикознавці цю різницю проводили. Кобза мала порівняно менше струн, ніж бандура, і, граючи на ній, кобзар укорочував (притискав) струни на грифі (для збільшення звукоряду) у поєднанні з щипком відкритих приструнків. На бандурі ж, подібно до гусел, грали, не притискуючи струни, а лише видобуваючи щипком пальців звук з певної відкритої струни [15].

Отже, кобза і бандура – це різні музичні інструменти, які змінювалися упродовж часу свого побутування. Вони мали різну форму і конструкцію, вимагали відмінних прийомів гри і різного музичного призначення. В Україні вони удосконалювалися шляхом: а) збільшення кількості струн (появою коротких струн-приструнків для правої руки), б) зміни грифу, який ставав коротшим і ширшим, в) зникненням ладків, г) збільшенням кількості басових струн. Корпус інструментів спочатку був овальним, майже симетричним. Однак завдяки змінам, пов'язаним з їх удосконаленням, інструменти поступово набували грушоподібної асиметричної форми, схожої до сучасної бандури.

Починаючи з XIX століття, за цими інструментами остаточно закріпилися назви "кобза" і "бандура". Вони стали основою для формування національно самобутніх інструментів, які стали символом музичної культури України.

Аналіз наукової літератури дозволив дійти висновку, що в Україні у XX столітті склалися три основні типи конструкції бандур та відповідні виконавські школи: харківська, київська та полтавська.

Процес становлення академічної бандури йшов у напрямках поступового

розширення звукоряду, впровадження хроматизації, поліпшення акустичних властивостей, створення і розвинення технічних можливостей професіонального виконавства, осучаснення дизайну інструмента.

Отже, процес модернізації бандури здійснювався упродовж досить тривалого часу. Еволюція бандури органічно поєднала паралельні та взаємозумовлюючі процеси: вдосконалення конструкції інструмента, створення оригінального репертуару, розширення виконавських можливостей, появу нової генерації концертних виконавців, вихід українських бандуристів на світову сцену. У наш час бандура є принципово новим професійно-академічним сольо-віртуозним інструментом. Таким чином кобза та бандура це різні інструменти, які модернізувались протягом певного часу та мали різний спосіб гри. Граючи на кобзі виконавець використовував урокочення (притискання) струн на грифі (для збільшення звукоряду) та поєднуючи це з щипком відкритих приструнків. На бандурі ж, виконавець, подібно до гусел, грає не притискаючи струни, а тільки застосовуючи щипок пальцем для видобутку звуку з певної відкритої струни.

Список використаних джерел:

1. Sachs C. Historia instrumentow muzycznych. Warszawa: PWM, 1975. 556 с.
2. Zelazko A. Bandura. Enciclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/art/bandura> (дата звернення 01.02.2023)
3. Дворецкий И. Х. Латинсько-русский словарь (2 изд.). Москва: Русский язык, 1976. 1096 с.
4. Корній Л. П. До питання методології дослідження українсько-болгарських взаємозв'язків. *Українське музикознавство*. 1976. Т.11. С. 81-92.
5. Кушпет В. Г. Національне музикування і "війна" самих з собою. *Пам'ятки України: історія та культура*. 1995. № 1. С. 2-4.
6. Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка. М., 1910-1914. Т. 1. 679 с.
7. Прокопенко Н. А. Кобза и бандура: Проблемы истории и реконструкции / Рукопись. К., 1977. Ч. 1-2.
8. Ригельман А. И. Летописное повествование о Малой России и ее народе и казаках вообще: Тр. 1785-1786 г. Ч. IV. Кн. 6. М.: Универ. тип., 1847. 144 с.
9. Фаминцын А. С. Домра и сродные ей музыкальные инструменты русского народа (Балалайка, кобза, бандура, торбан, гитара) : ист. очерк с многочисленными рисунками и нотными примерами. СПб.: Алетейя, 1995. С. 313-540.
10. Фасмер М. Ф. Этимологический словарь русского языка. М., 1950-1958. Т. II. 672 с.

11. Фасмер М. Ф. Этимологический словарь русского языка. М., 1950-1958. Т. I. 576 с.
12. Хай М. Й. Гуслі, бандура і кобза як інструменти різних фаз еволюції української епічної традиції. *Кобзарсько-лірницькі традиції та їх сучасний розвиток*. К., 1994. С. 24-26.
13. Хоткевич Г. М. Музичні інструменти українського народу. Х.: ДВУ, 1930. 288 с.
14. Хоткевич Г. М. Підручник гри на бандурі: У 2 ч. - Ч. I (Теоретична). Харків: ДВУ, 1930.
15. Черкаський Л. М. Українські народні музичні інструменти. К.: Техніка, 2003. 264 с.

Кравченко Євгеній Анатолійович – аспірант I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Важливим фактором сучасного процесу державотворення в Україні є формування громадянського суспільства. Одну з ключових ролей у цих трансформаціях відіграють громадські організації, які є об'єднаннями, що створюються з метою а) реалізації та захисту громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, інтересів людини; б) сприяння розвитку творчої активності й самостійності громадян, їх участі в управлінні державними та громадськими справами.

Свою діяльність громадські організації реалізують шляхом виконання низки завдань та функцій. На превеликий жаль серед науковців немає одностайності щодо чіткого визначення їх переліку. Зокрема, на думку відомих дослідників В.Горбатенка і О.Бабкіної основними функціями громадських об'єднань є:

а) *Опозиційна функція*, роль якої сапрямована на запобігання надмірній централізації й посиленню влади держави, сприянні прогресивному розвитку громадянського суспільства. Формами реалізації цієї функції є підтримка чи незгода з державними рішеннями, висування альтернативних програм, апеляції до громадської думки, контроль тощо, завдяки чому управління «зверху» доповнюється самоврядуванням громадськості «знизу».

б) *Захисна функція*. Вона націлена на задоволення та захист інтересів,

потреб членів організації через вимоги, заяви до державних органів, уряду, а також законодавчу ініціативу, контроль за виконанням своїх рішень і угод здержавними установами, органами, переговори з ними тощо. Чільне місце належить безпосередній допомозі членам формування (матеріальна, моральна тощо), піклуванню про умови праці, побут, дозвілля громадян. Ця функція реалізовується шляхом використання методів тиску на адміністративні органи і захисту інтересів людей є страйки, голодування, акти громадянської непокори, маніфестації, мітинги, ультиматуми, пікетування тощо.

в) *Виховна функція* спрямована на формування в громадян моральної, політичної, управлінської, правової культури, національної самосвідомості, відповідальності за справу і свою поведінку, свідому трудову дисципліну; виховання ініціативності, творчого підходу, професіоналізму, підприємництва. При реалізації цієї функції основними методами є переконання, просвітництво, залучення до підприємницької, громадської та управлінської діяльності, гласності, матеріальне і моральне заохочення тощо.

г) *Кадрова функція*. Спрямована на підготовку кваліфікованих кадрів для державних та громадських органів, установ, організацій. Звичайно, при цьому не обійтися без цілеспрямованої кадрової політики, системи відповідних навчальних закладів, семінарів, курсів тощо. У забезпеченні дієвості цієї політики громадськість відіграє особливо важливу роль.

Варто зазначити, що непартійні громадські об'єднання виконують також інші важливі функції, зокрема в межах паблік рілейшнз (зв'язків з громадськістю): *інтегративну* (єднання, консолідація мас), *комунікативну* (інформаційне забезпечення, розширення спілкування, підвищення ролі громадської думки, підтримка нею певних починань, організацій) [1].

Інші дослідники, зокрема, В. Кравчук, Н. Нижник, В. Олуйко, М.Цьвок, характеризуючи основні завдання недержавних громадських організацій у суспільстві, до них зараховують:

- вирішення життєво важливих суспільних потреб, досягнення реального покращення життя людей, захисту інтересів різних соціальних груп;
- підвищення рівня політичної рівноваги та стабільності суспільства, впорядкованості соціальних інноваційних і практичних дій його членів;
- підтримку системи влади в державі чи опозиціонування, децентралізацію управління, участю у ньому якнайширших прошарків населення, активізацію життєдіяльності суспільства;
- захист своїх членів від надмірного втручання у їхнє життя державних органів чи посадових осіб, допомогу їм у вирішенні власних завдань і проблем;
- здійснення контролю за діяльністю органів державного управління;

– забезпечення виконання суспільних функцій з організації та розвитку держави, захист законних інтересів її суб'єктів тощо.

Також вони вважають важливим виконання недержавними громадськими організаціями зовнішніх та внутрішніх функцій, до яких зараховують: а) інтегративну, яка охоплює процеси консолідації, поєднання зусиль, взаємозалежності, комфортності особистих цілей індивідів з цілями інших або цілями всієї групи і взаємовідповідальності членів соціальних груп, що забезпечуються на підставі інституціональних норм, правил поведінки; б) інформування, зокрема стосовно проблем, які не завжди на поверхні; в) інструментальну, яка полягає у виборі методів реалізації практичних завдань; г) експресивну, що задовольняє емоційні потреби учасників організації у спілкуванні, довірі, повазі та самореалізації; г) виховну [2,с. 87-88; 3, с.57; 4, с.213-214.]

Дослідниця Біляченко Г. серед характерних функцій громадських організацій більш деталізовано і диференційовано виокремлює:

- правозахисну – захист прав та інтересів членів організації, інших громадян через законодавчу ініціативу, ведення переговорів, вимоги та заяви до керівних структур держави й контроль за їх виконанням;

- виховну – передбачає формування в громадян патріотизму, національної свідомості та єдності, моральної, правової культури, етики ділового спілкування, управлінської діяльності, відповідального ставлення до роботи, навколишнього середовища, оточуючих, активної громадянської позиції тощо;

- комунікативну – встановлення атмосфери довірливого спілкування між членами організації, підвищення ролі громадської думки, інформаційне забезпечення суспільства;

- інтегративну – об'єднання, консолідація членів організації та громадян навколо спільної мети;

- соціальну – здійснення допомоги та підтримки різним категоріям населення самотійно чи в партнерстві з іншими установами й організаціями;

- посередницьку – налагодження зв'язків між членами громадської організації, різними державними та недержавними установами, організаціями соціального профілю тощо;

- опозиційну – передбачає запобігання надмірній централізації й посиленні влади держави, сприяння посиленню та розвитку громадянського суспільства;

- контролюючу – здійснення громадського контролю за виконанням своїх обов'язків державними органами та установами, за дотриманням прав громадян, а також виконанням своїх функцій безпосередньо членами даної громадської організації [5].

Отже, однакості при визначенні завдань і функцій громадських

організацій серед науковців немає. Але більшість схиляється до того, що основними функціями є взаємодія з владою в режимі опонування/підтримка/контроль; різнобічний захист інтересів та потреб людей; виконання ролі зв'язуючої комунікативної ланки між владою і громадськістю; формування в громадян моральної, політичної, управлінської, правової культури, національної самосвідомості.

Список використаних джерел:

1. Горбатенко В., Бабкіна О. Громадські об'єднання та рухи. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1077.html>

2. Кравчук В. М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти): монографія. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. 260 с.

3. Громадські організації та органи державного управління: питання взаємовідносин / за заг. ред. Н. Р. Нижник та В. М. Олуйко. Хмельницький: Вид-во ХУУП. 236 с.

4. Цьвок М. Про діяльність недержавних громадських організацій в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 876. С.211-218.

5. Біляченко Г. Громадські організації (ngos, public organizations, nongovernment organizations). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/78394722.pdf>

*Кришко Сергій Юрійович – аспірант IV року
навчання Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОСИН СВІТСЬКОЇ ТА ЦЕРКОВНОЇ ВЛАДИ У КИЇВСЬКІЙ РУСІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

*«Кесарева кесареві, а Богові Боже»
Євангеліє від Матвія (Мф 22:15-22)*

Особливості відносин та зв'язків між державою та церквою у Київській Русі, мабуть, є одним з ключових питань у сфері дослідження християнської релігії в Україні. Більш почесне місце може належати хіба що проблемі християнізації Русі та питанню про те, кому належить першість у хрещенні. В історичній науці щодо відносин світської та релігійної влади сформувалось два усталених поняття, що вичерпно описують характер цих відносин – цезарепапізм та папоцезаризм. Термін цезарепапізм застосовують щодо системи влади у державі, коли правитель держави є також головою церкви.

Також використання цього терміну є можливим, коли державна влада одноосібно вирішує питання церковного життя, маючи вирішальний голос в прийнятті рішень. На противагу цьому папоцезаризм уявляє іншу модель, коли церква і її найголовніший ієрарх контролює і впливає не лише на питання релігії, але й державного життя. Крім цих двох, крайніх, форм взаємовідносин світської та церковної влади дослідники також виділяють поділ держави та церкви, коли обидва інститути існують окремо, не втручаючись в справи одне одного, та симфонію, як ідеальний стан, коли держава та церква взаємодоповнюють свої функції. Останній стан в історії траплявся рідко та не тривав довго, тож його можна розглядати скоріше як ідеальну модель. Тож яке з понять точніше описує модель відносин князів та церкви за часів Київської Русі?

Передусім, варто зауважити, що князівська влада була тісно пов'язана з церквою. Саме діяльність низки князів зумовила формування інституту церкви у Русі. Формування політичних інститутів випередило християнізацію населення. Ця особливість впливала на відношення церкви до князівської влади як тої сили, що забезпечила вибір релігії та очолила християнізацію країни. Але як зазначають сучасні дослідники хрещення Русі було не однією подією, пов'язаною з релігійною реформою князя Володимира Великого 988 року, а тривалим процесом. В цьому процесі виділяють щонайменше 3 етапи.

Перший етап, це проникнення християнства до Русі за часів князя Аскольда. Він пов'язаний з близькими контактами з Візантією та культурними впливами, але завершується переворотом Олега внаслідок якого Аскольд був убитий. Другий етап пов'язаний з діяльністю княгині Ольги та її хрещенням у Константинополі. Втім, християнізація за часів Ольги наштовхнулася на опозицію всередині військової знаті та дружини, яку очолив її син Святослав [4, с. 51-78]. І нарешті, на третьому етапі, процес християнізації завершується за Володимира.

Ці факти пов'язані з процесом християнізації свідчать про дві тенденції. З одного боку, першість державних інституцій над церквою. Це мало, по ідеї, поставити її в підлегле становище до світської влади. З іншого боку, християнізація Русі мала довгу передісторію, з успіхами і поразками, в якій князівська влада відіграла вирішальну роль, однак, не першість. Ця обставина навпаки мала підживлювати самотійну роль церкви та її рівноправне становище по відношенню до світської влади. Отже, склались однакові передумови як для розвитку відносин за моделлю як цезарепапізму, так й папоцезаризму. Серед сучасних дослідників є різні підходи щодо визначення цих стосунків.

Дослідник О. Моця наголошує, що прийняття християнства ставило Русь в

залежність від візантійських світських і духовних ієрархів згідно із заведеними традиціями. Щоб перешкодити цьому Володимир, який бажав рівноправних взаємин, вдався до хитрості з походом на Корсунь та сватанням до сестри василевса – Анни. Так, починається перший етап в історії церковної організації Русі, який охоплює кінець X – XI століття. Характерною рисою цього часу було прагнення князів зробити власну церкву незалежною від Константинополя, водночас, підпорядкувавши її своєму впливу. Про це свідчить той факт, що церква на цьому етапі існувала за рахунок державної, князівської, централізованої десятини. Другий етап, XI-XIII століття, ознаменувався перетворенням церкви на великого землевласника, з власними джерелами прибутку, що в умовах подальшої роздробленості, сприяло її більш самостійній ролі у відносинах з князями. Створення нових метрополій у Чернігові та Переяславі за часів тріумвірату Ярославичів свідчить, що церковна організація слідувала за тенденціями державного життя. Таким чином, дослідник пов'язував проблему відносин мирської та духовної організації з джерелами утримання, коли вони з'являються в церкві, то вона починає займати більш незалежне становище [3].

Історик В. Ричка відзначає, що християнізація Русі відбувалась під відчутним культурним впливом Візантії. Невипадково церква переймає властиве для греків особливе шанування Богородиці. Також звідси походить уподібнення Києва до «Нового Єрусалима» - міста священного для християн. Символічні запозичення мали неминуче призводити і до наслідувань церковної ієрархії. Підлеглість Київської митрополії до Константинополя спонукала князів шукати засоби підкреслити особливе становище власної митрополії. Про це свідчать апеляції до більш глибокого і давнішого походження християнства у Русі. Особливо це притаманне для князювання Ярослава Мудрого. Одним з цікавих епізодів підтвердження давніх прав місцевої церкви стало перепоховання у 1044 році останків князів Ярополка та Олега в Десятинній церкві під приводом, що за життя вони були християнами [4, с. 114-144].

Дослідниця О. Борисова справедливо вказує, що наприкінці X століття Київська держава стала найбільшою в Європі, її правителі висували претензії на рівність, навіть, вищість серед тодішніх володарів. Через це, претензії київських князів на політичну й духовну незалежність з перспективою стати одним з провідних духовно-політичних центрів світу були цілком об'єктивними і закономірними [1, с. 162-163]. В своїй праці вона послідовно обстоює думку, що релігійний чинник і геополітичні діяння князів були тісно пов'язані між собою. Як один з прикладів цьому наводиться процес створення Київської митрополії за Ярослава, коли митрополитом князь затвердив вихідця з місцевої ієрархії Іларіона, а не грека з Візантії [1, с. 212-214]. Претензії на

самостійність церкви могли підсилюватись за рахунок самобутніх традицій, як наприклад, підтримка контактів з Римом після розколу церков в 1054 році [1, с. 216]. Отже, на думку дослідниці, змагаючись з впливом Візантії, київські князі запозичили створену нею модель організації та управління церквою.

Інакше на відносини між мирянами і церквою дивиться Н. Яковенко. На відміну від Західної Європи, пастирі не намагались керувати паствою згори, спираючись лише на беззаперечний духовний авторитет. Дослідниця пояснює це доктринальними принципами Грецької церкви за якими миряни і духівництво стояли ближче одне до одного. Як наслідок, церковнослужителі не протиставляли себе мирянам, а служив з їх згоди, зсереди пастви. Духівництво відіграло величезну роль у пом'якшенні суспільної моралі, культурному обміні, залагодженні суспільних конфліктів. Більш-того, попри політичні реалії саме Церква виконувала роль консолідуючого чинника, підтримуючи ідею єдності Руської землі [5, с. 44-48].

Сучасний дослідник Зінкевич зазначає, що приймаючи християнство у візантійській версії, Володимир сподівався забезпечити домінування світської влади над церковною. Це мало відповідати завданням побудови централізованого державного устрою. Церква мала нести не лише слово Боже, а вчити поважати владу. Духовенство мало вплив на суспільно-політичне життя, брало участь у формуванні внутрішньої політики, зокрема, в соціальній та культурній сферах, впливало на економічні процеси. Особливу роль Церква та духовенство займало у формуванні системи законодавства та судочинства Київської Русі. Церква поряд із державною князівською владою стала основним провідником християнської державницької ідеології, яка формувала етнічну ідентичність давньоруського населення, укріплювала його почуття належності до єдиної держави [2, с. 117; 170-172].

Отже, на сучасному етапі існує декілька підходів до характеристики відносин князівської влади і церкви. Здебільшого дослідження відштовхуються від задач, які переслідували князі приймаючи християнство та підтримуючи діяльність церковної інституції. Варто зважати, що взаємини влади та церкви у Київській Русі знаходились в динаміці та змінювались в залежності від обставин. Через це, важко стверджувати, що модель відносин держави та церкви весь час лишалась сталою та незмінною. Якщо на ранніх етапах князі намагались підпорядкувати церковну організацію собі, щоб позбавити її візантійського впливу, то пізніше, в умовах удільної системи, церква стає більш самостійною. Водночас, церква гостро реагувала на перипетії державного життя та запити громади. Значну роль церква відіграла у розвитку правової та судової системи держави, культури, опіки над залежними верствами суспільствами, становлення морально-етичних норм. Завдяки цьому церква

мала вплив на державотворчі процеси і, одночасно, реагувала на особливості політики князів.

Список використаних джерел:

1. Борисова О. В. Релігійний чинник у геополітичних устремліннях еліт України в добу Середньовіччя. Луганськ: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка», 2010. 340 с.

2. Зінкевич Т. С. Християнська релігія і церква як чинник державотворення в Київській Русі. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2019. 200 с.

3. Моця О.П. Релігія і церква. *Історія української культури*. Київ, 2001. Том 1. URL: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult07.htm>

4. Ричка В. М. «...И просвѣти ю крещеньем святым» (Християнізація Київської Русі) / НАН України. Інститут історії України, Центр досліджень з історії Київської Русі. Київ: Інститут історії України, 2013. 222 с.

5. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. 3-тє вид., перероб. і розшир. Київ: Критика, 2006. 584 с.

*Лях Владислав Михайлович – аспірант II року
навчання Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

ЗАПОЗИЧЕННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ДОСВІДУ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ У ХОДІ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ З ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

На концептуальному етапі реформування місцевого самоврядування, українські парламентарі активно запозичували іноземний досвід із процесу децентралізації державної влади. Для цього Україна підписала угоду про сприяння реформ в Україні з країнами Вишеградської групи.

Актуальність теми полягає у необхідності вироблення практичних рекомендації щодо необхідності продовження реформування адміністративно-територіального устрою України на основі досвіду країн Вишеградської четвірки.

У подальшому Україна обрала польську модель місцевого самоврядування та децентралізації влади як найкращу, яка може бути успішно застосована в

українських реаліях. Для цього, між Польщею та Україною була підписана спільна домовленість про співпрацю у сфері реформування місцевого самоврядування.

Спільна діяльність була спрямована на:

вдосконалення процесу децентралізації та реалізації політики регіонального розвитку;

підтримка сталого економічного розвитку деяких регіонів України, через реалізацію напрямків та дій, спрямованих на здійснення підтримки малого та середнього підприємництва та зміцнення економічної співпраці [7, с.3].

Меморандум виокремив основні 5 напрямків співпраці:

підтримка центральних і місцевих органів влади у сфері розвитку інвестиційної привабливості регіонів;

підтримка органів влади щодо імплементації регіональної політики в контексті реалізації Європейської хартії місцевого самоврядування, реформи з децентралізації влади;

покращення моніторингу політики в області розвитку і регіональної політики для подальшої координації дій державних органів на досягнення результатів;

підтримка розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва та допомога їм у веденні бізнесу через створення Центрів надання допомоги підприємництву;

підтримка місцевих органів виконавчої влади у сфері підготовки до реалізації проектів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності та потенціалу розвитку регіонів;

Однак, як зазначає Микола Крат «аналіз результатів реформи децентралізації у 2015-2016 роках та прогноз на 2017 рік дають підстави зробити висновок, що реформа проходить не з таким успіхом, як звітують центральні органи виконавчої влади» [6, с.2]. Як наслідок, реформа в Україні проходить не так ефективно та швидко як в країнах Вишеградської групи. Більшість дослідників схиляються до того, що причина в різних початкових умовах України, Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини. Крім відмінностей в стартових умовах можна виділити ще декілька, які декілька проблем, які вплинули на затяжність реформування місцевого самоврядування в Україні:

добровільність як основний метод об'єднання громад. Наприклад Польща одразу ще в 1989 році утворила гмінну систему та провела вибори до всіх утворених гмін;

відсутність єдиного центру координації та прийняття рішень. В Україні в процесі об'єднання громад беруть участь обласні адміністрації та районні якими відсутня ефективна комунікація та співпраця.;

початок в один і той самий час одразу двох реформ унеможливив реалізацію однієї з них, як наслідок реформи адміністративно-територіального устрою не відбулось;

провал інформаційної кампанії з реформування місцевого самоврядування.

Відмінність початкових умов між Україною та країнами Вишеградської групи, в яких вона запозичила досвід децентралізації можна зобразити наступним чином (таблиця 1):

Таблиця 2.1.

Відмінність початкових умов України та країн ЄС на початок проведення реформи з децентралізації влади

Параметри	Польща	Угорщина	Україна	Словаччина	Чехія
Площа, тис. км ²	312,7	93,3	603,5	49	78,8
Населення, млн. чол.	38,5	9,9	42,5	5,5	10,6
Густина населення (чол. на км ²)	122	105,3	77,8	111	136
Кількість населених пунктів	923 міста, 52,5 тисяч сіл.	328 міст, 2824 села.	457 міст, 886 селищ міського типу, 28,6 тисяч сіл	115 міст, 654 села.	602 міста, 5640 сіл.

Проаналізувавши таблицю, можна дійти висновку, що були невраховані демографічні особливості України та існуюча модель взаємодії центральних та регіональних органів влади.

Відмінними також є активність національних урядів в прийнятті нормативно-правових актів. До Прикладу, в Польщі, Чехословаччині та Угорщині в перше десятиліття після переходу до побудови демократичних основ держав відбулося законодавче закріплення гарантій діяльності місцевого самоврядування та курсу на децентралізацію публічної влади. Зокрема, ч. 1 ст. 15 Конституції Республіки Польща від 1997 року закріплює: «Територіальний

устрій Польщі гарантує децентралізацію публічної влади. Устрій самоврядування не є ієрархічним. Структури самоврядування мають доповнюватись, а не взаємно накладатись. Ані повітове, ні воєводське самоврядування не здійснюють нагляду над гмінним самоврядуванням» [8]. На противагу в Україні присутній дуалізм у владі, районні та обласні адміністрації функціонують паралельно з територіальними громадами.

Процес реформування місцевого самоврядування в Словаччині був схожим до українського та затягнувся в часі і був доволі проблематичним. На відміну від Польщі та Угорщини, Словаччина не є мононаціональною державою. В країні є етноси, зокрема угорський, який складає майже 10 % від загальної кількості населення, через це за відсутності підтримки зі сторони більшості представників політичних сил країни, реформа проходила досить проблематично. Тому реформа системи державного управління, а разом з тим і реформа місцевого самоврядування розпочинається пізніше, аж в 2000 році. Розуміючи неоднорідний склад парламенту та відсутність єдиної позиції щодо реформи, Уряд Словаччини розробив концепцію реформи та не виніс її на розгляд парламенту, Спочатку він розробив концепцію цієї реформи, що була схвалена у 2000 р.

Сам процес перерозподілу повноважень, утворення нових бюджетних зв'язків між державою та територіальними одиницями уряд Словаччини розпочав ще в 1998 році, затвердивши концепцію децентралізації влади в Словаччині.

У Республіці Польща в кінцевому плані запровадження самостійності муніципальних одиниць від центральних органів влади було закріплено в Законі «Про запровадження базового трьохрівневого територіального поділу держави» від 1998 року. Даний Закон на відміну від інших країн Вишеградської групи запровадив три рівні самоврядування: гміна, повіт і воєводство. Україна цьому плані імплементує відповідні ще не прийняті, однак Міністерство регіонального розвитку вже представило концепцію реформування субрегіонального рівня місцевого самоврядування. Відповідно до концепції передбачається укрупнення районів за польським зразком в Україні передбачається реорганізація районів з 490 діючих районів будуть створені 102 нових.

Запровадивши новий адміністративно-територіальний устрій (органи самоврядування воєводства, органи самоврядування повіту органи самоврядування гміни) польський уряд повністю відмовився від адміністрацій.. В Україні ж упродовж 5 років існують районні адміністрації. В деяких випадках у цих органах повністю відсутні повноваження, оскільки їх території повністю покриті об'єднаними територіальними громадами.

Отже, на початковому етапі реформи український уряд почав імплементацію законодавчого досвіду Вишеградської групи. За основу була взята польська модель децентралізації державної влади та реформи адміністративно-територіального устрою. При цьому посадовці не врахували демографічно-географічних відмінностей України та відмінності в сфері форми державної влади. Більша кількість самоврядних одиниць по відношенню до площі країн сприяла швидшому процесу децентралізації влади. Більшість науковців сходяться на тому, що це стало причиною повільного впровадження реформи.

Список використаних джерел:

1. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу / Баймуратов М. О. та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. Київ, 2015. 628 с.
2. Байрак С. О. Удосконалення законодавства Республіки Польща про місцеві вибори як передумова демократизації політичної участі (1990–2010 рр.) *Economic annals-XXI*. 2013. Вип. 3-4(2). С. 7-9.
3. Белкін Л. Система місцевого самоврядування у Польщі як модель децентралізації в Україні. *Публічне право*. 2016. Вип. 2 (24). С. 76-83.
4. Звіт про результати дослідження успішності об'єднання територіальних громад / Міністерство регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/decentralization_report_2017.pdf (дата звернення 22.08.2019)
5. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз. Київ: КНТ, 2010. 232 с.
6. Крат М. М., Софій. О.З. Порівняльний аналіз процесу децентралізації України та Польщі. Київ: Європейський діалог, 2016. 51 с.
7. Крат М. М., Софій О. З. Управління спроможними територіальними громадами. Досвід Польщі. Львів: Європейський діалог, 2016. 90 с.
8. Конституція Республіки Польща / Сейм Республіки Польща. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (дата звернення 18.02.2023)

*Пішта Андрій Ярославович – аспірант I року
навчання Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

ПРИЧИНИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ЗМІН В УКРАЇНІ В РОКИ

ПЕРЕБУДОВИ (1985-1991)

На початку 1980-х дедалі очевиднішою постала необхідність реформ у всіх сферах суспільного життя. Розпочатий Генеральним секретарем ЦК КПРС М. Горбачовим процес оновлення одержав назву «перебудова». Цей процес був зумовлений багатьма чинниками.

У міжнародній сфері:

- 1) реальна загроза стадіального відставання; натої час світ вступав у постіндустріальну стадію розвитку, а СРСР ще не подолав індустріальну;
- 2) загострення міжблокового протистояння, ескалація гонки озброєнь, що підривали економіку й посилювали соціальне напруження в державі;
- 3) участь СРСР у безперспективній війні в Афганістані, яка вела до міжнародної ізоляції СРСР, значних матеріальних, демографічних і моральних втрат.

У політичній сфері:

- 1) підміна справжнього народовладдя формальним представництвом трудящих у Радах, обмеження їх реальної влади, що зумовлювало відчуження народу від владних структур, формування атмосфери пасивності, утриманства, абсолютного пріоритету державних інтересів над особистісними; невиправданої концентрації влади, зловживання нею, обмеження демократичних засад;
- 2) узурпація значної частини законодавчих функцій виконавчою владою;
- 3) максимальне обмеження самостійності, одержавлення громадських організацій, що блокувало розбудову й розвиток громадянського суспільства;
- 4) обмеження гласності й інформованості суспільства, що не давало змоги громадянам об'єктивно оцінювати суспільні процеси, здійснювати діалог з владою, гальмувало формування політичної свідомості;
- 5) зміцнення політичного монополізму КПРС, що посилювало недовіру до влади, подвійну мораль.

У соціально-економічній сфері:

- 1) падіння темпів економічного розвитку, зниження основних економічних показників, що призвело до втрати економічних позицій СРСР на міжнародній арені та загострення соціально-економічних проблем усередині держави (уповільнення темпів зростання реальних доходів населення; загострення житлової проблеми; зниження рівня охорони здоров'я тощо);
- 2) розростання бюрократичного апарату, яке вело до посилення відомчої

роз'єднаності та збільшення витратності виробництва;

3) деформування структури розміщення продуктивних сил, що ускладнювало економічне управління, погіршувало екологічну ситуацію, загострювало суперечності між регіонами;

4) зрівнялівка в оплаті праці;

5) поглиблення кризи організації праці, яке мало наслідком необґрунтовані фінансові витрати, розбазарювання сировини, нерациональне використання робочої сили тощо;

6) фізичне та моральне старіння основних виробничих фондів, що унеможлиблювало технологічний процес, зумовлювало низький рівень продуктивності праці, погіршення якості й конкурентоспроможності продукції на світових ринках;

7) загострення екологічних проблем, яке призвело до стрімкого зростання техногенного навантаження на природу;

8) спрощений підхід до розв'язання національного питання, що накопичувало міжетнічні суперечності;

9) ускладнення демографічної ситуації, що знаходило вияв у процесах депопуляції (зниженні природного приросту), старінні населення, деформованій структурі робочої сили.

У духовній сфері:

1) встановлення ідеологічного диктату в гуманітарній сфері, що деформував духовний розвиток суспільства, обмежував доступ до надбань світової культури;

2) блокування розвитку релігії, яке було суттєвим порушенням прав людини;

3) посилення процесу русифікації, що гальмувало розвиток мов народів СРСР, пригнічувало національні культури та національну свідомість.

Важливо додати, що широкомасштабні суспільно-політичні зміни уможлиблювали такі чинники: міжнародна розрядка 1970-х, Гельсінський процес надали імпульсу міждержавним контактам, започаткували обмін ідеями, які ставили під сумнів засади комуністичного будівництва, чим суттєво підірвали ідейну монолітність радянського суспільства; прихід до влади в Радянському Союзі нової політичної команди на чолі з М. Горбачовим, що створило потенційну можливість розпочати реформи «згори»; накопичення суспільством певного досвіду реформ (реформи М. Хрущова, О. Косигіна тощо), що озброювало керівну еліту навичками масштабного суспільного реформування; дисидентський рух, який концентрував та організовував опозиційні сили, зберігав прогресивні суспільні ідеали, був

стрижнем широкої народної опозиції, що в перспективі могла стати гарантом незворотності реформаційного курсу, каталізатором радикальних суспільних змін; наростання в країні невдоволення чинними порядками, моральна готовність частини суспільства до реформ.

Глибинна суть та зміст перебудови як трансформаційного процесу, що розгорнувся у другій половині 1980-х у СРСР загалом та в Україні зокрема, полягає у спробі реформаторської частини радянського керівництва шляхом «революції згори» здійснити наздоганяльну системну модернізацію суспільства, яка була зумовлена, з одного боку, зовнішнім викликом, загрозою поразки у змаганні систем, з другого — загостренням цілого комплексу різнопланових внутрішніх проблем у державі.

Отже, можна прийти до таких висновків, що основними причинами процесу перебудови для суспільно-політичної сфери життя українського народу були:

- 1) значне відставання СРСР від Заходу в усіх сферах людського життя, починаючи від соціально-економічної сфери до культурної;
- 2) занепад економіки та економічне виснаження СРСР у наслідок довгого протистояння країнам Заходу у «холодній війні»
- 3) ідеологічна неспроможність влади доносити свої ідеї комунізму та несприйняття їх у суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.). Київ: Рідний край, 2000. 389 с.
2. Бажан О. Г., Данилюк Ю. З. Український національний рух: основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х – 1980-ті роки). Київ: Рідний край, 2000. 232 с.
3. Бойко О. Д. Україна в 1985–1991 рр.: основні тенденції суспільнополітичного розвитку. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2002. 306 с.
4. Даниленко В. Україна в 1985–1991 рр.: остання глава радянської історії. Київ: Інститут історії НАН України, 2018. 278 с.
5. Рибак І. Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921–1991). Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. 304 с.
6. Русначенко А. М. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990 рр. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 1998. 720 с.

Пластун Олег Вікторович – аспірант III року

РАДЯНСЬКА ПРОПАГАНДА НА ПРИКЛАДІ КРОЛЕВЕЦЬКОГО ПОВІТУ 1917-1921 РР.

Актуальність теми можна охарактеризувати одним реченням: історія циклічна і має здатність повторюватись. У сучасних реаліях війни, український народ знову зіштовхнувся з агресією та підступністю північного сусіда. Російська пропаганда вичерпала свій агітаційний ресурс, але коріння цих методів набагато глибше. Найяскравішим представником очевидних паралелей є СРСР. Для дослідження даного питання була опрацьована періодична преса яка виходила в м. Кролевець у другій половині ХХ ст. Дана вибірка дає змогу проаналізувати методи пропаганди тогочасного тоталітарного режиму пов'язаних з подіями 1917-1921 рр.

До «перлин» радянської пропаганди можна віднести спогади Л. Болотіна, який у 1919 році був організатором комсомолу в Кролевеці та делегатом I-го Всеукраїнського комсомолу України в Києві. Далі подаються цитати цього місцевого більшовицького діяча: «А скільки книжок ми тоді прочитали! Найбільше враження справляли на молодь твори вождя революції В. І. Леніна»; «Гине старий світ. З тріском валяться перегнилі підпори на яких він стояв віками, і на уламках колись сильного, могутнього царства насильства закладається фундамент нового, світлого життя – торжества праці»; «А раніше тут був так званий «Інститут благородних девиц», в якому за високим муром, огорожені від навколишнього світу, дворянські доньки навчалися ненавидіти нас, бідноту, дітей пролетарів» [1]. Мова йде, скоріш за все, про корпус Київського інституту шляхетних дівчат, нині це Міжнародний центр культури і мистецтв Федерації профспілок України.

Цікавим та показовим є доля села Спаське Кролевецького повіту під час Української революції 1917-1921 рр. А саме його перейменування на Ленінське 22 січня 1922 року [12, с. 78]. На зборах жителів цього села у 1920 році можна натрапити на наступне: «Не дамо місця серед нас провокаторам, шептунам, і денікінським бандам і агентам, які зіграли на слабких почуттях малосвідомих темних селян. При підтримці негідників дезертирів у нашому революційному повіті був розвинутий бандитизм. Після цих зборів жителі села безповоротно стали на бік радянської влади» [9]. З усіх сіл тогочасного Кролевецького повіту саме жителі Спаського «забажали» стати Ленінським. Козацьке село, де абсолютну більшість населення становили власники господарств [5, с. 86] та народилися Г. Радченко [4, с. 261] і О. Сокольник [3, с. 268] – підполковники

армії УНР. Для розуміння даного дисонансу можна навести слова краєзнавця вже незалежної України: «Таким чином з ініціативи жменьки зденаціоналізованих злочинних елементів, які нічого спільного не мали з волею селян, славне козацьке село було перейменоване в Ленінське. Удар було нанесено по історичній пам'яті села, по пам'яті тих безіменних трударів, що скропили рясним потом свою землю, про звитяжців-козаків спащанської сотні, які стояли на смерть за волю і батьківську віри» [5, с. 101].

Якщо ж говорити про тогочасних більшовицьких «героїв» – сучасників революційних подій, то тут теж виникають питання. Для радянської Крولهвщини це звичайно В. Романець – головний комісар Чорноморського флоту, який народився в Кролеві. Ще на початку ХХ ст. він разом з товаришами роззброював поліцію та грабував маєтки поміщиків [6]. Він був учасником штурму Зимового палацу в 1917 році та згадував, що: «Біля Зимового палацу стояли ударні жіночі батальйони. Не одну прийшлось заколотити, деякі здавались, але не було часу з ними «городити город». Тобто можна дійти висновку, що цих жінок не брали в полон, або, як мінімум, цього не хотів особисто В. Романець. Наведена фраза з його спогадів підтверджує цю думку: «Всі намагались швидше захопити Тимчасовий уряд. Коли цей час настав, прийшов наказ: всіх забрати живими, але бажання у нас було інше» [2, арк. 9]. Слід також зазначити, що він протягом 1917-1918 рр. мав три особисті зустрічі з В. Леніним.

До ювілейних дат утворення СРСР, родзинкою періодичної преси було педалювання теми «братерства» російського на українського народу. Показовими є наступні варіації радянської пропаганди: «Протягом століть, між двома братніми народами гартувалася непорушна дружба, яка зросла і зміцніла за роки радянської влади» [10]; «Трудящі України під керівництвом більшовицьких організацій боролися проти антинародної політики буржуазно-куркульської Директорії. Злісна націоналістична політика українських буржуазних націоналістів проти радянської влади викликали рішучий осуд з боку українських робітників і трудового селянства, які виступали за братерське єднання з російським народом» [11].

У другій половині 80-х років минулого століття СРСР впевнено йшов до свого занепаду, але радянська пропаганда не забувала нагадувати поневоленим народам про те з чого він починався, та хто в «домі головний». Наприклад: «Публікації на сторінках місцевих газет переконливо свідчать про дружбу та братерство в період боротьби за владу Рад, і мають велике значення для виховання радянських людей, особливо молоді, у дусі дружби і братерства народів нашої країни» [7]. Дуже показовими виступають наступні рядки вірша: «Кто выведет народ из мрака в царство света, из душеной бездны ввысь, где

воздух свеж и чист, где лаской и теплом душа будет согрета? Кто, как не коммунисты!» [8], оскільки написані вони місцевим комуністом В. Белугіним у 1920 році. Передруковані ці пропагандистські слова в газеті від 24 лютого 1987 року у статті під назвою: «Найдемократичнішим порядком». Це було досить цинічно і для 1987 року, а для 2022 року ці рядки набувають нового розуміння у методах радянсько-російської пропаганди.

Отже, з вище сказаного, можна дійти логічного висновку: що гра в «старшого брата», розігрувалася ще попередником росії – СРСР. Сама ж радянська пропаганда подаючи перемогу більшовиків над українськими урядами, як світла над пільмою, була апріорі неправдивою. Героїзація перших, тривала до самого розпаду держави яка говорячи про права і свободи, була репресивною машиною по знищенню незгодних та інакодумців. А її правонаступниця росія, повторюючи цю саму помилку, спричиняє закон історичної циклічності, який беззаперечно призведе до зникнення і цієї країни.

Список використаних джерел:

1. Болотін Л. М. На першому з'їзді. *Зоря комунізму*. Кролевець, 1959. № 71. 17 червня. С. 2.
2. Краєзнавчий музей Кролевецької міської ради (далі КМКМР): фонди. НДФ 984. 26 арк.
3. Пластун О. В. Архівні документи Кролевецького повіту 1918 р. як джерела з історії українського державотворення. *Сіверщина в історії України*. Ніжин: ПП «Лисенко М.М.», 2020. Вип. 13. С. 265-269.
4. Пластун О. В. Малознані уродженці Кролевеччини – випускники Української господарської академії у Подєбрадах. *Сіверщина в історії України*. Ніжин: ПП «Лисенко М.М.», 2021. Вип. 14. С. 258-263.
5. Радченко П. Козацьке село Спаське. Нарис Київ: Український пріоритет, 2013. 192 с.
6. Стожок М. П. В. В. Романець – головний комісар Чорноморського флоту. *Маяк комунізму*. Кролевець, 1967. № 19. 11 лютого С. 2.
7. Стожок М. П. Виховання на героїці Жовтня. *Маяк комунізму*. Кролевець, 1987. № 17. 10 лютого. С. 2.
8. Стожок М. П. Найдемократичнішим порядком. *Маяк комунізму*. Кролевець, 1987. № 23. 24 лютого. С. 2.
9. Стожок М. П. Незабутнього 1920-го. *Маяк комунізму*. Кролевець, 1967. № 49. 22 квітня. С. 2.
10. Стожок М. П. Побратими. *Маяк комунізму*. Кролевець, 1972. № 108. 7 вересня. С. 2.
11. Стожок М. П. Спираючись на солідарність великого російського народу. *Маяк комунізму*. Кролевець, 1982. № 119. 2 жовтня. С. 2.

12. Цикунов В. М. Спаське (Ленінське). Історико-краєзнавчий нарис. Х.: Фактор, 2016. 208 с.

Сопронюк Тетяна Михайлівна – аспірантка I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ЗАЛІЗНИЧНА ПРЕСА ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ЗАЛІЗНИЦЬ ПОЧАТКУ 1930-Х РОКІВ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ РОБІТНИКІВ

Наприкінці 1920-х — на початку 1930-х років у Радянському Союзі було створено широку мережу газет, орієнтованих на різні групи населення. Крім поділу за географічним принципом, виходила періодика для робітників окремих галузей промисловості (машинобудування, гірничої, текстильної промисловості тощо). Подібно до звичайної преси, галузеві газети поділялися на центральні та місцеві. Наприклад, «Гудок» був центральною газетою залізничників усього СРСР і загалом вважався зразковим професійним періодичним виданням. Водночас робітники, які проживали у регіонах, «добровільно-примусово» передплачували місцеві галузеві газети. Нижче ми сконцентруємося на залізничній пресі Південно-Західних залізниць початку 1930-х років, зокрема газетах «Чернігівський залізничник» (Чернігів) та «Поліський залізничник» (Коростень).

Серед досліджень, присвячених пресі СРСР, варто виділити праці О. Коляструк [1], І. Сипченко [3], К. Ульянової [4], І. Якубовського [7] та інших, які вивчали локальні друковані ЗМІ різних регіонів України. Натомість галузева преса, особливо місцева, переважно лишалася поза увагою істориків. Аналогічно, лишається мало вивченим її потенціал як джерела з історії повсякдення.

Місцеві газети є важливим джерелом інформації про побут робітників. Публікації в них відображають нестачу продовольства, житлові проблеми, антисанітарію, відсутність доступу до медичної допомоги. Хоча ситуація в транспортній системі була кращою, ніж у селах загалом, і робітники мали набагато кращий доступ до продуктів, ніж колгоспники, стан справ на залізниці був далеким від нормального.

Зокрема, у листах до редакцій газет робітники залізниці писали, що деякі з них живуть у пристосованих для цього господарських приміщеннях або навіть старих вагонах [2]. При цьому варто звернути увагу на характерну рису таких

листів – їхні автори звинувачували в ситуації, що склалася, не систему чи вище керівництво, а своїх безпосередніх керівників. Наприклад, у згаданій публікації в «Поліському залізничнику» за 20 грудня 1933 року читач наголосив, що його начальник мешкає в трикімнатному житлі [2]. Як бачимо, газета ставала своєрідним простором для публічних наклепів та доносів, а то й просто для з'ясування стосунків. Втім, оскільки житлове питання було однією з найбільших проблем в СРСР до самого кінця його існування, такі публікації навряд чи могли якимось суттєво вплинути на ситуацію.

Крім читацьких листів, багато деталей про побут робітників містять публікації так званих «робсількорів» – «робітничо-селянських кореспондентів», тобто робітників, які регулярно дописували в газети про події на своїх підприємствах. Часто це були оптимістичні звіти про втілення чергових рішень партії, однак нерідко в їхніх дописах бачимо й свідчення критичних явищ.

Наприклад, у газеті «Чернігівський залізничник» була опублікована історія машиніста Шелуханова, який посварився з керівництвом їдальні на станції Чернігів [6]. Про фактичну нормалізованість антисанітарії красномовно свідчить той факт, що машиністу, який купив так званий «комерційний обід», не було де помити руки. Крім того, він попросив виделку, щоб не їсти м'ясо брудними руками, але, за словами завідувача їдальні, на весь заклад було всього п'ять виделок. Після того, як водій потяга заявив, що в їдальні зараз лише п'ятеро людей, а виделки йому ще не дали, почався конфлікт, але того, як він закінчився, газета не описала. У цій публікації бачимо традиційну для того часу віру в те, що оприлюднення ситуації зможе змінити її на краще, однак, знову ж таки, систематичність таких повідомлень свідчить про загальний незадовільний стан системи харчування на залізничному транспорті.

Саме тексти робсількорів мали б робити пресу СРСР «близькою до народу», але насправді основну частину обсягу місцевих газет займали передруки з «центрального органу партії» та офіційні документи й повідомлення. Втім, навіть з останніх можна також робити висновки про незадовільні побутові умови. Зокрема, у контексті продовольчого забезпечення пересічних «радянських людей» особливий інтерес становлять статті про преміювання робітників та їхніх сімей продуктами. Як писала одна з газет, у 1931 році з нагоди «жовтневих свят» діти залізничників отримали по 1,5 кг пшеничного борошна, 400 грамів цукру і трохи пшона, а «ударники» – кілограм оселедця, цукор і жир, а також цигарки, чоловічі сорочки і черевики [6]. Відповідно, якщо робітники отримували як винагороду найпростіші харчі й одяг, це означає, що дефіцит цих товарів був шаленим.

Під час Голодомору 1932–1933 років залізнична преса, звісно ж, не писала про масове голодування чи смерті від голоду. Однак із повідомлень у ній також

можна робити висновки про незадовільний стан системи продовольчого забезпечення. У численних листах читачі й робітники скаржилися на погану якість хліба, його нестачу навіть за комерційними цінами і в магазинах транспортного споживчого товариства, зловживання службовим становищем серед працівників цієї системи тощо.

Варто відзначити, що оприлюдненню таких фактів нерідко сприяли «заклики до самокритики», що регулярно з'являлися на сторінках газет. Спонукаючи людей, по суті, доносити одне на одного в такий спосіб, преса водночас проливала світло на чимало проблем тогочасного повсякдення.

Отже, місцева залізнична преса, попри свою заангажованість та первинно пропагандистське спрямування, є цінним джерелом для вивчення повсякдення робітників. Вочевидь, через власну недосвідченість і неосвіченість редактори пропускали в газети чимало «крамольних» деталей, зокрема в листах від читачів та публікаціях робітників. Із них дізнаємося про антисанітарні умови життя й праці залізничників, хронічний брак продовольства, відсутність нормальної медичної допомоги тощо. Врешті, газетні тексти початку 1930-х років руйнують не лише радянський стереотип про «рай для робітників», а й поширену думку про те, що в містах чи на великих підприємствах ситуація під час Голодомору була значно кращою, ніж у селах. І хоча робітники залізниць мали бодай мінімальний доступ до продовольчих карток, їдалень та інших «благ», їхнє становище все ж залишалося плачевним.

Список використаних джерел:

1. Коляструк О. Преса в радянській політичній системі 20–30-х рр. ХХ ст. *Наук. записки [Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського]*. Серія: Історія. 2003. Вип. 5. С. 104–110.

2. *Поліський залізничник*. 1933. 20 грудня. С. 3.

3. Сипченко І. Феномен «ворога народу» у місцевій пресі Сумщини 30-х рр. ХХ ст.: особливості культивування та еволюція образу. *Образ: щорічний наук. збірник*. Ін-т журналістики КНУ ім. Т. Шевченка. Київ, 2014. Вип. 15. С. 122–129.

4. Ульянова К. Система аналітичних жанрів преси Луганщини 20–30-х рр. ХХ ст. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія: Журналістські науки. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. № 883. С. 84–89.

5. *Чернігівський залізничник*. 1931. 25 вересня. С. 2.

6. *Чернігівський залізничник*. 1931. 30 жовтня. С. 4.

7. Якубовський І. Преса в механізмі Голодомору 1932–1933 рр. (на прикладі районних газет Київської області). *Київські історичні студії*. 2021. Вип. 1 (12). С. 174–180.

Федірко Віктор Миколайович – аспірант II року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

СТОСУНКИ ВЛАДИ ТА СУСПІЛЬСТВА В КОНОТОПСЬКОМУ ОКРУЗІ 1924 Р. НА ОСНОВІ ГАЗЕТИ «ЕЖЕДНЕВНЫЙ ОФФИЦИАЛЬНЫЙ БЮЛЛЕТЕНЬ»

Тези присвячені дослідженню соціальних відносин влади та суспільства Конотопського округу з лютого по травень 1924 р., зокрема висвітленню статей, заміток, які піддають критиці державний апарат чи службовців, проблему приходу та становлення радянської влади в м. Конотопі на основі газети «Ежедневный официальный бюллетень».

19 лютого 1924 р. вийшов з друку №1 «Ежедневный официальный бюллетень» - органу окрпарткому, окрвиконкому та оргбюро профспілок (редактор Лейкін) [1.242]. Видався в м. Конотоп за адресою вул. Красногірська 2, обсяг матеріалу газети складає здебільшого одну, іноді дві сторінки. Редакторами газети та авторами статей були місцеві «Робкоп», незаможники, також публікувалися накази та розпорядження влади, в яких авторами були державні дячі.

Місцева влада збирала податки на місцях, використовуючи метод: «Розділяй та владарю», страваючи класи населення, використовуючи їх один проти одного.

З 13-го лютого до 10-го березня Окрісполкомом оголошений фінмісячник. У цей період всі види податків повинні бути виконані повністю. В місті Конотопі для виявлення об'єктів обкладення і успішного проведення місячника організовані десятихатники [2,1]. Існував інститут «десятихатників», упроваджений 1 листопада 1923 р. в місцях на особливому й воєнному становищі. «Десятихатники» із числа заможних селян та інших сільських мешканців, відповідно до Положення про «десятихатників», були зобов'язані доносити властям про всі дії не лише повстанських збройних загонів, а й своїх односельчан, та відповідали своїм майном і життям за повноту й оперативність інформації [3, 127].

Цікавий приклад є несприйняття вчителя незаможника в суспільстві, отже можна зробити висновок, що суспільство далеко не готове бачити рівність класів. Не кожен міг сприйняти незаможницьку ідеологію. Відповідно якість освіти при данному сприйнятті зменшується. Будівництво рівнокласового суспільства скоріше за все є неможливим. Влада навязувала вчителів,

суспільство їх не приймало.

На загальне зібрання міськорганізації КНС (Комітет незаможних селян) прибув і вчитель т.Каленик, який запропонував свої послуги працювати в організації, але так, щоб його не знали відвідувачі. Своє інкогніто він пояснив так: якщо населення дізнається, що в них учитель незаможник - батьки можуть забрати своїх дітей із школи, щоб вчитель не прищепив їм незаможницької ідеології; маса ще не виросла бачити вчителя-незаможника. Багато подібного співав наш учитель, базуючись і тримаючи курс на дітей кулацтва, але йому це не вдалося. Товариші, що виступали, указали вчителю, що помилявся, курс на дітей незаможників. Чи багато ВОНО таких педагогів? Незаможник. [4,1].

На Конотопщині існував прояв протесту Червоної армії в 1924р, народ який поважає свою армію та владу має вітати її а за матеріалами, ми спостерігаємо несприйняття, та неповагу. Не уточнюємо до якого класу належали протестуючі, можливо до інтелігенції.

23 лютого в день роковин Червоної армії культшефом Райпсом, була підготовлена Революційна п'єса з виставою в цей вечір, але члени Союзу акторів не виконали завдання правління і замість спектакля виступили двоє декламаторів, а самі швидко відправилися в училище для участі у платному спектаклі. Правлінню Рабиса потрібно вжити відповідні заходів до таких членів союзу. [5,1].

Трапляються випадки боротьби з місцевою владою шляхом псування чи знищення розповсюджених наказів, що підтверджує несприйняття влади. Мета знешкодження зв'язку між владою та суспільством через постанови та накази.

Трапляються випадки, що розклеювані держустановами для опублікування накази, об'яви, постанови, оповіщення, плакати й ін. зазвичай зривають і піддають знищенню навколо ходячим кримінальним елементом і тим самим лишають можливість місцеве населення знати розпорядження влади, і тому своєчасно такі виконувати, а відповідно Окрвиконком, щоб покласти край таким витівкам, пропонує вжити до неухильного виконання наступні заходи: [6, 1]

Існував і кримінал з політичним окрасом, де чітко виявлена велика кількість злочинців чи можливо людей, які не приймали владу борячись з її ставлениками.

9 квітня на засіданні Президіуму Окрісполкому були прослухані звіти, доповіді про роботу Борзнянського і Коропського районів. Предрайком Борзнянщини, товариш Кобенко, у своїй доповіді сказав, що загальне положення району більш-менш в нормі. У минулому місяці лютував

кримінальний бандитизм з деякою політичною спрямованістю, були навіть вбивства предсільрад та КНС. Вжитими заходами виявлено 89 чоловік кримінально-бандитського елементу [7,1].

Опрацьований матеріал свідчить про явне неприйняття місцевого насклення нової влади, випадок зневаги до армії, прояви боротьби з місцевою владою. Відповідно влада старається насадити свій порядок та утвердитися на місцях, не гребуючи методами які ведуть до цілі. Користуючись правилом: «Ціль виправдовує методи».

Список використаних джерел:

1. Акічев Ш. Пам'ятні дати з історії Конотопщини, Харків, 2019. 242 с.
2. Финмесячник. Ежедневный официальный бюллетень (Конотоп). 1924р. 22 лютого. № 4. С.1.
3. Дубовик, В. Б. (2013). Еволюція охорони права у вітчизняних територіальних громадах. *Актуальні проблеми держави і права*, (69).
4. Член инкогнито. Ежедневный официальный бюллетень (Конотоп). 1924р. 23 лютого. № 5. С. 1.
5. Отношение культшефа. Ежедневный официальный бюллетень (Конотоп). 1924р. 26 лютого. № 7. С.1.
6. Приказы и распоряжения. Ежедневный официальный бюллетень (Конотоп). 1924р. 01 березня. № 11. С.1.
7. Местная жизнь. Ежедневный официальный бюллетень (Конотоп). 1924р. 17 квітня. № 11. С.1.

Чаленко Альона Володимирівна – аспірантка I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ВІД ПАНЯНКИ ОЛЕНИ ЛЕВКОВЦЕВОЇ ДО ПЕРШИХ УКРАЇНСЬКИХ ДІВЧАТ У СТИНАХ НІЖИНСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ В БІЛЬШОВИЦЬКОМУ РОЗВОЇ 20 – 30-Х РР. ХХ СТ.

У сучасній вітчизняній історичній науці вивчення жіночої історії належить до найактуальніших напрямків історичних досліджень. Зокрема, науковців цікавлять питання формування та розвитку діяльності жінок у системі вищої освіти. Адже саме освіченість стала вирішальною умовою зміни ролі жінки в суспільстві.

В українському історієписанні існують фундаментальні праці, де науковцями було висвітлено історію становлення вищої жіночої освіти на теренах України [26], [29], [30], [34]. Є наукові студії і регіонального характеру, в яких автори торкалися окремих аспектів досліджуваної теми. Насамперед це монографія Григорія Васильовича та Олександра Григоровича Самойленків "Ніжинська вища школа: сторінки історії" [34]. Цінною є праця професора Луняка Є. М. "Олена Левковцева – перша студентка Ніжинського інституту" [28]. У статті автором було розглянуто життєвий шлях першої дівчини, яка в 1919 році була зарахована до складу студентів Ніжинського інституту. Але дані праці не є спеціальними, які були б присвячені жіночій історії Ніжинської вищої школи.

Об'єктом дослідження є жіноча освіта Ніжинської вищої школи на поч. 20 – 30-х рр. ХХ ст.

В ході роботи було використано такі наукові методи: історико-генетичний, системний, порівняльний, статистичний, конкретно-пошуковий.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі широкого комплексу джерел та історіографічних здобутків дослідити та проаналізувати історію жінок-освітянок в стінах Ніжинської вищої школи.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Навесні 1919 року відбулося проголошення та юридичне оформлення радянської влади на українських землях.

Країна Рад до питання жіночої освіти підійшла прагматично і не лише взялася активно боротися з неписьменністю, а й відкрила жінкам рівний із чоловіками доступ до вищої школи. Адже більшовики прагнули створити "нову" радянську жінку, у чиєму образі освіченість відігравала важливу роль [35, с. 617].

20 листопада 1919 року комуністичний режим утвердився і в Ніжині [33, с. 32 – 33].

Невдовзі Народним комісаріатом освіти УРСР було прийнято ряд законів та постанов, які не оминули Ніжинську вищу школу, яка за 20 – 30-ті рр. зазнала низку реорганізацій від Науково-педагогічного інституту до Ніжинського педагогічного інституту професійної освіти для підготовки вчителів-предметників [34, с. 200 – 205].

Вже починаючи з 1920 р. відбувається вступ дівчат до Ніжинської вищої школи [34, с. 206].

Першою студенткою, яка переступила поріг інституту стала Олена Левковцева. Вона народилася 10 (22) грудня 1900 р. на Чернігівщині в селі Свидовець Козелецького повіту. Дівчина походила з простої селянської сім'ї. Її батьки були вчителями [9, арк. 2].

Бажання отримати інститутський диплом спонукало юну Левковцеву подати заяву про вступ до Ніжинського інституту влітку 1919 року, тобто за кілька місяців до утворення радянського режиму [28].

Аналізуючи спогади самої студентки про обставини вступу, які містяться в заяві її особової справи, що знаходиться в Ніжинському архіві, можна констатувати, що вступ дівчини був непростим. Безперечно, в умовах того часу, уявлення про те, що жінка може навчатися поряд з чоловіками в одній аудиторії виглядало занадто сміливим кроком [28].

З іншого боку не можна і стверджувати про радикальну налаштованість проти допуску жінок до освіти в Ніжинському інституті. Адже в стінах закладу існували Вищі жіночі курси [28].

Все ж Олені Левковцевій вдалося добре скласти іспити та вступити до інституту. В перший рік навчання вона була єдиною дівчиною серед студентів [34, с. 206].

Проте в процесі нашого дослідження були виявлені деякі неточності та розбіжності в архівних документах і в біографії самої студентки. Дискусійним є рік в якому дівчина вступила до інституту. Тому все-таки існують певні сумніви щодо її першості [28].

Після Левковцевої бажання вчитися виявило багато інших дівчат. З кожним роком їх кількість зростала.

Соціальний склад перших студенток був дуже строкатим. Серед них було багато дітей селян [1, арк. 3], [2, арк. 5], [9, арк. 4] навколишніх сіл і дітей місцевих службовців [6, арк.] та міщан [8, арк. 7]. Більшість були випускниці гімназій [9, арк. 3], комерційних училищ [13 арк. 1], учительських семінарій [34, с. 213].

Аналіз особових справ студенток свідчить, що при вступі частою перешкодою було саме соціальне походження. Адже перевага надавалася дітям службовців, робітників, селян.

На той час більшовистські чистки в інституті були явищем звичним та буденним. Постійно перевірялася соціальна приналежність. За "неправильне походження" одразу ж відраховували [3], [4], [5], [7].

Також отриманню диплома заважало і скрутне матеріальне становище студентства [27], [31]. На додачу до того, за більшовицькою доктриною до розумової діяльності додавалася ще й праця фізична. Тому крім навчальної діяльності, більшість студенток після занять працювали в підсобному господарстві інституту, яке існувало з 1919 по 1934 роки [34]. Як наслідок, недостатня підготовленість студенток, перевантаженість різними позанавчальними видами роботи призводили до різкого скорочення контингенту студентів в цей період [32].

Попри всі труднощі молодь прагнула навчатися. Студентство брало активну участь ще й у громадській роботі міста, ліквідації неписьменності та малописьменності [34, с. 215].

За період 20 – 30-х рр. в Ніжинській вищій школі навчалося приблизно лише 60 дівчат, але дане число є приблизним, оскільки точну дату автору встановити не вдалося.

Крім студенток зростала кількість і жінок-викладачок в інституті. Також багатьох призначали на посади в обслуговчому апараті навчального закладу [16].

За етнічною приналежністю це були українки та росіянки. Приїжджали переважно з Тульської [11, арк. 3], Воронежської [12, арк. 3] [15, арк. 7], Волинської [22, арк. 2], Чернігівської [20, арк. 1] та Полтавської губерній [7, арк. 1]. Серед новообраних викладачок були й ніжинки [17, арк. 4]. Більшість ідентифікували себе містянками [19, арк. 4], [22, арк. 2], дочками робітників [25, арк. 4], службовців [24, арк. 2]. За віковими показниками це були жінки від 20 до 55 років. Переважна частина були непартійними.

Вони були випускницями українських та російських закладів вищої освіти. Диплом іноземного університету мала викладач французької мови і літератури Ольга Олександрівна Грижимайло. Жінка здобувала вищу освіту в Сорбонні [14, арк. 3].

Аналіз архівних документів переконує нас, що жінки переважно читали предмети з іноземної мови, музики, психології. Багато з них віддавали перевагу бібліотекарській справі [18], [20], [23], працювали секретарями [21], працівниками канцелярії [10], [22].

Такі дисципліни як історія, філософія та математика все ще викладали чоловіки.

Вивчаючи особі справи викладачок, варто виділити наступні цікаві факти. Найбільше часу у Ніжинській вищій школі працювали вже вищезгадувана Грижимайло Ольга Олександрівна (1923 – 1931) [14, арк. 6] та викладачка хімії Бойкова Лідія Петрівна (1924 – 1934) [15, арк. 45]. Жінки пропрацювали майже по 10 років.

Решта жінок продовжували викладацьку діяльність в інституті менш ніж п'ять років. Причинами такого явища були скрутне матеріальне становище, сімейні обставини, хвороби [32]. Тобто ми бачимо подібну картину, яка спостерігалася і в повсякденному житті студенток.

Проаналізувавши архівні матеріали та наукову літературу, можемо констатувати, що першою студенткою, яка переступила поріг Ніжинського інституту в 1919 році, була Олена Левковцева. Хоча на сьогодні залишаються певні сумніви щодо її першості, оскільки абсолютні докази та аргументи мають

суперечливий характер. Вже з 1920 р. відбувається вступ до інституту інших дівчат. На середину 20-х рр. з'являються і перші жінки-викладачки.

Але, загалом, про масовість жінок в навчальному середовищі Ніжинської вищої школи впродовж 20 – 30-х рр. ХХ ст. стверджувати поки що зарано. Оскільки в студентських аудиторіях все ще переважали юнаки, а більшість посад займали чоловіки.

Список використаних джерел:

1. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області у м. Ніжині. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 24. Арк. 11.

2. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 35. Арк. 30.

3. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 39. Арк. 7.

4. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 40. Арк. 1.

5. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 50. Арк. 9.

6. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 58. Арк. 30.

7. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 60. Арк. 2.

8. Ф. Р-612. Оп. 2. Спр. 35. Арк. 30.

9. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 108. Арк. 20.

10. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3198. Арк. 3.

11. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3214. Арк. 8.

12. Ф. Р- 6121. Оп. 2. Спр. 3229. Арк. 17.

13. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3231. Арк. 2.

14. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3239. Арк. 8.

15. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3266. Арк. 50.

16. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3270. Арк. 5.

17. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3280. Арк. 8.

18. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3297. Арк. 25.

19. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3303. Арк. 37.

20. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3467. Арк. 6.

21. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3536. Арк. 4.

22. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3579. Арк. 3.

23. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3586. Арк. 12.

24. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3609. Арк. 4.

25. Ф. Р-6121. Оп. 2. Спр. 3625. Арк. 19.

26. Драч О. О. Вища жіноча освіта в Російській імперії другої половини ХІХ – початку ХХ століття: монографія / наук. ред. В. В. Калініченко; Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Черкаси: Вертикаль, 2011. 532 с.

27. Комарніцький О. Б. Матеріальне становище студентства педагогічних технікумів національних меншин УСРР у 20 – 30-ті рр. ХХ ст. *Дриновський збірник*. 2018. № 11. С. 354 – 362.
28. Луняк. Є. М. Олена Левковцева – перша студентка Ніжинського інституту. *Література та культура Полісся: збірник наукових праць*. Вип. 99. Серія «Історичні науки». № 13. С. 166 – 180.
29. Мельник О. В. Становлення та розвиток вищої жіночої освіти в Одесі (1879–1921 рр.) / Мельник О. В.: автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07.00.01. Одеса. 2009. 16 с.
30. Міхневич Л. В. Витоки вищої жіночої освіти в Україні (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Юридична Україна*. 2015. № 7/8
31. Мошик І. В. Повсякденне життя студентської молоді Глухова у 20-ті – 30-ті роки ХХ ст. *Сіверщина в історії України: Зб. наук. пр.* К.: Глухів, 2012. Вип. 5. С. 332 – 335.
32. Посвістак О. А. Деякі аспекти повсякдення подільської інтелігенції в 20-х роках ХХ ст. *Гуманітарний журнал*. 2013. № 3. С. 41 – 48.
33. Потапенко М., Прудько В., Ємельянов В. Ніжин в добу української революції 1917 – 1921 рр. *Сіверянський літопис*. 2020. № 2. С. 224 – 227.
34. Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: сторінки історії. Ніжин, 2005. 420 с.
35. Сірополко С. О. Історія освіти в Україні. *Український Вільний університет; Друзі товариства імені Григорія Ващенка*. Київ: Наукова думка, 2001. 912 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

*Бі Є – аспірантка I року навчання Ніжинського
державного університету імені Миколи Гоголя*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність. У наш час відбувається пошук нових шляхів організації освіти дітей із особливими освітніми потребами. Однак, на сьогодні практично не розроблений механізм здійснення інклюзивного навчання дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. У зв'язку з цим, виникає потреба в організації особливого виду освітнього закладу, де б реалізувалась інклюзивна освіта. Це пов'язано зі специфікою методик, невідповідністю кадрів, відсутністю спеціалістів. Адже, крім вихователя, у освітньому процесі активну участь бере помічник (асистент) вихователя, який володіє корекційно-компенсаторними технологіями. Він здійснює превентивне і корекційне

сприяння, психологічні і корекційні послуги. Тому виникає потреба у створенні реальних умов дошкільної інклюзивної освіти, які забезпечать дітям, починаючи з раннього віку, увесь спектр освітніх послуг, різноманітних за формою й змістом.

Актуальною проблемою педагогіки є створення такого освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку [5]. Тому останнім часом у світовій освітній практиці застосовується термін «інклюзія» (від англ. inclusion – включення) – процес реального включення всіх дітей, які мають труднощі у психофізичному розвитку, в активне суспільне життя.

Актуальність теми також зумовлена розумінням того, що саме період дошкільної відиграє важливу роль у становленні особистості і є сензитивним для формування її первинного світогляду, самосвідомості, розвитку соціальних і моральних якостей. Саме в цей час закладаються передумови майбутньої навчальної діяльності дитини, йде активний розвиток її пізнавальних можливостей. Як свідчить практика, дошкільники, які потребують корекції психофізичного розвитку, адаптуються до життя у загальноосвітніх навчальних закладах краще, ніж у спеціальних закладах. Особливо помітна різниця у набутті соціального досвіду.

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості організації інклюзивного дошкільного навчального закладу.

У 1994 році Саламанкською декларацією уведено у міжнародний вжиток термін «інклюзія» та проголошено принцип інклюзивної освіти. Стверджуючи основні права та унікальність кожної дитини, цим документом визначено, що системи освіти (за усіма віковими групами) мають бути розроблені у відповідності з індивідуальними потребами у контексті інклюзії [2].

В Україні проблеми інклюзивної освіти досліджують такі вчені як А. Колупаєва (автор першого в нашій державі монографічного дослідження з інклюзивної освіти), В. Бондар, А. Заплатинська, М. Кавун, Ю. Найда, Т. Сак, М. Сварник, В. Тищенко та ін. Аналізуючи наукові джерела, ми дійшли висновку, що їх теоретичні та методичні праці присвячені питанням інклюзивної освіти дітей шкільного віку. Однак, цей процес має починатись із освітнього закладу дошкільної освіти. Зокрема, окремі аспекти даної проблеми відображено в працях І. Білецької, Л. Білецької, О. Завальнюк. На їхню думку, відсутність інклюзивної освіти у дошкільному віці призводить до втрати часу, необхідного для надання оперативної комплексної допомоги дитині у сензитивний період її розвитку.

Заклад з інклюзивною формою навчання вирішує наступні завдання:

1) створення єдиного психологічно комфортного освітнього середовища для дітей, які мають різні стартові можливості;

2) забезпечення діагностування ефективності процесів корекції, адаптації та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами на етапі дошкільного навчання;

3) організація системи ефективного психолого-педагогічного та соціального супроводу процесу інклюзивного навчання через взаємодію діагностико-консультативних, корекційно-розвиткових, лікувально-профілактичних, соціально-трудова напрямків діяльності;

4) компенсація недоліків дошкільного розвитку;

5) подолання негативних особливостей емоційно-особистісної сфери через включення дітей в успішну діяльність;

6) поступове підвищення мотивації дитини, спираючись на її особисту зацікавленість і через усвідомлене ставлення до позитивної діяльності;

7) охорона та зміцнення фізичного й нервово-психічного здоров'я дітей;

8) соціально-трудова адаптація дітей із особливими освітніми потребами;

9) зміна суспільної свідомості щодо дітей з особливостями в розвитку [2].

Навчання в інклюзивних дошкільних закладах дозволяє дітям набути знань про права людини (хоча їм це не викладається спеціально), що це призводить до зменшення дискримінації, оскільки діти вчаться спілкуватися один з одним, вчаться розпізнавати і приймати відмінність.

Головними ознаками інклюзивного закладу дошкільної освіти є:

1) чітке розуміння інклюзії працівниками дитячого садка та батьками у формі програмної декларації;

2) процеси, що забезпечують участь усіх дітей в основних заходах закладу;

3) регулярне проведення співбесід і консультацій з батьками з метою врахування їх думок при організації роботи закладу;

4) проведення регулярних тренінгів щодо практики інклюзії працівників закладу дошкільної освіти;

5) адекватний підбір і адаптація матеріалів для задоволення спеціальних потреб окремо узятої дитини;

6) наявність процесів, що забезпечують активну участь усіх дітей в житті закладу.

Основними цілями дошкільної інклюзивної освіти є:

1) створення безбар'єрного середовища у навчанні;

а) відкритість і доступність як для дітей, так і для дорослих (чим більше учасників освітнього процесу – управління освіти, методичні центри, загальноосвітні, спеціальні та вищі навчальні заклади, інститут післядипломної

педагогічної освіти, батьківські та громадські організації, тощо – тим успішнішою буде дитина);

б) технічне оснащення навчальних закладів;

в) розробка спеціальних навчальних курсів для педагогів, спрямованих на розвиток їх взаємодії з дітьми із особливими освітніми потребами;

г) спеціальні програми, спрямовані на полегшення процесу адаптації дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку, у закладі;

2) розуміння специфічних чинників, від яких залежить ефективність інклюзії для дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку;

3) розуміння ролі індивідуальних асистентів;

4) визнання необхідності і ефективності невеликих індивідуальних бесід з дитиною.

Спираючись на результати теоретичного аналізу, можна виділити наступні умови ефективного впровадження інклюзії в закладах дошкільної освіти:

- регламентоване нормативно-правовими документами фінансове та юридичне забезпечення навчально-виховного процесу;

- спеціально підготовлений для роботи з «особливими» дітьми кадровий ресурс інклюзивного навчального закладу;

- матеріально-технічна база для створення безбар'єрного середовища (пандуси, підйомники, спеціально обладнані туалети, кабінети лікувальної фізкультури, психомоторної корекції, кімнати для логопедичних і корекційних занять, спортивна зала і т.ін.);

- адаптовані навчальні плани й програми занять, складені спеціалістами, педагогами;

- необхідний роздатковий і дидактичний матеріал для занять із дітьми [4].

Робота в інклюзивному дошкільному закладі має відповідати наступним принципам:

1) визнання факту, що кожна дитина – це особистість;

2) забезпечення персоналізації індивідуальних розвивальних програм, тобто складання програм з урахуванням потреб окремо узятої дитини в рамках спільної активної діяльності і загальних цілей навчального закладу;

3) накопичення цінного методичного досвіду для надання дітям підтримки в навчанні, розвитку і активній участі в житті дитячого садка;

4) відповідна диференціація стратегій навчання для забезпечення доступу до загального навчального плану, що відповідає віку дитини;

5) забезпечення постійної адаптації дошкільного закладу до потреб дитини.

Висновки. Теоретичне обґрунтування проблеми організації інклюзивного навчання у закладі дошкільної освіти дозволяє стверджувати, що основою

дошкільної інклюзивної освіти в Україні мають стати саме центри розвитку дитини, які повинні мати для цього суттєвий потенціал.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах таблицях. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної культури, 2003. 134 с.
2. Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3 (71). С. 7 – 13.
3. Мігалуш А. Інклюзивна освіта – шлях до всебічного розвитку дітей. URL: http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Pedagogica/22422.doc.htm
4. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання. *Соціальний педагог*. 2008. №3. С. 42–46.
5. Калініченко Ірина Олександрівна Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/80>

Боровик Наталія Михайлівна – аспірантка I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДІТЕЙ З МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ В ОСВІТІ

У світлі процесів, які відбуваються в економіці, освітній політиці держави, в умовах дії правового режиму воєнного стану з чого виникає поглиблення майнового розшарування суспільства гостро постає питання забезпечення рівного доступу до освіти всіх категорій населення.

Рівні можливості для всіх в освіті гарантуються законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту». В них є основні права і гарантії, які забезпечують отримання всіма групами і категоріями населення освіти та безперешкодного доступу до неї. Водночас проблеми, які постають перед особистістю в процесі соціалізації, соціальне середовище, яке безпосередньо впливає на її становлення, економічні можливості ставлять питання про можливість реалізації цих прав і свобод стосовно можливості здобуття якісної освіти.

В сьогodнішній освітній концепції, зокрема реформі НУШ (Нова українська школа), увага приділена дітям з особливими освітніми потребами, інформатизації та діджиталізації освіти, що є досить позитивно. Зокрема, на цю сферу виділяються кошти, які йдуть окремою статтею видатків на освіту, які включають в тому числі і навчання педагогів за даним напрямком та соціально-педагогічний супровід таких дітей до рівня інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ). Поза увагою ж залишаються малозабезпечені сім'ї. В цій категорії видатки сім'ї з тих чи інших причин має покривати держава, із-за різниці в доходах на кожного члена родини та прожитковим мінімумом, який встановила держава.

Що ж стосується уваги держави до даних сімей, то та допомога, яку надає держава не покриває витрати, які можуть бути, тому що видатки і доходи даних родин у співвідношенні з купівельною спроможністю є надто строкатими (для прикладу державна допомога для працездатних осіб з січня 2023 р. становить 868, 35 грн.; для осіб, які втратили працездатність 2093,00 грн.; для дітей за віком від 6 до 18 років – від 2883 до 3403, 40 грн.; для дітей до 6 років -2272 грн.). [2] Такі суми враховуючи індекс інфляції на споживчі товари (продукти), який у річному вираженні із січня 2022 по січень 2023 року склав +90,97%. [3] На кінець 2022 року не дає можливості в повній мірі забезпечити покриття потреб осіб з малозабезпечених родин у повній мірі, оскільки дохідна частина в більшості поглинається витратами на товари першої необхідності, залишаючи поза увагою придбання не споживчих товарів (наприклад літератури чи гаджетів, які могли б бути використанні для навчання). Початок пандемії Covid-19, або Sars-Cov-2 та масовий перехід до дистанційного навчання призвів до часткового випадання цих дітей з освітнього процесу, як такого. В цьому випадку залученість дитини до освіти залежала виключно від педагогічного та соціально-педагогічного супроводу, а також комунікації дитини, батьків (чи одного з батьків) та педагогічних працівників.

В той же час діти, які відносяться до малозабезпечених не завжди мали доступ до інтернету чи не мали гаджетів, щоб бути включеними в освітню діяльність дистанційними засобами навчання. Початок широкомасштабної війни проти України лише поглиблює цю прірву. Сім'ї, які залишаються в Україні втрачають в дохідній частині своїх сімейних бюджетів, більша частина доходів йде на витрати першої необхідності, що унеможлиблює подальше дистанційне навчання цих дітей як і при пандемії в цілому.

Доступність рівних умов до освіти дітей з малозабезпечених сімей також можна вивести у залежність від умов і поглядів кожної окремо взятої сім'ї.

Провівши спостереження за дітьми з незахищених категорій населення в закладі загальної середньої освіти з метою виявлення потреб і зайнятості дітей з

сім'ях такого типу з'ясувалось, що діти, які живуть в малозабезпечених сім'ях в більшості випадків не зайняті в системі позашкільної освіти. Їх освіта зводиться до мінімуму, який передбачений Конституцією України та законами про освіту, тобто до отримання середньої освіти. Звернувши увагу на аспект мотивації та навчання цих дітей можна зазначити кілька особливостей:

- Діти з малозабезпечених сімей не мають достатніх матеріальних і фінансових можливостей для повноцінного навчання, що потребує постійного соціального супроводу осіб із зазначеної категорії;

- Мають низьку мотивацію до навчання, що викривається стереотипними поглядами соціального середовища, яке впливає на формування особистості дитини;

- Батьки в малозабезпечених сім'ях часто ведуть асоціальний спосіб життя, що нівелює здатність і бажання дитини до отримання освіти;

- Заперечення батьками проблем у вихованні та потреби в соціальному супроводі, що не сприяє нормальній комунікації з цими сім'ями;

- Відкидання соціальних орієнтирів, внаслідок незадоволення умовами свого життя.

- Пошук винного у невдачах дитини, чи власних та агресивна налаштованість до соціуму.

Рідшими є випадки коли малозабезпечені сім'ї, є такими внаслідок тимчасових умов, що спричинили таке становище (всі вони передбачені Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»). Оскільки статус сім'ї, як малозабезпеченої відповідно до законодавства переглядається раз на півроку, то існування такого статусу в довготривалій перспективі ставить перед освітньою галуззю виклик в можливості соціальної реалізації особистості через можливість впливу соціально-педагогічного супроводу та залучення дитини до цілковитої зайнятості в становленні її особистісного потенціалу, розвитку задатків, навичок та вмінь.

Вагомим чинником реалізації прав незахищених категорій населення ми вважаємо створення умов їх соціально-педагогічної підтримки та захисту. На думку І.Д. Звереві потрібно забезпечити роботу за умов дефіцитів які впливають на життя людини.[1] На думку О. В. Безпалько в створенні сприятливих умов для соціалізації особистості та її розвитку, що задовольнить базові потреби особистості, [1]. На нашу думку вищевказані думки сприятимуть виникненню потреб відповідно до піраміди Маслоу, коли задоволення одних потреб породжує виникнення інших.

Отже, недостатня мотиваційна складова в сім'ях незахищених категорій населення, політичний та фінансовий аспект зі сторони держави впливає на

потреби окремо взятих сімей. Недостатність ресурсів для забезпечення потреб сприяє відкиданню або нівелюванню освітніх прагнень дітей в таких сім'ях. Тут же ж накладається відбиток соціального незадоволення у зв'язку з майновою нерівністю, що виражається через призму виконання соціальних ролей в соціумі та взаємодії цих людей в суспільстві загалом.

На нашу думку шляхами вирішення може бути забезпечення позашкільної освіти на місцях із залученням відповідних кваліфікованих кадрів, а не залученням із числа працівників закладу освіти, що має знаходити і вираження в системі оплати праці кадрів представлених до цієї роботи.

Сім'ї незахищених категорій потребують постійного соціально-педагогічного супроводу та допомоги. Покращення законодавства із соціального забезпечення, можливостей покращення свого рівня освіти для дорослого населення і більш активного залучення до ринку праці. Сприяння задоволенню потреб, що унеможливило б строкатість соціального та майнового розшарування в суспільстві. Це впливає на зростання потреб не тільки першої необхідності, а й інших (соціальних, духовних тощо).

Список використаної літератури:

1. Петрочко Ж. В. Сутність та напрями соціально-педагогічного забезпечення прав дітей. *Електронний вісник наукових праць. Вісник психології і педагогіки*. Дата оновлення. 25 квітня 2013. URL: https://www.psyh.kiev.ua/%D0%A1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_%D1%82%D0%B0_%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%B8_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2_%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9
2. Закон України «Про державний бюджет України на 2023 рік»: [Верховна Рада України]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-IX#Text>
3. Індекс споживчих цін на продукти: [Український портал про фінанси та інвестиції.]. Дата оновлення. 13 лютого 2023 року. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/wares/index/>

Вишневський Сергій Анатолійович – аспірант I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Науково встановлено, що на підлітковий вік припадає активний пізнавальний розвиток особистості. Підлітків приваблює можливість розширити, збагатити свої знання, проникнути в сутність досліджуваних явищ, встановити причинно-наслідкові зв'язки. Водночас, підлітки відчують велике емоційне задоволення від дослідницької діяльності. Їм подобається мислити, робити самостійні відкриття. Тому перед педагогічною наукою стоїть важливе завдання розвитку пізнавальної активності дитини підліткового віку, що передбачає забезпечення саморозкриття особистості, формування не тільки глибоких та міцних знань, а й самостійного та творчого мислення, вміння збирати, аналізувати інформацію, займатись самоосвітою

Питання активізації навчально-пізнавальної діяльності підлітків досліджувалися як вітчизняними, так і зарубіжними педагогами за багатьма напрямками. Окремі аспекти проблемного навчання у формуванні пізнавальної активності досліджували О. Ляшенко, О. Матюшкін, В. Михайлов, Т. Шамова та ін. На думку названих вище дослідників, джерелом розвитку пізнавальної активності є самостійне здобуття знань під час розв'язання навчальних проблем. Впровадження методів самостійної навчально-пізнавальної діяльності, як умови розвитку логічної активності досліджували Л. Арістова, С. Беляєв, В. Буряк, Л. Жарова, В. Лозова, П. Підкасистий та ін.

У психолого-педагогічній науці немає єдиного підходу до визначення поняття «пізнавальна активність». Учені акцентують увагу на різних суттєвих характеристиках цього феномену, які значною мірою пов'язані з навчальною працелюбністю особистості.

Якщо розглядати це поняття у філософському аспекті, то пізнавальну активність варто трактувати через дефініцію активності, яку розуміють як одну з характерних рис способу життєдіяльності соціального суб'єкта, що відображає міру (рівень) спрямованості його здібностей, знань, навичок, прагнень, концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію нагальних потреб, інтересів, цілей, ідеалів [6]. Активність виявляється у вигляді формального активізму, запереченні споглядальності, ототожненні смислу життя тільки з активністю суб'єкта.

З точки зору психологічної науки пізнавальна активність розглядається як особливий психологічний феномен і досліджується в різних аспектах:

- як якість діяльності, у якій виявляється особистість самого учня в його ставленні до змісту і процесу діяльності, прагненні до ефективного оволодіння

знаннями і вміннями, а також мобілізації морально-вольових зусиль для досягнення навчально-пізнавальних цілей;

- як вища властивість особистості, що характеризується спрямованістю і стійкістю пізнавальних інтересів, прагненням до самостійного і ефективного засвоєння інформації, оволодіння прийомами і способами пізнавальної діяльності, критичністю і самокритичністю мислення, вольовими зусиллями для досягнення навчально-пізнавальної мети;

- як стан готовності до пізнавальної діяльності, той стан, який передуює діяльності і породжує її [2].

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях пізнавальна активність позначається ставленням особистості до пізнавальної діяльності, готовністю й прагненням до самостійного її здійснення. Найбільш ємне визначення пізнавальної активності зроблено В. Лозовою, яка розглядає це поняття як рису особистості, що виявляється в її ставленні до пізнавальної діяльності, яка передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності [3].

Таким чином, пізнавальну активність, незважаючи на певні розбіжності у визначеннях різних авторів та спільну ідею вважати її важливою рисою особистості, слід розглядати як якісний показник розвитку пізнавальної діяльності, що характеризує ставлення особистості до цієї діяльності, оцінює частку самостійності у цьому процесі, розкриває готовність до самоосвіти й наявність комплексу відповідних умінь. Як вказує С. Беляєв, пізнавальна активність виражається у самостійності, ініціативності, наполегливості школяра. З її допомогою протягом процесу навчання можна здійснювати діагностику й досліджувати тенденції розвитку навчально-пізнавальної діяльності, ефективно прогнозувати цей розвиток не заперечуючи відомі підходи щодо трактування сутності пізнавальної активності у сучасній технології навчання [1].

Вивчення психолого-педагогічних досліджень з проблеми пізнавальної активності свідчить про те, що вона має розвиватися в процесі пізнавальної діяльності відповідно до поставленої мети діяльності й характеризується здатністю особистості застосовувати набуті знання на практиці, спирається на емоційний компонент – створення позитивного настрою задля пізнання; змістовий компонент – набуття знань, умінь та навичок; вольовий компонент спрямований на розвиток тих якостей особистості, що безпосередньо пов'язані з проявом пізнавальної діяльності – цілеспрямованості, наполегливості, ініціативності.

Особливо важливо розвивати пізнавальну активність у підлітковому віці, у якому динамічно відбувається процес пізнавального розвитку. Підлітки можуть уже мислити логічно, займатися теоретичними міркуваннями й самоаналізом. Думка остаточно поєднується зі словом, й утворюється внутрішня мова як основний засіб мислення та організації пізнавальних процесів. Інтелект стає мовним, а мова інтелектуалізованою. Найважливіше, інтелектуальне новоутворення підліткового віку – це вміння оперувати гіпотезами. Особливо помітним у цьому віці стає зростання свідомості й самосвідомості дітей, що містить істотне розширення сфери усвідомлюваних й поглиблених знань про себе, про людей, про навколишній світ. Розвиток самосвідомості дитини знаходить своє вираження у вимірі мотивації основних видів діяльності: навчання, спілкування й праці [4]. У підлітковому віці активно вдосконалюється самоконтроль діяльності.

Тому підлітковий вік відрізняється підвищеною інтелектуальною активністю, що стимулюється не тільки природною віковою допитливістю підлітка, але й бажанням розвивати, продемонструвати навколишнім свої здатності, одержати високу оцінку з їхнього боку. Підлітків відрізняє підвищена пізнавальна й творча активність, вони завжди прагнуть довідатися щось нове, чомусь навчитися, причому робити все по-сьогоденню, професійно як дорослі. Це стимулює підлітків до виходу за межі шкільної програми в розвитку своїх знань, умінь і навичок. Потребу у всьому, що для цього необхідно підліток задовольняє сам, шляхом самоосвіти й самообслуговування, нерідко за допомогою своїх друзів, які захоплені такою же, як і він, справою [4]. Підлітковий вік – сприятливий період для формування й розвитку «практичного інтелекту», атрибутами якого прийнято вважати здоровий глузд, кмітливість, інтуїцію та «золоті руки».

Поряд з пізнавальними інтересами істотне значення при позитивному відношенні підлітків до навчання має розуміння значимості знань. Для підлітка дуже важливо усвідомити, осмислити життєве значення знань й, насамперед їхнє значення, для розвитку особистості. Це пов'язане з посиленням ростом самосвідомості сучасного підлітка. Багато навчальних предметів подобаються підлітку тому, що вони відповідають його потребам не тільки багато знати, але й уміти, бути культурною, всебічно розвинутою людиною. Треба підтримувати переконання підлітків у тому, що тільки освічена людина може бути по-справжньому корисним членом суспільства. Переконання й інтереси, зливаючись воєдино, створюють у підлітків підвищений емоційний тонус і визначають їхнє відношення до навчання.

Якщо ж підліток не бачить життєвого значення знань, то в нього можуть сформуватися негативні переконання й негативне відношення до існуючих

навчальних предметів. Істотне значення при негативному відношенні підлітків до навчання має усвідомлення й переживання ними неуспіху в оволодінні тими або іншими навчальними предметами. Неуспіх, як правило, викликає в підлітків бурхливі, негативні емоції й небажання навчатися, закріплюється негативне відношення до предмета. Навпаки, сприятливою ситуацією навчання для підлітків є ситуація успіху, який забезпечує емоційне благополуччя.

Отож, у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях пізнавальна активність розглядається як самостійна діяльність дитини, спрямована на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлена необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях. Розвиток пізнавальної активності дитини у підлітковому віці є важливою складовою педагогічного впливу і має здійснюватися не лише у навчальній діяльності, але й виховній, дозвіллевій сфері, а тому відноситься до завдань, які потребують об'єднання зусиль вчителів, вихователів, батьків.

Список використаних джерел:

1. Беляєв С. Б. педагогічні умови формування пізнавальної активності учнів 7-9 класів на уроках природничо-математичного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09; Волинський держ. ун-т імені Лесі Українки. Харків, 2005. 22 с.
2. Дубровіна І. В. Пізнавальна активність як стан готовності учнів до пізнавальної діяльності. *Народна освіта*. 2012. URL: <https://repository.kristti.com.ua/handle/eiraise/169>
3. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. 2-е вид., доп. Харків: ОВС, 2000. 164 с.
4. Розвиток пізнавальної активності підлітків [Електронний ресурс]. URL: <http://www.novapedahohika.com/noloms-1291-1.html>
5. Титечко Д. Особливості формування пізнавальної активності підлітків у процесі навчання. *Актуальні проблеми сучасної психології: шляхи становлення особистості, 17 травня 2018р.: Матеріали II Загальноуніверситетської студ. наук.-практ. конф. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди» / За ред. Т.В. Кириченко, Т.М. Кузьменко*. Переяслав-Хмельницький: «Видавництво К С В», 2018. 252 с. С. 229-235.
6. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002.

II року на навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя; викладачка ДПТНЗ «Сновське вище професійне училище лісового господарства»

ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПОДОЛАННІ СТРЕСУ ВІЙНИ

Українці сьогодні перебувають у складній життєвій та психоемоційній реальності – реальності повномасштабної війни російської федерації проти України. Війна є джерелом травмуючих ситуацій, під якими розуміють [5] такі «екстремальні критичні події, ситуації загрози, які потужно і негативно впливають на індивіда та вимагають екстраординарних зусиль для подолання наслідків цього впливу». Ці події піддають людей екстремальному, інтенсивному впливу загрози для життя чи здоров'я як їх самих, так і близьких, та докорінно порушують відчуття безпеки. Події війни зумовлюють переживання населенням прологнованого стресу, що, зрозуміло, негативно впливає на психічне здоров'я.

На думку вітчизняної психологині Л.М. Карамушки [2] психічне здоров'я особистості в умовах війни включає такі основні складові: 1) здатність справлятися з повсякденними стресами життя в умовах війни; 2) здатність налагоджувати стосунки з людьми в умовах війни; 3) здатність ефективно працювати на допомогу своїй організації, громаді та суспільству в умовах війни; 4) здатність реалізувати свої здібності в умовах війни.

Тому перед українськими психологами-науковцями і практиками постає актуальне завдання: пошук ефективних способів підтримання психічного здоров'я громадян, опанування і поширення передового закордонного досвіду у подоланні стресу війни та розробка і впровадження власних дієвих підходів.

Сучасні наукові дослідження (К.В. Петрідес, Е. Фернехман, Е.Л. Носенко, Н.В. Коврига, О.І. Василевська) свідчать, що важливим особистісним ресурсом у протистоянні складним життєвим обставинам і подоланні стресу є емоційна компетентність особистості.

Хоча дослідженню близького за значенням поняття «емоційний інтелект» присвячено вже досить багато праць іноземних та вітчизняних науковців (Г. Гарднер, Дж. Майєр, П. Саловей, Р. Бар-Он, Д. Гоулман, Е.Л. Носенко, О.А. Льошенко), то поняття «емоційної компетентності», як психологічного конструкту, ще залишається певною мірою поза увагою психологів.

Так, Керолін Саарні [6], яка ввела термін «емоційна компетентність»,

розглядає її як єдність 8 видів здібностей чи вмінь в емоційній сфері: усвідомлення власних емоційних станів; здатність розпізнавати емоції інших людей; здатність використовувати словник емоцій та форми вираження, прийняті в даній культурі; здібність симпатичного та емпатичного включення в переживання інших людей; здібність розуміти, що внутрішній емоційний стан не обов'язково відповідає зовнішньому вираженню як у самого індивіда, так і в інших людей; здібність справлятися зі своїми негативними переживаннями; усвідомлення того, що структура та характер взаємовідносин значною мірою визначається тим, як емоції виражаються у відносинах; здібність бути емоційно адекватним.

Дослідниця вважає, що результатом розвитку емоційної компетентності буде здатність керувати своїми здібностями, висока самооцінка та життєздатність при стресах. Відмінність емоційної компетентності від емоційного інтелекту полягає в тому, що вона включає вміння, необхідні для успішної адаптації і подолання в межах безпосереднього соціального оточення. При цьому акцент робиться не на мисленнєвих здібностях, а на адаптивному функціонуванні.

Сучасна українська дослідниця О.О. Лазуренко [3] під емоційною компетентністю розуміє таку інтегральну властивість особистості, яка представляє собою набір знань, вмінь та навичок, які дозволяють адекватно діяти на основі обробки емоційної інформації. Вона збагачує досвід особистості, сприяє швидкому аналізу емоціогенних ситуацій, виступає умовою успішності людини у всіх сферах життя.

Емоційну компетентність розглядають Я. Раєвська, О. Солякова [4] як готовність і здатність людини гнучко управляти власними емоційними реакціями та реакціями інших людей, адекватно до ситуацій і умов, що змінюються, та використовувати ці здатності для досягнення важливих цілей.

Емоційна компетентність, на думку В.В. Зарицької, В.М. Борисенко [1], може визначатися як здатність особистості до саморегуляції емоцій, та розпізнавання, розуміння емоцій інших людей, до рефлексії, як механізму осмислення емоцій, способів їх прояву у себе та у інших, причин їх виникнення, прогнозування їх протікання та наслідків, до яких може привести їх неадекватний прояв.

Найточніше, на нашу думку, емоційну компетентність можна розуміти як сукупність компетенцій, що формуються на основі практичного досвіду, які дозволяють застосовувати знання, уміння, приймати адекватні рішення і діяти на основі результатів інтелектуальної обробки внутрішньої і зовнішньої емоційної інформації. Емоційна компетентність формується під впливом

соціокультурного оточення, піддається розвитку і спеціальному тренуванню.

Оскільки в стресогенних умовах війни люди переважно відчують «тяжкі» емоції і почуття (гнів, ненависть, страх, тривогу, відчай, горе, безсилля, емоційну втому тощо), які важко переживаються та деструктивно впливають на функціонування людини, то визначальним у підтриманні психологічного благополуччя виступає інтраперсональний блок емоційної компетентності – знання, вміння і навички рефлексії і саморегуляції. Особистість повинна вміти усвідомити свої переживання, їх розрізнити, назвати, адекватно виявити, відреагувати.

Соціальний запит на розвиток емоційної компетентності та фахова відповідь на цей запит на загальнодержавному рівні виявилась у розробці ряду просвітницьких курсів «Перша психологічна допомога», програми «Діти і війна: навчання технік зцілення», медійного проєкту із підтримки ментального здоров'я «Скажи чесно, як ти?», навчального порталу «Академія стійкості» від БФ «Коло сім'ї» та ін.

Упродовж року нами надавались психологічні телефонні консультації населенню у рамках волонтерської діяльності Психологічної служби Сновської територіальної громади. Більшість запитів на консультації стосувалась складних емоційних переживань і станів, пов'язаних з воєнними подіями, потреби у емпатійній участі, розвитку навичок емоційної саморегуляції.

Також нами була розроблена і апробована корекційно-розвиткова програма «На хвилях емоцій», метою якої є формування емоційної компетентності в підлітків та юнаків засобами арт-терапії. Ця програма пройшла експертизу Навчально-методичного центру психологічної служби у системі освіти Чернігівської області (протокол №1 від 08.06.2020 р.) є актуальною та сьогодні впроваджується у закладах освіти.

Список використаних джерел:

1. Зарицька В.В., Борисенко В.М. Емоційна компетентність як детермінантна складова професійного становлення фахівців соціономічного напрямку. *Молодий вчений*. 2017. № 4 (44). С.241-245.

2. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати: Метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2022. 52 с.

3. Лазуренко О.О. До питання щодо розвитку поняття «емоційна компетентність» у психології. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/370/554>

4. Раєвська Я., Солякова О. Розвиток емоційної компетентності особистості: теоретичний дискурс. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Психологія. 2021. Випуск 3 (52). С.127-132.

5. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К., 2017. 160 с.

6. Bukley M., Saarny C. Skills of emotional competence: developmental implications. *Emotional intelligence in everyday life* / ed.: J. Ciarrochi, J. P. Forgas, J. D. Mayer. New York, 2006. P. 51–76.

Івахно Наталія Олексіївна – аспірантка IV року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя; учителька української мови та літератури Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНИХ УЧНІВ-ЧИТАЧІВ СТАРШИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ПОГЛИБЛЕНОГО ВИВЧЕННЯ ТОПОНІМІВ ПІД ЧАС АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Проблема вивчення топонімів як одного із важливих складників літературного тексту актуальна, адже дослідження власних назв пов'язане із часопросторовою організацією, образним наповненням, тематикою й проблематикою, композиційними, жанровими й стильовими особливостями тексту, у цілому сприяє глибшому аналізу художнього твору. На сьогодні методика шкільного вивчення літературного тексту з поглибленим дослідженням топонімів, як і більшості літературних онімів, потребує спеціальної розробки.

Топоніміка (від грец. *topos* «місце» й *онома* «ім'я, назва») «вивчає географічні назви, їх походження, смислове значення, розвиток, сучасний стан, написання та вимову, а також природні й соціальні умови минулого, за яких ці назви виникли» [2].

Топоніми – друга за чисельністю, після антропонімів, група онімів, яка має важливе функціональне навантаження в літературному творі. Головною функцією будь-якої власної назви, є номінативна. Топоніми також найчастіше вживаються для ідентифікації місця подій. Письменники вводять у твір реальні географічні назви для окреслення художнього простору. Дослідниця О. Мороз стверджує: «Топоніми як компоненти художнього тексту забезпечують насамперед реальність відтворення певних подій.., окреслюючи при цьому певний простір, у межах якого триває сюжетна лінія, діють головні й

другорядні персонажі» [3, с. 352].

Більшість топонімів, ужитих письменниками в літературних творах, дійсно реальні, тобто виконують дейктичну функцію. Такими є, як правило, географічні найменування реалістичних текстів, адже їх використання додає більшої правдоподібності описаним подіям. Наприклад, реальні ойконіми (місто Богуслав, село Семигори) та гідронім (річка Рось) у повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я».

Географічні назви найтісніше пов'язані з хронотопом художнього твору. На думку Ю. Бондаренка, «найбільш продуктивним підходом до аналізу персонажів в контексті з часом і простором є такий, що дає можливість розкрити характер зв'язків між людиною та хронотопом» [1, с. 81]. Наприклад, у романі Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» один із хронотопів (події кінця XVIII – початку XIX ст.) показано авторами на прикладі історії села Піски. Із цим ойконімом пов'язане становлення характерів багатьох, зокрема негативних, персонажів роману. Ю. Бондаренко слушно зауважує, що робота з хронотопом важлива для того, «щоб правильно зрозуміти, як письменники пояснюють причини падіння негативних героїв» [1, с. 107].

Літературно-художні географічні назви взаємодіють з найменуваннями персонажів. Наприклад, у новелі І. Франка «Сойчине крило» спостерігається певна закономірність: кожному чоловічому антропоніму відповідає топонім. Ці власні назви відіграють важливу роль під час характеристики головної героїні, адже, перебуваючи з в новому місті з новим чоловіком, вона відкривається для читача з іншого боку.

Топоніми із антропонімами пов'язані й у новелі О. Кобилянської «Valse melancolique»: Ганнуся – художниця, яка хотіла поїхати до Риму; Софія мріяла про музичну консерваторію у Відні. Географічні назви у цьому випадку варто залучати до характеристики героїнь у межах пообразного аналізу художнього твору.

Топоніми виступають самостійними образами в романі Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» (село Піски до й після реформи 1861 року), кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» (річка Десна – молода дівчина), романі у віршах Л. Костенко «Маруся Чурай» (місто Полтава – свідок повстання, а також суду над головною героїнею).

Уживання географічних назв у літературному тексті може створювати топонімічні опозиції. Наприклад, у романі В. Підмогильного «Місто» герой намагається протиставити астіонім Київ комоніму Теревені: постійно порівнює безперспективність села й могутність міста, захоплюється останнім або ненавидить його, врешті мріє про змичку міста й села, про створення міст-садів,

сіл-міст. Ця топонімічна опозиція допомагає глибшого зрозуміти ціннісні орієнтири головного персонажа Степана Радченка.

Топонімічну опозицію «Батьківщина – чужина» спостерігаємо на прикладі роману Івана Багряного «Тигролови» (сім'я Сірків із Полтавщини в умовах тайги на Далекому Сході) та новели В. Стефаніка «Камінний хрест» (вимушена еміграція Івана Дідуха з родиною до Канади).

Розмаїття географічних назв у літературному тексті часто залежить від його жанрових та стильових особливостей. Наприклад, роман В. Підмогильного «Місто» охоплює широкий ряд різновидів топонімів: ойконіми (місто Київ, село Теревені), гідроніми (Дніпро), годоніми (вулиці Хрещатик, Володимирівська), дрімоніми (Ботанічний сад, Голосіївський ліс), урбаноніми (Лавра, Софіївський собор, Палац праці, Національна бібліотека тощо). Це пояснюється жанровими ознаками твору: «Місто» – перший в українській літературі урбаністичний роман. Автор уводить у текст таке багатство власних назв, що дозволяє йому показати широку панораму великого міста, передати його колорит, створити ефект присутності читача в тому середовищі.

Насичений різними видами топонімів і роман Ю. Яновського «Майстер корабля» (ойконіми – Одеса, Берлін, Італія; гідроніми – Магелланова протока, озеро Комо; хороніми – острів Ява). На думку Г. Шотової-Ніколенко, таке розмаїття географічних назв зумовлене стильовою приналежністю письменника до неоромантиків. Яновському «були дійсно притаманні глобально-світові тенденції, а тому він, як митець, не міг обмежитися тільки українською топонімією» [4, с. 332]. Географічні назви, використані автором, слід поглиблено вивчати в процесі хронотопного або сюжетно-композиційного аналізу: за допомогою топонімів відбувається зміщення часопростору, що є особливістю композиції (прийом кіномонтажу).

Отже, топоніми в літературному творі можуть відігравати важливе функціональне значення. Серед основних функцій виділяємо характеристичну (топонім локалізує місце подій, додає динамізму діям героїв; взаємодіючи з антропонімом, виступає засобом характеристики персонажа), символічну (топоніми персоніфікуються, набувають антропоморфних ознак і виступають самостійними образами). Географічні назви пов'язані з жанровими та стильовими особливостями тексту. Поглиблений аналіз топонімів слід здійснювати в процесі хронотопного, пообразного, подієвого та композиційного аналізів художнього твору.

Для ефективності такої роботи важливим є формування в учнів як читачів системи літературознавчих компетентностей, зокрема:

Учні повинні володіти знаннями про:

- різновиди топонімів;

- художні особливості топонімів у літературних творах, передбачених для вивчення в старших класах;
- функціональну роль, мету топонімів у художньому тексті,;
- особливості використання шляхів аналізу у зв'язку із поглибленим вивченням топонімів.

Старшокласники повинні вміти:

- виокремлювати в літературному тексті топоніми, які мають функціональне значення;
- визначати художні функції топонімів у творах;
- пояснювати роль топонімів у процесі аналізу таких елементів твору, як сюжет, хронотоп, образи-персонажів, тематика та проблематика, жанрові й стильові особливості;
- давати цілісну оцінку літературному твору, у якому функціонують топоніми.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Ю. Методика шкільного вивчення сюжетно-композиційної організації епічного твору: теорія і практикум: навч. посіб. для студентів філологічних факультетів. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 146 с.

2. Лучик В. Топоніміка. Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10. С. 124.

3. Мороз О. Топоніми як компоненти художнього тексту (на матеріалі роману «Сонячна Машина» В. Винниченка). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. Випуск 15. С. 351-355.

4. Шотова-Ніколенко Г. Топоніми як засіб створення і зміни часопростору в художньому творі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство*. Тернопіль, 2017. Випуск 1 (27). С. 331-334.

Йотка Вікторія В'ячеславівна – аспірантка ІV року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

МІСЦЕ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ПОСІБНИКА «ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ» У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ПРОФЕСОРА О. Я. РОСТОВСЬКОГО

Музична освіта є одним із аспектів повноцінної освіти, що зумовлює

широке вивчення методик викладання музики. Однією з видатних постатей у цій галузі був доктор педагогічних наук, професор Олександр Якович Ростовський, відомий своїм внеском у розвиток музичної освіти в Україні, що має вияв у безлічі аспектах, включаючи наукові дослідження, плекання наукової школи й підготовку цілої плеяди українських науковців, що належать до кола послідовників та значний доробок наукової літератури з музичної освіти.

Науковець просував ідею про необхідність поєднання досягнень сучасної науки та інноваційної практики з творчою свободою вчителя у цілісну єдність [1], ідеї гуманізації освіти та ґрунтування музичної освіти на підвалинах національної музичної культури, був першим автором методики музичної освіти на теренах незалежної України.

Одним із найвизначніших наукових досягнень Олександра Ростовського є його праця «Теорія та методика музичної освіти» (2011), що включає у себе огляд теоретичних та практичних питань, пов'язаних з навчанням музики. У цій книзі автор систематизує знання з музичної освіти: описує її основи, історію розвитку, теоретичні підвалини та методику викладання музики. Вона стала настольною книгою та посібником з теорії та методики музичної освіти для вчителів та викладачів музики, студентів, а також для науковців, які займаються музичною освітою.

За спогадами учнів та послідовників, сам автор називав цей посібник – «книга мого життя» [1].

Навчально-методичний посібник є інноваційним з кожної точки зору, навіть з погляду на систематизацію способів дослідження розвитку музично-педагогічної освіти, яка знайшла вияв у сталій системі періодизації, заснованій на концептуальних підходах істориків педагогіки [2].

У роботі автор узагальнює напрацювання музичної педагогіки протягом поколінь: від античності до сьогодення, презентує провідні педагогічні концепції та ідеї українських та зарубіжних педагогів-музикантів, теоретико-методичні основи музичної освіти школярів, а також комплекс методик, що сумарно становлять методику проведення уроків музики, що включає в себе методику проведення слухання музики, методику навчання співу та методику засвоєння музичних знань. Наостанок, надзвичайно детально висвітлює види взаємозв'язку різних видів мистецтва на уроках музики, окреслює методологічні та методичні проблеми музичної освіти школярів та виокремлює основні закономірності та принципи музичної освіти школярів.

Для усвідомлення цінності даного видання важливо ознайомитися з тезами та переконаннями, що становлять його основу. Нижче наведені, на нашу думку, найважливіші та найфундаментальніші підвалини наукового світогляду

професора О. Ростовського, які й забезпечили науковцеві одне з чільних місць серед теоретиків музичної освіти сучасності.

Методика музичної освіти за О. Ростовським є особливим видом людинознавства - вивчення людини через музику. Цей підхід поєднує мистецтво і практичний досвід розвитку духовності людини.

Дослідники все більше зацікавлені в аспектах, що зосереджені на людині та втілюються у формуванні та розвитку людини в суспільстві. Крім того, контекст національної ідеї актуалізує філософію людиноцентризму, який підкреслює важливість особистісних цінностей та можливостей їх реалізації. Людиноцентризм – це прояв гуманістичних тенденцій у сучасній епосі та відхід від раціоналізованих прагматичних імперативів [3].

Звертаючись до дефініції «музично-педагогічна освіта», О. Ростовський визначає її як «процес і результат духовно-практичного осягнення перетворюючих і гуманістичних функцій музики, спрямований на розвиток особистості майбутнього вчителя в усьому багатстві виявів її ціннісних ставлень до явищ художньо-естетичної культури, до суспільства в цілому» [5].

Автор зазначає, що музична педагогіка розвивалась нерівномірно у сферах шкільної музичної освіти та підготовки майбутніх учителів. Шкільна музична педагогіка проходила періоди інтенсивного розвитку, але музично-педагогічна освіта залишалася незмінною і традиційною. Це призвело до розриву між потребами шкільної практики та системою підготовки майбутніх учителів-музикантів. Таким чином, деякі майбутні фахівці не готові повністю реалізувати реформаторські ідеї, що потрібна значна методична робота, спрямована на підвищення фахового рівня музично-освітньої діяльності вчителів. Підкреслюється, що сучасній школі потрібен учитель нового типу, який має високу професійну культуру, фахову компетентність, може об'єктивно й всебічно осмислювати педагогічні явища і факти, критично оцінювати і творчо перетворювати педагогічну дійсність [2].

Отже, за словами О. Я. Ростовського, покликанням учителя музики є прагнення відкривати для учнів світ добра й краси, як квінтесенцію музичних творів, «допомогти пізнати в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань, навчити захоплюватися неповторністю музичних творів» [4]. Тобто, сучасній школі потрібен учитель музики з високим рівнем педагогічної майстерності, духовного потенціалу і методичної підготовленості, який здатен усвідомити важливість індивідуалізації навчання та створення сприятливого середовища для розвитку музичних здібностей учнів, забезпечити належний рівень музичного виховання учнів та «створити атмосферу напруженої, але радісної праці» [3].

Варто відзначити, що професор О. Ростовський також підкреслює

важливість тісного зв'язку музичної та загальної педагогіки та необхідність узгодження їх методологічних засад.

Надзвичайно важливим аспектом у підході науковця до навчання музики є його ціннісне ставлення до музики як виду мистецтва, а не лише навчальної дисципліни. Він незмінно наголошував на тому, що музика є невід'ємною складовою мистецтва [3].

За О. Ростовським, музика впливає на формування особистості та є важливим засобом її розвитку. Він розглядає музику як засіб для виховання емоційної та духовної сфер людини, сприяє розвитку її творчих здібностей, допомагає формувати культуру мислення та естетичного смаку.

«Музика робить людину розумнішою і сильнішою, – зауважує О. Ростовський, – щасливішою, збагачуючи осмисленим досвідом багатьох поколінь, сприяє удосконаленню естетичних і моральних якостей особистості, формуючи музичні образи у свідомості оригінальною мовою музики – пульсацією ритмів, наростаннями і спадами мелодії, динамікою, темпом, тембром, гармонією, фактурою, регістром та іншими виразними засобами» [4].

Базуючись на методичній системі Д. Кабалевського та ідеях національно-патріотичного виховання, а також вбачаючи мету музичного виховання школярів як системоутворюючий елемент даної системи, науковець вважає метою музичного виховання «формування музичної культури особистості як невід'ємної частини її духовної культури» [5, с. 124].

Підбиваючи підсумки, варто зазначити що ця тема наукових пошуків не є вичерпаною, залишаючи місце для подальших наукових розвідок та наступного глибокого та комплексного вивчення наукової спадщини видатного діяча в галузі музичної освіти - професора О. Ростовського, що не обмежується щойно розглянутим науково-методичним посібником, що був і залишається цінним джерелом наукових знань як для викладачів та вчителів, так і для студентів. Інші роботи науковця також пропонують системне уявлення про теорію та практику музичного виховання, тож його науковий доробок дає всебічний огляд галузі та засвідчує незмінний вплив О. Ростовського на музичну освіту сучасної України.

Список використаних джерел:

1. Коваль О. В., Дворник Ю. Ф. Мистецько-педагогічні інновації професора О. Я. Ростовського. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)* / за заг. ред. В. В. Бурназової. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. № 3 С. 116-122.

2. Остапенко Н. І. Науковий аналіз здобутків у галузі методичного забезпечення фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів. *Науковий*

часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 26. 2019. С. 113-119.

3. Проворова Є.М. Теорія і практика методичної підготовки майбутнього вчителя музики на засадах праксеологічного підходу : дис.... докт. пед. наук : 13.00.02 / Національний пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2018. 502 с.

4. Ростовський О. Я. Природа музичного мистецтва як гуманізуючий чинник музичної освіти. *Проблеми мистецької освіти: зб. науково-методичних статей / відп. ред. О. Я. Ростовський*. Вип. 9. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. С. 5-14.

5. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 2011. 639 с.

Йотка Ярослав Миколайович – аспірант IV року навчання, викладач кафедри вокально-хорової майстерності Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

МЕТОДИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ХАРАКТЕРИСТИКА УСПІШНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному світі, коли знання і технології змінюються зі швидкістю світла, необхідність у висококваліфікованих фахівцях зросла до небувалого рівня. Педагогічна діяльність в цьому контексті вимагає від вчителя не лише знання предмета, але й уміння передати їх своїм учням. Для цього вчитель повинен мати компетентність, яка включає у себе як загальнокультурні, так і спеціальні компетенції.

Методична компетентність є важливим аспектом професійної підготовки педагогів та інших фахівців, які займаються навчальною та навчально-виховною роботою.

Сутністю методичної компетентності є знання та вміння використовувати різні методики та підходи до навчання, оцінки знань студентів та учнів, а також вміння використовувати сучасні технології для покращення якості навчання.

Проблемою методичної компетентності займалися багато науковців у галузі педагогіки та методики викладання, зокрема: О. Гура, О. Локшина, О. Овчарук, М. Степко, К. Хударковський («компетентність», «компетенція», «фахова компетентність»); А. Болгарський, О. Горбенко, О. Грибкова, Ю. Калініна, О. Ляшенко, М. Михаськова, О. Щолокова (професійної та фахової компетентності майбутніх вчителів музичного мистецтва); І. Акуленко, С.

Івашнюва, Н. Кузьміна, Т. Сясіна, Н. Тарасенкова, Н. Цюлюпа (формування методичної компетентності).

Актуальність методичної компетентності полягає у тому, що сучасна освіта швидко розвивається і педагоги повинні володіти новітніми методиками та технологіями, щоб забезпечити якісну підготовку студентів та учнів до роботи у сучасному світі.

Як зазначає А. Мормуль, методична компетентність є сукупністю наукових, психологічних, педагогічних та предметних знань та професійно-методичних навичок, що базуються на пізнанні дидактичних методів, принципів та прийомів, та сприяють розвитку всіх складових професійної компетентності [3, с. 177].

В свою чергу І. Іщенко стверджує, що методична компетентність базується на готовності педагога до проведення навчальних занять та до творчої самореалізації та розглядає її як систему дидактико-методичних знань та вмінь, спроможність результативно діяти, ефективно розв'язувати методичні задачі, що виникають під час навчання здобувачів освіти при вивченні конкретної дисципліни [2, с. 35].

Методична компетентність – це важлива характеристика педагогічної діяльності, яка передбачає здатність вчителя до організації навчального процесу, використовуючи різноманітні методи, засоби і прийоми. Це означає, що вчителі повинні мати достатній рівень знань та навичок, які дозволяють їм ефективно викладати матеріал та допомагати учням засвоювати знання.

Досліджуючи методичну компетентність учителя, С. Скворцова детермінує її як внутрішнє особистісне утворення, властивість особистості, що виявляється у здатності ефективно розв'язувати стандартні та проблемні методичні задачі. Відтак, вона ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до проведення занять за різними навчальними комплектами [4, с. 259].

Методична компетентність включає в себе різноманітні компоненти. Перш за все, вона передбачає знання педагогічної теорії, що дозволяє вчителям вибирати оптимальні методи та прийоми для організації навчального процесу. Крім того, методична компетентність передбачає знання предмету, який викладається, а також сучасних підходів до навчання та виховання учнів.

Для успішної роботи вчителя необхідно також мати розвинені комунікативні навички. Вчителі повинні вміти чітко та зрозуміло пояснювати матеріал, спілкуватися з учнями, вчителями та батьками. Крім того, вчителі повинні мати здатність до адаптації до різних стилів навчання та особливостей учнів.

Методичні компетенції є внутрішнім резервом методичної компетентності,

базис яких становить система дидактико-методичних знань і умінь з окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання й досвіду їх застосування та наявності емоційно-ціннісного ставлення до діяльності із навчання учнів предмету [4, с. 259].

Компонентна структура методичної компетентності вчителя складається з різних складових частин, які взаємодіють між собою та визначають загальний рівень методичної культури педагога. Основні компоненти методичної компетентності вчителя наступні:

- знання про предмет та методику його викладання;
- вміння організувати навчальний процес;
- здатність до інновацій та використання сучасних технологій;
- здатність до оцінки результатів навчання;
- здатність до комунікації та співпраці з учнями та колегами;
- здатність до самовдосконалення та професійного зростання.

Я. Гаєвець зазначає, що базис компетенції становлять знання, вміння, навички, досвід діяльності і ціннісне ставлення до неї. Тобто, під методичною компетентністю слід розуміти системне особистісне утворення, яке виявляється у здатності до здійснення та організації процесу навчання з предмету на рівні сучасних вимог, спроможності успішного розв'язування методичних задач, що ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до викладання предмета. Відтак методичні компетенції дослідниця розглядає як основу та внутрішній резерв методичної компетентності, що виявляються у наявності предметно-наукових, дидактико-методичних та психологічних знань, умінь розв'язування методичних задач, наявності досвіду діяльності із навчання предмету та емоційно-ціннісного ставлення до цього процесу [1, с. 41].

Таким чином, методична компетентність є невід'ємною складовою професійної підготовки педагогів та інших фахівців, які займаються навчанням та навчально-виховною роботою. Володіння цією компетентністю допомагає їм підвищувати якість навчання, вдосконалювати процес оцінки знань студентів та учнів, а також забезпечувати їх підготовку до роботи у сучасному світі.

Для вчителя, який має високий рівень методичної компетентності, важливо також бути вмілим використовувати сучасні технології та інструменти навчання. Наприклад, це можуть бути комп'ютерні програми, відеоматеріали, інтерактивні дошки та інші засоби, які можуть зробити навчання більш цікавим та ефективним.

Важливим аспектом методичної компетентності є також здатність до оцінки результатів навчання. Вчителі повинні мати систему критеріїв оцінювання, яка дозволяє об'єктивно визначати рівень знань та умінь учнів.

Отже, можна зробити висновок, що методична компетентність є важливою

складовою успішної педагогічної діяльності. Ця компетентність дозволяє педагогам підвищувати якість навчання та виховання, ефективніше використовувати сучасні технології та методи навчання, а також об'єктивно оцінювати рівень знань та вмінь учнів. Для досягнення високого рівня методичної компетентності, вчителям потрібно постійно вдосконалювати свої знання та навички, брати участь у професійних тренінгах та семінарах, а також шукати нові методи та підходи до навчання. Розвиток методичної компетентності є важливою складовою професійної підготовки майбутніх педагогів та розвитку сучасної освіти в цілому, що дає змогу забезпечити якісну освіту та підготовку учнів до роботи в умовах сучасного світу, де навчальні технології та підходи постійно змінюються та вдосконалюються.

Список використаних джерел:

1. Гаєвець Я. Методична компетентність як мета та результат підготовки вчителя початкових класів. *Наука і освіта*. 2012. № 8. С. 38-42.

2. Іщенко І. В. Навчально-методична компетентність викладача закладу фахової освіти. *Інноваційні моделі розвитку науково-методичної компетентності педагогів професійної і фахової передвищої освіти: досвід, проблеми, перспективи: зб. матеріалів Міжнар. конф. з онлайн-трансляцією (м. Біла Церква, 20 травня 2021 р.)*. Запоріжжя, 2021. С. 34-36.

3. Мормуль А. Методична компетентність майбутніх вчителів гуманітарного профілю як педагогічна проблема. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2009. Вип. 43. С. 176-179.

4. Скворцова С. О. Методична компетентність учителя початкової школи. Зб. наук. праць. *Педагогічні науки*. Херсон: ХДУ, 2014. Вип. 65. С. 254-259.

Кирилов Андрій Вікторович – аспірант III року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

АНАЛІЗ РИЗИКУ ПОЯВИ НЕГАТИВНИХ НАСЛІДКІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Одним із напрямків вирішення проблеми захисту дітей від негативного впливу інформаційного середовища є підвищення психолого-педагогічної компетентності осіб, які несуть відповідальність за здоров'я та розвиток дітей; першочергове значення має вирішення питань превентивної профілактики негативних наслідків взаємодії особистості із інформаційним середовищем,

розвиток резистентності особистості до будь-якого шкідливого впливу. Аналіз емпіричних даних учених та практиків показує, що наслідками, які виникають у дітей та підлітків внаслідок негативного впливу інформаційного середовища можуть бути:

- нервово-психічне виснаження внаслідок інформаційного навантаження;
- психологічна травма;
- зниження темпів та деформація логіки когнітивного, психологічного розвитку, розвитку особистості, формування моральних норм, формування навчальних навичок та пов'язаних з ними навичок роботи з інформацією;
- виникнення адикцій (ігрової, мережевої, шопоголізму тощо) та девіацій (антисоціальна, асоціальна, аутодеструктивна поведінка);
- зниження якості життя внаслідок впливу шахрайської, маніпулятивної, псевдонаукової інформації;
- формування нереалістичних уявлень про світ, відносини, зовнішність людей, цінності та ін.

Дані досліджень вказують на неоднозначність наслідків інформаційного впливу на дітей, оскільки сама по собі «шкідлива інформація» не є джерелом формування негативних наслідків, вона може бути лише тригером. У разі виникнення негативних наслідків взаємодії людини з інформаційним середовищем, загальною для всіх перелічених вище станів є проблема порушення або зниження можливостей адаптації людини у навколишньому середовищі. (Єрґакова, 2014) Деадаптивний стан – провідний прояв порушень психічної діяльності, основний показник психологічного неблагополуччя. Прогнозуючи наслідки впливу тієї чи іншої інформації, варто враховувати не лише характеристики самої інформації, а й генетичні, психофізіологічні, особистісні особливості її реципієнта, стать, вік, життєвий досвід, рівень психічної зрілості, поточний стан здоров'я на момент інформаційного впливу, а також характер соціального оточення, можливість доступу до допомоги найближчого соціального оточення та фахівців. Як показано у Л.М. Собчик, схильність індивіда до виникнення того чи іншого варіанта деадаптації (невротичного, асоціального чи соматичного типу) обумовлена емоційно-динамічним патерном особистості, який також формує «індивідуально окреслений стиль сприйняття та переробки зовнішньої інформації» (Собчик, 2005). Автор вказує на суттєву різницю в формуванні варіантів деадаптивних реакцій індивідів з різними типами вищої нервової діяльності, різним характером прояву провідних тенденцій в залежності від наявності/відсутності акцентуацій, невротичних, психопатологічних станів, що підтверджується клінічними дослідженнями. Виявлено, наприклад, що аутоагресія (суїцидальні ризики) більш притаманна для осіб з циклоїдною, емоційно-лабільною,

епілептоїдною, істероїдною акцентуаціями (Юр'єва, Марута, Лінський, 2020).

Залежно від того, наскільки збалансовано чи навпаки, акцентуйовані провідні тенденції (чинники великої п'ятірки), виникає схильність до тих чи інших дезадаптивних станів. Так до дезадаптацій невротичного типу (страхів, стресових, фобічних реакцій) більш схильні особистості з вираженою сензитивністю, інтроверсією та лабільністю. До соціально-поведінкових (асоціальних) дезадаптацій більш схильні особистості з вираженою спонтанністю (імпульсивністю) та агресивністю. У дослідженні В.Б. Кузнецової, (Кузнецова, 2010) показано можливості діагностики індивідуально-типологічних особливостей дітей від дошкільного до підліткового віку. Розроблений нею опитувальник вимірює чутливість до винагороди/покарання. Емпіричні дані показали, що система підкріплення пов'язана з поведінковими та емоційними проблемами. Чутливість до винагороди позитивно корелює з екстраверсією, є фактором ризику екстернальних проблем (проблем з поведінкою та гіперактивності, що спричиняє виникнення адикцій), а чутливість до покарання – негативно корелює з екстраверсією, є фактором ризику інтернальних проблем (нейротизму, проблем із однолітками).

Варто вказати на ряд детермінант дезадаптивних поведінкових та особистісних особливостей, які лежать за межами можливостей психолого-педагогічної корекції та терапії. До них відносяться генетичні та психофізіологічні фактори, вплив яких важко підтвердити або виключити, не використовуючи спеціальних медичних процедур та досліджень, а також коригувати немедикаментозно. Сучасні дослідження в галузі генетики, нейропсихології та нейрофізіології підтверджують, що порушення метаболізму нейромедіаторів у корі головного мозку є причиною тривожності, депресії, агресивності, суїцидальних ризиків (Bondy, Erfurth, de Jonge, Kruger, Meyer, 2000); виявлено гени, які відповідають за схильність до розвитку цих станів (van der Wee NJ, van Veen JF, Stevens H, van Vliet IM, van Rijk PP, Westenberg HG, 2008). Ризик формування залежності (ігрової, хімічної) обумовлений недостатньою активністю роботи дорсальної частини фронтomedіальної кори головного мозку: порушення метаболізму дофаміну, що викликають проблеми із самоконтролем (Buckholtz, Treadway, Cowan, Woodward, Li, Ansarri, Baldwin, Schwartzman, Shelby, Smith, Kessler, Zald, 2010). Виявлено, що діти з нормальною функцією прифронтальної кори (що відповідає за самоконтроль та раціональну поведінку) менш схильні до негативного впливу телепередач і реклами. На виникнення дезадаптивних станів також впливають епігенетичні механізми регулювання роботи генів (Swartz, Hariri, Williamson, 2011)

Сприйняття інформації на різних етапах психічного розвитку залежить від сформованості пізнавальних психічних процесів, розвитку свідомості та

самосвідомості, особистісних особливостей, життєвого досвіду, сформованості захисних механізмів психіки, світоглядних установок. Відповідно до концепції В.В. Ковальова про вікові особливості реагування на різні шкідливості, рівні нервово-психічного реагування дітей та підлітків диференціюються наступним чином: 1) сомато-вегетативний (0-3 роки); 2) психомоторний (4-10 років); 3) афективний (7-12 років); 4) емоційно-ідеаторний (12-16 років) (Ковальов, 1995). Для кожного з цих рівнів характерні свої «вікові» симптоми. Таким чином, основну групу ризику вразливих до негативного інформаційного впливу складають особи з несприятливим психічним статусом (психопатології, неврози, акцентуації). Схильність до виникнення шоккових травм, тривожних, фобічних реакцій під впливом негативно забарвленої інформації або до впливу інформації, що стимулює гіперспоживання, асоціальну, деструктивну поведінку, – обумовлено індивідуально-типологічними особливостями особистості. Сімейне неблагополуччя створює незахищену передиспозицію та вразливість дитини до негативного впливу будь-якого роду. Сучасні засоби діагностики дозволяють виявляти потенційні ризики негативного впливу інформаційного середовища на дітей та підлітків.

Список використаних джерел:

1. Єрґакова Ю. Г. Соціально-психологічні засоби корекції дезадаптивної поведінки підлітків в умовах інтернатних навчальних закладів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2014. № 3(35). С. 155-161.
2. Ковалев В. В. Психиатрия детского возраста. М.: Медицина, 1995.
3. Кузнецова, В.Б. Опросник для изучения чувствительности к наказанию и вознаграждению у детей. *Психологический журнал*. 2010. Том 31, № 2.
4. 2010. С. 104-113.
5. Собчик Л. Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики. СПб.: Речь, 2005.
6. Юр'єва Л. М., Марута Н. О., Лінський І. В. Клінічна суїцидологія : підруч. для лікарів-психіатрів, лікарів психіатрів дитячих, лікарів наркологів, лікарів психотерапевтів, лікарів-реабілітологів, мед. психологів та лікарів заг. практики - сімейної медицини. Харків: Строков Д.В., 2020. 301 с.
7. Bondy B., Erfurth A., de Jonge S., Kruger M., Meyer H. Possible association of the short allele of the serotonin transporter promoter gene polymorphism (5-HTTLPR) with violent suicide. *Molecular Psychiatry*. 2000 Mar; 5 (2). P. 193-195. <https://doi.org/10.1038/sj.mp.4000678>
8. Buckholtz J.W., Treadway M.T. Cowan R.L., Woodward N.D., Li R., Ansarri M.S., Baldwin R.M., Schwartzman A.N., Shelby E.S., Smith C.E., Kessler R.M., Zald D.H. Dopaminergic network differences in human impulsivity. *Science*. 2010 Jul 30; 329 (5991). P. 532. <https://doi.org/10.1126/science.1185778>

9. Kimbrel N.A., Nelson-Grey R.O., Mitchell J.T. Reinforcement Sensitivity and Maternal Style as Predictors of Psychopathology. *Pers. Individ. Dif.* 2007. V. 42. № 6. P. 1139-1149. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.06.028>

10. Swartz J.R., Hariri A.R., Williamson D.E. An epigenetic mechanism links socioeconomic status to changes in depression-related brain function in high-risk adolescents. *Molecular Psychiatry*. 2011. V. 22. P. 209–214. <https://doi.org/10.1038/mp.2016.82>

11. van der Wee NJ, van Veen JF, Stevens H, van Vliet IM, van Rijk PP, Westenberg HG. Increased serotonin and dopamine transporter binding in psychotropic medication-naive patients with generalized social anxiety disorder shown by 123I-beta-(4-iodophenyl)-tropane SPECT. *Journal of Nuclear Medicine*. 2008. 49 (5). P. 757–763. PMID 18413401. <https://doi.org/10.2967/jnumed.107.045518>

Клименко Леся Валентинівна – аспірантка III року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА

Яскравою тенденцією сьогодення є поширення стилю життя як жінок, так і чоловіків, не пов'язаного зі шлюбом та народженням дітей.

Люди, які свідомо відмовилися від народження дітей та виконання батьківських функцій, були завжди. З розвитком суспільства їх кількість збільшилася, тому що розширення прав людини і, зокрема, прав жінок дало можливість відмовитися від моделі сім'ї, в якій функція дружини зводилася до народження й виховання дітей, хатньої роботи, що традиційно склалася. Крім того, робити такий вибір дала змогу поява і широке використання протизаплідних засобів.

З огляду на вищевказане, багато науковців (О. Дурманенко, В. Ледньов, О. Смалько) відзначають гостру потребу в здійсненні цілеспрямованої підготовки студентів до успішного виконання батьківських функцій. Проте результати аналізу наукової літератури засвідчують, що цьому питанню у вищій школі загалом ще не було приділено достатньої уваги і, як наслідок, рівень готовності до усвідомленого батьківства в студентів залишається невисоким, значно популярнішими серед молоді стають альтернативні форми шлюбно-сімейних відносин: незареєстрований шлюб, цивільний шлюб, серійна моногамія, неповні сім'ї, чайлдфрі.

Проаналізувавши довідкову літературу, слід зазначити, що дослідники трактують поняття «педагогічні умови», як:

1) сукупність певних об'єктивних обставин і можливостей, що певним чином структуровані та спрямовані на досягнення чітко визначеної педагогічної мети (В. Ледньов) [3];

2) особливості організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, що визначають успішні результати цього процесу та розвитку особистості студента загалом (О. Дурманенко) [2];

3) сукупність заходів і методів навчання, що сприяють ефективній організації освітнього процесу з урахуванням потреб, інтересів, можливостей студентів та спрямовані на розкриття їх особистісного та професійного потенціалу (Н. Гора) [1];

4) комплекс спроектованих факторів впливу на обставини здійснення освітнього процесу й особистісні характеристики всіх учасників цього процесу (А. Литвин, О.Мацейко) [4].

Говорячи про педагогічні умови формування у молоді готовності до усвідомленого батьківства, слід виокремити наступні:

– інтеграція сучасних освітніх технологій із традиційними засобами, формами та методами народної педагогіки;

– використання методів активного навчання у роботі з молоддю (тренінгів, дискусій, імітаційних та рольових ігор тощо);

– взаємодія закладу освіти, сім'ї та громадськості, яка спрямовується, перш за все, на підвищення рівня педагогічної культури батьків, пропагування здорового способу життя, зміцнення родинних зв'язків;

– активізація творчого осмислення молоддю своїх особистісних якостей, важливих для сімейного життя, спонукання особистості до здійснення самопізнання та самовиховання за допомогою діагностики зміни їх сімейних установок;

– розвиток у молодих людей гуманістичних сімейних ціннісних орієнтацій [3].

О. Смалько вважає, що ефективність формування відповідального ставлення до батьківства у студентів класичного ЗВО у процесі позааудиторної виховної роботи залежить від дотримання таких педагогічних умов:

– формування в студентів позитивної мотивації та потреби у відповідальному батьківстві;

– оновлення (модифікація) змісту виховної роботи;

– використання інтерактивних форм і методів формування відповідального ставлення до батьківства;

– ефективно управління процесом формування відповідального ставлення до батьківства у студентів університету компетентним викладачем [5].

Висновок. Підсумовуючи, можна сказати, що під педагогічними умовами вчені мають на увазі певні обставини, передумови, сукупність заходів, комплекс чинників, особливості організації освітнього процесу, що забезпечують його успішне здійснення [3].

Результативне виконання завдання з формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти можливо тільки за умови виявлення та наукового обґрунтування відповідних педагогічних умов, реалізація яких забезпечить цілеспрямовану успішну підготовку студентської молоді до реалізації батьківських функцій.

Список використаних джерел:

1. Гора Н. В. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх товаровознавців. *Молодий вчений*. 2018. № 6 (58). С. 134–137.

2. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*. 2012. № 7. С. 135–138.

3. Красін С. А. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування готовності до усвідомленого батьківства студентів закладів вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 24. Т 2. С. 188–191.

4. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 43–63.

5. Смалько О. В. Педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у студентів класичного університету в позааудиторній виховній роботі. *Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини*, 2016. Вип. 1. С. 293–30.

Лук'яненко Юлія Михайлівна – аспірантка I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ НЕПОВНИХ СІМЕЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Україна сьогодні переживає важкі часи, пов'язані в російським вторгненням, яке створило велику кількість демографічних і соціальних проблем. Однією з таких проблем є проблема неповних сімей. Якщо до початку вторгнення головними причинами виникнення цього явища вважалися такі

економічні чинники, як розвиток сучасних технологій та інформатизація суспільства, а також соціально-психологічні зміни в суспільстві в зв'язку зі зміною гендерних стереотипів, то сьогодні демонструє прямий вплив реалій життя країни, яка знаходиться в умовах війни, на стан проблеми неповних сімей. Кількість неповних сімей збільшується внаслідок загибелі батьків або дітей і проблема неповних сімей залишатиметься гострою і після закінчення війни.

Проблеми неповної сім'ї вивчають такі українські вчені, як Л. Слюсар, Л.Чуйко, серед литовських дослідників слід пригадати В. Станкунене, які приділяють увагу демографічному аспекту проблемі виникнення неповних сімей. Причини виникнення неповних сімей досліджує Т. Лакуста. Мотиви та причини розлучень розглядають А. Волкова та О. Максимович. Виховну неповноцінність неповної сім'ї вивчає в своїх роботах Т. Титаренко. Також проблему неповної, а точніше функціонально неповної сім'ї в сучасних умовах досліджують Р. Овчарова, В. Постовий, І. Юрченко.

Мета дослідження є визначення місця неповної сім'ї в структурній спільноті понять про сім'ю, її особливості та перелік проблем, що підлягатимуть подальшому дослідженню.

Необхідно зазначити, що сім'я закладає основи відносин між близькими людьми, формує орієнтації на трудове, суспільно-політичне життя людини. Згідно третьої статті сімейного кодексу України «Сім'я є первинним та основним осередком суспільства». Вікіпедія визначає сім'ю як структуру, яка ґрунтується на кровній спорідненості, шлюбі, всиновленні, загальному бюджеті і побуті людей, об'єднаних взаємною відповідальністю. Основними особливостями сім'ї в порівнянні з іншими соціальними групами, інститутами є перевага тенденцій у відносинах на згуртування, більшу взаємовідповідальність, стійкість, спорідненість інтересів і стосунків, особлива емоційність, інтимність відносин, а також вікові і гендерні залежності.

Структурно сім'ї розрізняються. Під структурою сім'ї розуміється сукупність відносин між її членами, включаючи крім родинних, систему духовних, моральних відносин, у тому числі відносини влади та авторитету.

В. Поліщук виділяє за структурою такі різновиди сімей:

Проста сім'я – це подружня пара, чоловік і жінка. Найчастіше – це молодіжна сім'я до народження першої дитини або сім'я – «порожнє гніздо», коли після від'їзду дорослих дітей батьки лишаються самі.

Нуклеарна або атомарна сім'я з дітьми – (однодітна, малодітна і багатодітна) – подружня пара і їхні неодружені діти, що проживають з батьками.

Розширена, складна сім'я (з представниками різних поколінь, різних родичів), утворюється при одруженні дітей, включає три і більше поколінь або дві і більше нуклеарних сімей, які проживають разом і ведуть спільне господарство [3, с.103].

Окрім того, існують такі типи сімей як **дистантна сім'я**, що певний час з різних причин проживають окремо, зберігаючи емоційний зв'язок.

Залежно від наявності в сім'ї батьків виділяють **повну сім'ю** (коли є обидва члени подружжя) і **неповну**, де один із батьків відсутній. У 82% випадків в українських неповних сім'ях дітей виховує мати.

Під неповною сім'єю сучасні дослідники розуміють:

1) сім'ю, яка характеризується порушенням внутрішньої структури і деформацією подружніх і батьківських стосунків;

2) категорії сімей, в яких дитина до 16 років проживає з одним із батьків, що несе за неї повну відповідальність. Інколи в таких сім'ях декілька дітей.

На думку Т. Лакусти неповна сім'я утворюється внаслідок таких основних причин:

1. рішення незаміжньої жінки, яка не має наміру створювати подружжя, народити дитину;

2. всиновлення або оформлення опікунства над дитиною;

3. розлучення подружньої пари;

4. смерті одного з партнерів;

5. трудова міграція одного з партнерів [1].

Якщо незаміжня жінка до певного часу не стала частиною подружжя, але має бажання народити дитину, вона приймає рішення і бере на себе повну відповідальність за створення неповної сім'ї, де вона виконуватиме і материнські і батьківські функції. Така жінка має статус матері-одиначки і може отримувати фінансову допомогу від держави. Якщо громадянин/громадянка не має можливості народити власних дітей, але бажає їх мати і розпочинає процес всиновлення дитини або оформлення опікунства над дитиною, тоді також утворюється неповна сім'я, де права і обов'язки членів родини регламентуються відповідними законами.

Найпоширенішим випадком виникнення неповної сім'ї є розлучення подружжя, яке має дітей. Внаслідок розлучення дитина або діти залишаються з одним з батьків, частіше з матір'ю, але зрідка батьки «ділять» дітей, і тоді із однієї повної сім'ї утворюється дві неповні сім'ї.

Згідно статистичних даних, за останні 30 років кількість шлюбів в Україні зменшилася у 3 рази. У 2020 році було офіційно зареєстровано 167,9 тисяч шлюбів, тоді як в 1991 році – 493 тисячі. У 2021 році в Україні зареєстрували 214 012 шлюбів і 29 587 розлучень. А за перші пів року 2022 в Україні

zareєстровано рекордну кількість шлюбів – 103 903. Це на 21% більше, аніж за той самий період у 2021 та абсолютний рекорд за останні 7 років.

Кількість розлучень зареєстрованих в РАГСх також щороку зменшується, проте не так швидко, як кількість шлюбів. У 1991 році розлучилося 200 810 пар, а в 2020 – 119 253, знизилась майже удвічі – на 42% відносно першого півріччя 2021: 7632 розірвань шлюбу проти 13 153 у 2021 році.

Із року в рік кількість шлюбів та розлучень зменшується. Цей процес триває не тільки в Україні, але й в деяких європейських країнах і вказує на те, що партнери, які проживають разом і мають спільне господарство, народжують дітей, водночас, не мають бажання реєструвати свій статус офіційно. І дізнатися кількість неповних сімей, що утворюються в результаті розлучень офіційно незареєстрованих шлюбів, стає дедалі складніше. Але загальна тенденція простежується: неповних сімей внаслідок збільшення кількості розлучень стає більше [2, с. 42].

Але в Україні головною причиною виникнення неповних сімей у 2022-2023 є війна, яка може призвести до загибелі одного з батьків, при чому, якщо під час розлучення подружжя діти частіше залишаються з матір'ю, то під час війни загинути може як батько, так і матір і внаслідок цього утворюється неповна сім'я, в котрій може відбутися часткова зміна гендерних ролей. В такій неповній сім'ї одному з батьків доводиться брати на себе роль втраченого члена подружжя і виконувати нові для себе функції.

Окреме місце в причинах виникнення неповних сімей займає процес трудової міграції одного з батьків. Тоді утворюється так звана функціонально неповна сім'я, де формально шлюб і сім'я залишаються цілими, а фактично один із батьків проживає окремо протягом довгого часу. Такі сім'ї займають перехідну позицію від повної до неповної сім'ї і мають своє коло проблем, які є предметом дослідження І. Юрченко [4].

Таким чином, потрібно вказати на велику кількість і різноманітність факторів і передумов появи і постійного збільшення кількості неповних сімей в українському суспільстві. Серед основних виділяємо позашлюбну народжуваність, розлучення, смерть одного з подружжя, та масовий виїзд на заробітки одного з годувальників.

Детальнішого вивчення потребують особливості виховання дітей в таких сім'ях та їх статево-рольова соціалізація з урахуванням сиблінгових позицій як батьків, так і дітей.

Список використаних джерел:

1. Лакуста Т.Д. Причини появи неповних сімей в сучасному суспільстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2011. Вип. 22. С. 88-90.

2. Максимович О.М., Постовий О. Особливості виховання дітей із розлучених сімей: Навчально-методичний посібник. Київ: ДЦССМ, 2004. 140 с.

3. Психологія сім'ї: підручник / за ред. В. М. Поліщука. Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.

4. Юрченко І. Основні психолого-педагогічні особливості неповних сімей в сучасній Україні. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки.* 2016. № 65.

*Нестеренко Павло Олександрович – аспірант
III року навчання Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

ШИЗОТИПОВИЙ НАРАТИВ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ВЕЛИКОГО НІЖИНСЬКОГО ПСИХОЛОГА МИКОЛИ ЯКОВИЧА ГРОТА

Видатного психолога М. Грота за правом можна вважати одним з великих геніїв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Микола Якович Грот – це український психолог та філософ. Українським науковцем його робить в першу чергу ніжинський етап творчого розвитку та наукової діяльності М. Грота в м. Ніжині в юридичному ліцеї кн. Безбородька (колишня історична назва НДУ ім. Миколи Гоголя) (1876 – 1883).

У нашому дисертаційному дослідженні з психології «Психологічні ідеї творчості у науковій спадщині М. Я. Грота (1852 – 1899 рр.)», ми вперше доводимо припущення, що психологічні та філософські тексти М. Грота є прикладом шизотипових дискурсу та наративу.

Взагалі, під категорією дискурс, згідно з Енциклопедією сучасної України, мається на увазі «термін філософії та гуманітарних досліджень, з допомогою якого позначають аргументоване усне чи письмове обговорення будь-якої теми, в якому предметом дискусії стають і самі способи аргументації; будь-яке мовлення, розмова, дискусія, особливості яких характеризують мовця» [4].

У Вікіпедії виділяють літературний дискурс, який «є одним із найстаріших. У літературній комунікації форма має важливіше значення, ніж зміст, а тому в його межах істотну роль відіграють засоби полегшення прийняття: ритм, рима. Літературний текст будується з урахуванням принципів порушення законів автоматизму руху звичайного спілкування. Художній текст стає деавтоматизованим, великою мірою завдячуючи своїй багатозначності: кожен читач знаходить власний зміст. У художній комунікації найважливішу роль відіграє особа автора» [2]. Тобто читаючи текст того чи іншого автора, ми

можемо скласти психологічну характеристику та портрет його особистості.

Щодо терміну наратив, то у Вікіпедії запропоноване наступне визначення. Наратив – це «будь-яка розповідь про серію пов'язаних подій або досвіду, невигадана (мемуари, біографія, новини, документальний фільм, подорожня розповідь тощо) чи вигадана (казка, байка, легенда, трилер, роман тощо). Розповіді можуть бути представлені через послідовність написаних або вимовлених слів, через нерухомі чи рухомі зображення або через будь-яку комбінацію цього» [7].

На відміну від шизофренічного дискурсу при шизотиповому наративі автор зберігає свою свідомість та логічність думки, але є ряд особливостей викладення тексту, які можуть гіпотетично засвідчити про наявність шизотипового розладу в того чи іншого науковця. А саме, за дослідником В. Рудневим, це: 1. Будь-який текст науковця, у якому «відображена неповсякденна «дивакувата» точка зору на світ («шизофреноподібний текст»))» [6, с. 87], тобто «шизотипова картина світу – це дещо синонімічне постмодерністській картині світу» [6, с. 87]. 2. Застосування в науковому тексті неоміфологізму, тобто «накладення міфологічного каналу на повсякденне життя, це, так би мовити, культурна шизофренія, «шизофренія з людським обличчям», а це і є шизотипія» [6, с. 89]. 3. Шизотипове сприйняття часу, яке проявляється в тому, що «шизотипова людина хоч і приймає ідею простого лінійного часу, ..., але вона не може жити і сприймати світ за законами такого часу – вони їй нецікаві через «хімерність» її когнітивної сфери і не адекватні тій культурній реальності, в якій вона повинна перебувати. Знаходячись найчастіше на межі між здоров'ям і хворобою, між неврозом і психозом, вона схильна сприймати час також як якусь прикордонність, трансгресивність, якусь екзистенційну межу, за якою на неї чекає або вічне блаженство, або пекельні муки» [6, с. 97]. Отже, науковець з шизотиповим розладом орієнтований на вихід за межі земного часу, він відмовляється жити за принцип «тут і тепер», шизотипік орієнтований в першу чергу на вічність і пише в своїх наукових текстах про можливість виходу за межі часу земної реальності. Для науковця з шизотиповим розладом життя після біологічної смерті можливе. 4. Наявність шизотипової логіки в тексті науковця, яка проявляється в протиріччі одних ідей науковця іншим його ідеям. 5. Наявність ідей переслідування.

На нашу точку зору, якщо у тексті науковця ми можемо помітити мінімум 4 з цих п'яти критеріїв, то можна гіпотетично говорити, що цей науковець шизотипік і в його творчості присутній шизотиповий наратив.

У науковій творчості М. Грота ми знаходимо перші чотири критерії шизотипового дискурсу за В. Рудневим, а отже, ми можемо прийти до висновку, що гіпотетично М. Грот мав шизотиповий розлад. Адже, при

ретельному дослідженні творчої спадщини М. Грота стає помітним протиріччя, у якому М. Грот роздвоюється в своїх ідеях: з однієї сторони він християнин, а з іншої сторони – язичник. Як гіпотезу ми допускаємо, що це протиріччя в кінці кінців і вбиває науковця (багаторічна психосоматика, яка призводить до раптової смерті) та є ознакою шизотипового дискурсу. Гіпотетично ми вважаємо М. Грота шизотиповою особистістю, тобто М. Грот – шизотипік.

Проаналізуємо дані положення більш детально. Спочатку відповімо на питання, що таке шизотиповий розлад та шизотипова особистість.

Згідно з Вікіпедією, шизотиповий розлад – це «розлад, що характеризується дивакуватою поведінкою, аномаліями мислення та емоцій, що не підходить за діагностичними критеріями для діагнозу шизофренії на жодній стадії розвитку: немає всіх необхідних симптомів або вони слабо виражені, стерті. Симптоми можуть включати дивну або ексцентричну поведінку, схильність до соціальної ізоляції, холодність або неадекватність емоційних реакцій, параноїдні ідеї (що не досягають рівня вираженого марення), хворобливі нав'язливості, також можуть бути рідкісні минуці квазіпсихотичні (тобто не справжні, а на рівні псевдогалюцинацій. – прим. П.Н.) епізоди ілюзій або галюцинацій. У СНД шизотиповий розлад деякі вчені розглядають як «мляву шизофренію» [1].

Шизотипова особистість – це шизотипік, людина, у якої збережена свідомість та працює інтелект, але при цьому є шизофренічні особливості у сприйнятті об'єктивної дійсності, які ми описали вище, розкриваючи зміст поняття «шизотиповий наратив».

На нашу думку, однією з праць, яка підтверджує гіпотетичний шизотиповий розлад М. Грота є його праця «Моральні ідеали нашого часу. Фрідріх Ніцше і Лев Толстой», читаючи яку невідомо виникає відчуття, що тогочасний християнський світогляд на думку М. Грота – це зло (шизотипове протиріччя поглядів М. Грота), але М. Грот протирічить сам собі, бо він то звеличує християнське бачення картини світу, то сам його і знецінює. Так розмірковуючи про філософію Ф. Ніцше, М. Грот говорить, що «Ніцше бачить все зло в залежності особистості від моральних цілей, накладених на неї релігійно-моральним світоглядом християнства» [3, с. 27] і починає з захопленням переповідати антихристиянські погляди Ф. Ніцше та закликає у висновку «зрозуміти Толстого та Ніцше» та «засвоїти істинне і добре у їх ученнях» [3, с. 40].

Отже, ми вважаємо великого ніжинського психолога Миколу Яковича Грота шизотипіком, наукова творчість якого містить шизотиповий наратив. Більше глибинно ми розглянемо дану проблему в четвертому параграфі другого розділу нашого дисертаційного дослідження «Психологічні ідеї творчості у

науковій спадщині М. Я. Грота (1852 – 1899 рр.)».

Список використаних джерел:

1. Википедия Шизотипическое расстройство [Электронный ресурс]. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Шизотипическое_расстройство (дата звернення: 10.02.2023).
2. Вікіпедія Дискурс [Электронный ресурс]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Дискурс> (дата звернення: 08.02.2023).
3. Грот М. Я. Нравственные идеалы нашего времени (Фридрих Ницше и Лев Толстой). *М. Я. Грот. Вибрані психологічні твори*. Упоряд., передм., прим. М. Д. Бойправ. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2006. С. 23–41.
4. Енциклопедія сучасної України Дискурс [Электронный ресурс]. URL: <https://esu.com.ua/article-24374> (дата звернення: 08.02.2023).
5. Папуча М. В. Проблеми психології особистісного розвитку. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2008. 384 с.
6. Руднев В. П. Тайна курочки рябы: Безумие и успех в культуре. Москва : Независимая фирма «Класс», 2004. 304 с.
7. Wikipedia Narrative [Электронный ресурс]. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Narrative> (дата звернення: 09.02.2023).

*Нестеренко Софія Анатоліївна – аспірантка
III року навчання Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Освітня діяльність в закладах освіти протягом останніх років зазнає чималих змін. Карантин, викликаний епідемією COVID-19, економічна перебудова країни, війсьні дії на Сході України, а з лютого 2022 року повномасштабне вторгнення країни-агресорки на територію суверенної країни докорінно змінили життя українців.

Заклади освіти Чернігівської області зазнали чималих втрат. Масованими атаками країни-терористки знищено чималу кількість матеріально-технічної бази закладів середньої і вищої освіти, а саме тому, навчальні установи перейшли у формат змішаного навчання. Забезпечення освітньої діяльності

здобувачів освіти у 2022-2023 навчальному році стало викликом сьогодення, що потребує від педагога максимальної перебудови й активізації власних професійних якостей і вдосконалення фахових компетентностей. Доцільно зауважити, що на сьогодні в мережі Інтернет існує велика кількість інформативних матеріалів стосовно організації навчання в умовах пандемії COVID-19 і воєнного стану в ЗЗСО, але, на жаль, майже всі вони мають теоретичний характер, а практичний аспект не досліджено [2, с. 10].

Проблемам навчання під час війни присвячено наукові праці вітчизняних педагогів, таких як: Н. Гончар, О. Кричківська, О. Лучанінова, М. Мар'єнко, О. Наливайко, Х. Павлюк, та інших, проте якісне забезпечення навчальної діяльності з іноземних мов під час війни було поза увагою науковців.

Незважаючи на ситуацію в Україні, спостерігається значне підвищення рівня вимог до володіння іноземною мовою здобувачами освіти. Водночас знання іноземної мови включає не тільки можливість отримання професійної підготовки, й все більше уваги приділяється аспектам вивчення іноземної мови як мови професійної взаємодії [1, с. 34].

Школи Чернігівщини, обравши зручний варіант для провадження освітньої діяльності (очний, дистанційний, змішаний), забезпечують навчання здобувачів освіти за допомогою різних форм і методів. Процес дистанційного навчання здійснюється в синхронному й асинхронному режимах з використанням освітніх платформ і комунікаційних онлайн сервісів та інструментів для викладання іноземних мов (Zoom, Wordwall, Kahoot, Quizlet, Islcollective, Liveworksheets, Wizer.me та інші) та базові сервіси Google: Gmail, Календар, Meet, YouTube та інші) [1, с. 36].

Педагоги закладів загальної середньої освіти обирають оптимальні підходи до роботи з учнями під час війни, відповідно до навчального предмету, вікової категорії здобувачів освіти, їхніх інтересів і психоемоційного стану. Перевага надається пошуковим, проблемним, творчим методам педагогічної взаємодії.

Імплементуючи різноманітні методи і форми роботи під час кризових умов, учителі мають враховувати брак у деяких учнів у необхідних ресурсах. Саме тому під час викладання іноземних мов доцільно робити акцент на усній взаємодії учителя із учнями: дискусійних, партнерських варіантах і формах актуалізації опорних компетенцій і закріплення теоретичного матеріалу, що сприятиме розвитку і вдосконаленню актуальних на сьогодні соціальної та громадянської компетентностей.

Упровадження ігрових технологій навчання іноземних мов, застосовуючи методи психологічної розрядки, є основою роботи з дітьми під час війни. Сучасний урок іноземної мови неможливий без застосування сучасних технік викладання, а саме: інтегроване навчання (CLIL-технологія), сугестивне

відкриття (Guided discovery), навчання, що базується на змісті (Content-based learning) тощо. Використання різноманітних методів оцінювання здобувачів освіти, опираючись на особистісний поступ кожного і кожної, хто навчається у закладі освіти, має позитивний вплив на загальну картину навчання учнів під час кризових умов.

У висновку можемо зауважити, що робота педагога під час воєнного стану відкрила нові можливості щодо інтенсифікації у використанні Інтернет-технологій. Враховуючи кризові умови, більшість видів роботи в класі – дискусії, мозковий штурм, презентації, ігрові технології тощо – проводяться учителями у віртуальному просторі, а тому учителі іноземних мов перебувають у безперервному пошуку найбільш ефективного способу надання якісних освітніх послуг.

Список використаних джерел:

1. Байдала В. Сучасні методи викладання англійської мови для студентів немовних факультетів в умовах воєнного стану. *Сучасні філологічні і методичні студії: проблематика і перспективи [Електронне видання]: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. для науковців, викладачів, учителів, здобувачів вищ. освіти, Харків, 18 трав. 2022 р.* / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред) та ін.]. Харків : [б. в.], 2022. С. 34-36. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/7637>

2. Петько Л. В. Виклики ХХІ століття для освітнього простору України. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Педагогіка.* ЧНУ імені Петра Могили. Миколаїв, 2017. № 291. С. 10-14.

Опришко Сергій Васильович – аспірант I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ДОСВІД СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «НАДІЯ»

Незважаючи на воєнні дії на території України та погіршення соціально-побутових умов дітей із труднощами у розвитку або з інвалідністю (особливо, внутрішньо переміщених дітей), структурні підрозділи соціального захисту населення продовжують роботу щодо забезпечення таких дітей заходами реабілітації. Їм на допомогу приходять волонтери та громадські організації. Однією з них є створена на Брідщині у Львівській області організація «Надія»

як добровільне громадське об'єднання, створена на основі партнерства та єдності інтересів для спільної реалізації мети і діяльності.

Метою ГО «Надія» є партнерство у реалізації зусиль громадськості, державних та інших установ Бродівської ОТГ і району для організації лікувального, реабілітаційного і соціального забезпечення дітей з інвалідністю, їх родин та інших вразливих груп населення. Таким чином, дана організація за змістом своєї діяльності спрямована на здійснення соціального та правового захисту дітей з інвалідністю та їхніх родин, належних їм прав і пільг; ініціювання та запровадження здійснення лікувальних, реабілітаційних, санаторних, навчальних, культурних і соціальних програм як через державні органи, так і на приватних та громадських засадах, збирає для цього кошти, залучає компетентних спеціалістів; встановлення дієвих контактів з лікувально-реабілітаційними центрами, медичними та науковими інститутами як в Україні, так і за кордоном, іншими установами та окремими спеціалістами з метою ширшого впровадження в практику прогресивних методів лікування, навчання та реабілітації; надання всебічної допомоги потребуючим родинам та організовує забезпечення дітей інвалідними візками, спеціальним обладнанням, ліками і вітамінами; впровадження опитування, реєстрації, облік дітей з інвалідністю і їх родин з метою інформаційного забезпечення акцій та програм.

Серед своїх завдань організація виділяє основними такі, як:

- вплив на формування громадської думки та створення суспільної атмосфери, сприятливої для соціальної адаптації дітей інвалідів шляхом організації гуманітарних акцій, духовних зустрічей, свят, конференцій, нарад, пропаганди засобами масової інформації;

- ведення консультаційної, інформаційної роботи, сприяння спілкуванню та встановленню особистих контактів як між батьками хворих дітей, так і між самими особами з інвалідністю, розширення кола їх спілкування.

- приймати участь у конкурсах проектів міжнародних та вітчизняних донорів та отримувати гранти для організації конкурсів малих проектів для впливу щодо покращення на соціальний захист соціально-вразливих груп населення, в т.ч. дітей і молоді з інвалідністю;

- сприяння у впровадженні нових спеціальностей, навчальних курсів та наукових дисциплін, пов'язаних з наданням соціальних послуг особам з інтелектуальними та фізичними порушеннями та їхнім родинам, здійснення опіки та піклування над повнолітніми недієздатними особами та особами, чию дієздатність обмежено у встановленому законом порядку;

- сприяння створенню та впровадженню інноваційних моделей надання соціальних послуг на рівні громади для реабілітації та адаптації людей з

інтелектуальними та фізичними порушеннями в Україні, а також адвокація доступу до соціальних і реабілітаційних послуг;

- засновувати з метою досягнення статутної мети організації «Надія» засоби масової інформації.

Організація «Надія» організовує волонтерські загони та соціальні підприємства заради створення можливостей для постійної денної зайнятості молоді з інвалідністю, створення для молодих робітників робочих місць, задоволення освітніх потреб з професійної зайнятості з різних промислових чи культурних ремесел. Таким чином, громадська організація бере участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [2]. Окрім цього, громадська організація практикує участь у порядку визначеному законодавством у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, державними та комунальними установами для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності.

Цікавим є те, що відповідно до Статутних положень, організація «Надія» має право:

- самостійно планувати свою діяльність, у тому числі шляхом реалізації власних програм або участі в програмах інших організацій;

- залучати організаційну, інформаційну, фінансову, волонтерську та матеріальну допомогу від вітчизняних та зарубіжних організацій та окремих громадян для використання з метою виконання статутних завдань;

- організовує та бере участь у проведенні навчальних заходів – семінарів, тренінгів, навчальних модулів, лекцій тощо, спрямованих на підвищення кваліфікації, здобуття вищого рівня професійної майстерності, набуття базових знань або окремих навичок для фахівців, студентів, менеджерів та практичних працівників соціальної сфери, залучених до догляду за особами з інтелектуальними чи фізичними порушеннями, а також для представників цільової групи, волонтерів та батьків;

- організовує та координує виконання програми денного догляду осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних чи фізичних порушень;

- організовує та надає соціальні послуги особам з інвалідністю, членам їхніх родин, іншим особам, згідно із Законом України «Про соціальні послуги» [1]; організація та/або створена ним юридична особа (товариство, підприємство), може бути виконавцем державного замовлення і соціального замовлення відповідно законодавства.

Основними принципами діяльності організації «Надія» є поваги до особистої думки і гідності кожного її члена; принципи відкритості, гласності, прозорості; свободи дискусій тощо.

На сьогоднішній день кількість дітей з затримкою фізичного та психомовного розвитку невпинно зростає. І Бродівська ОТГ Львівської області не є винятком у цій сумній статистиці. Цьому сприяють екологічні проблеми, економічний розвиток регіону та нестабільна ситуація в країні загалом. Тому громадська організація як добровільне товариство захисту дітей з інвалідністю «Надія» більше 20 років намагається надавати підтримку родинам, де живуть і виховуються діти з інвалідністю. Громадська організація створена в жовтні 1997 року за ініціативи мамів дітей з інвалідністю. За роки діяльності реалізувала чимало проєктів та програм для соціалізації та інтеграції дітей та молоді з інвалідністю в суспільне життя, надали підтримку родинам, в яких виховуються діти та молодь з інвалідністю.

На даний час у товаристві працює група денного догляду та соціальна майстерня, яку відвідує вісім дітей та тринадцять молодих осіб з ментальною інвалідністю.

З дітьми, які відвідують товариство «Надія» щоденно працюють соціальні працівники та волонтери. Вони проводять групові та індивідуальні заняття згідно затверджених індивідуальних планів реабілітації. До того ж, діти та молодь з інвалідністю, члени їх родин отримують допомогу психолога, юриста (по запиті), лікарів (по запиті).

Цікаві розвивально-крпукційні заходи, розваги організують волонтери Бродівського фахового педагогічного коледжу ім. М. Шашкевича. Також, важливу різнопланову роль в діяльності громадської організації «Надія» на засадах партнерства відіграють різні установи державного та недержавного сектору (зокрема, «Карітас_ Броди»).

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про соціальні послуги». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

2. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Редакція від 19.02.2022, підстава - 2026-IX . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>

СУЧАСНІ ТРЕНДИ МОВОЗНАВЧОЇ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ

*Баран Іван Миронович – аспірант IV року
навчання Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

ФІГУРИ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА

Експресивний синтаксис є актуальною проблемою сучасних досліджень. Незважаючи на численні дослідження цієї проблеми, досі не існує одностайної

думки щодо тлумачення поняття експресивного синтаксису. Поняття експресивного синтаксису визначають як спосіб донесення до адресата емоційних аспектів повідомлення. Експресивність забезпечує емоційно-оцінні та образні характеристики, надає емоційного відтінку висловлюванню, підкреслює його виразність. Також фігури експресивного синтаксису дозволяють краще зрозуміти почуття автора поетичного тексту. Художня література має безпосередні зв'язки з такою категорією тексту, як експресивність, що забезпечує вплив на емоції та почуттєві стани читача. Експресивність тексту слугує маркером індивідуального стилю автора.

Аналіз теоретичних джерел засвідчує, що мовленню за свою природою притаманна експресивність, у межах якої будь-які мовні одиниці виконують експресивну функцію.

Різноманітні мовні засоби у своїй поетичній творчості вміло використовував В. Симоненко. Так, за допомогою засобів експресивного синтаксису (звертань, замовчувань, вставних та вставлених конструкцій та ін.) автор веде своєрідний діалог із читачем, передає своє бачення, ставлення до описуваних подій чи явищ, а також — свої думки, почуття, емоції. Експресивність на синтаксичному рівні увиразнює й виокремлює неповторні риси індивідуального поетичного слова зокрема і стилю автора загалом, робить тексти поезій цікавими й привабливими для читачів

Засобом підсилення експресивного потенціалу лексичних та фразеологічних одиниць у поезіях В. Симоненка слугує широке різноманіття засобів синтаксису, які надають рядкам поезій нового експресивного забарвлення, передають почуття автора: *звертання* (132 вживання); *вставні* (89 уживань) та *вставлені* (25 уживань) *конструкції*; *еквіваленти речень* (48 уживань); 4) *ампліфікація* (37 уживань); 5) *градація* (6 уживань); 6) *номінативні речення* (5 уживань); 7) *еліпсис* (14 уживань); 8) *парцеляція* (24 вживання); 9) *асиндетон* (5 вживань); 10) *замовчування* (13 уживань).

Експресивні фігури поетичних текстів В. Симоненка репрезентують широкий спектр емоційно-психологічних реакцій і станів ліричного героя, аксіологічних вимірів фрагментів поетичної картини світу автора. Аналіз експресивних фігур уможливує глибше розуміння світоглядної позиції автора-шістдесятника поетичних текстів, індивідуально-авторського бачення й специфічного оцінювання довкілля крізь призму додаткових, виразно емотивно-оцінних, семантичних планів лексем і фразем та їх комбінацій. Експресивність мовотворчості Василя Симоненка можна простежити фактично на всіх рівнях мовної системи, проте використання фігур експресивного синтаксису (явищ виразно самотутніх) належить до домінуючих рис його ідіостилу. Фігури експресивного синтаксису увиразнюють емоційно-

психологічні реакції та стани ліричного героя, посилюють аксіологічні параметри лексем і фразем у складі фігур, засобів експресивного синтаксису поезій В. Симоненка.

Виявлено низку домінантних функцій фігур експресивного синтаксису в поезіях В. Симоненка: звертання акцентують увагу на особі, певному предметові чи явищі, репрезентують емоційні стани ліричного героя, увиразнюють мовлення поезій; вставні конструкції передають ставлення автора до описуваного, зображуваного; вставлені конструкції несуть додаткові повідомлення, зауваження, доповнення; еквіваленти речень найчастіше виконують спонукальну, заперечну та емоційно-оцінну функції; ампліфікація використана для посилення напруженості повідомлення, для надання контексту перелічувальної інтонації; градація посилює напруженість повідомлення; номінативні речення надають чіткості та зрозумілості мовленого, привертають увагу до певного об'єкта; еліipsis ужитий із метою досягнення напруження й стислості повідомлення; парцеляція посилює експресивність поетичних текстів, надає їм самобутніх рис; асиндетон залучає читача до участі в подіях, уможливорює наявність домислів, збагачення змісту описуваних фрагментів; замовчування посилює емоційність та напруженість мовлення.

Фігури експресивного синтаксису, використані автором у своїх поезіях, об'єктивують як тяжіння до зразків народнопоетичної традиції використання низки експресивних структур, так й орієнтацію на власне оригінальне застосування, урізноманітнення способів використання одиниць експресивного синтаксису.

Список використаних джерел:

1. Баран І. М. «Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок». Словник мови поезій Василя Симоненка. Чернігів: Десна Поліграф, 2022. 924 с.
2. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія. Ніжин, 2005. 552 с.
3. Власенко В. В. Емоційно-експресивна лексика в поетичному мовленні Василя Симоненка. *Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка*. 1999. Вип. 4. С. 50-53.
4. Горнятко-Шумилович А., Космеда Т. Феномен креативності Василя Симоненка: літературознавчий та лінгвістичний аспекти. Познань. 2016. 266 с.
5. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя. ЗДУ, 2002. 351 с.

Єпик Даниїл Валерійович – аспірант I року

УКРАЇНСЬКЕ КІНО ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Національна ідентичність – це одне із ключових питань для сучасного суспільства. Російська агресія 2022 року, вкотре довела, що для виживання нації важливі не тільки набої і гармати, а й мова і культура. Тому українське кіно як зараз, так і від початку свого існування, є одним із важливих засобів, що впливають на формування національної свідомості та ідентичності.

У вирі історичних подій початку ХХ ст. навколо України та у ній самій, так само гостро постало питання збереження національної ідентичності. У той же час, такий вид мистецтва як кінематограф розвивався надшвидко, набуваючи нових форм та жанрів, творці відкривали нові техніки та прийоми подачі візуального контенту. Саме кінематограф став однією з рушійних сил у боротьбі українського народу проти ідеологічної навали радянщини.

Одним з перших, хто вбачив необхідність у створенні українського кінопродукту став гетьман П.Скоропадський. За його правління почала свою діяльність студія «Українфільм», яку можна назвати державною кіноустановою. Її основною ціллю було: створення та виробництво, а також – поширення фільмів українською мовою, зміст яких стосувався національно-патріотичних та героїчних ідей.

Це була перша спроба створення і поширення українських фільмів, історія якої за радянських часів, звичайно, замовчувалася і, навіть, дослідники кінематографу не мали про неї гадки.

«Українфільм» існував досить недовго – серпень 1918-серпень 1919 рр. За цей час, на студії створювалися проекти, основою котрих ставали, наприклад, твори В.Винниченка – «Чорна Пантера». Увагу приділяли також історії України – «Кармалюк», «Чорна Рада». Така ідейність лежала в основі ідеологічного протистояння більшовицькій пропаганді та сприяла національно-патріотичному настрою населення [3].

Через подальші історичні події, українці стали частиною держави, що максимально пропагувала відмову від національної ідентичності. У цей складний час, режисери, яких, до речі, офіційно називали «радянськими», прикладають максимум зусиль для збереження української ідентичності, створюючи історичні, патріотичні та героїчні фільми.

Перша половина 20-х рр. ХХ ст. стала часом пошуків стилю та естетики, засвоєння творчого досвіду. Українське кіно розвивалося, в основі ідейності були:

- прагнення до кращого життя населення
- подолання впливу минулого
- протистояння буржуазним смакам

У другій половині 20-х рр. ХХ ст., результатами цих процесів стали великі досягнення українських режисерів. Їх бачення та втілення творчих ідей зробили український кінопродукт самостійним художнім напрямом, який мав популярність не тільки у радянського глядача, а й за кордоном.

Серед праць українських режисерів кінця 20-х рр. ХХ ст. яскраво виділяється фільм Олександра Довженко «Звенигора» (1927 р), перший з його трилогії «Звенигора, Арсенал, Земля» та останній фільм, знятий Довженком за чужим сценарієм. Наразі, він посідає 19 місце у списку «100 найкращих фільмів в історії українського кіно».

Окрім використання новаторських методів зйомки та монтажу, кадрування, фільм виділяється яскравим символізмом. Значною мірою на його важливість впливає те, що у центрі сюжету – багато етапів історії України. Розповідь про двох братів, що шукають скіфський скарб охоплює часи від скіфів до гайдамаків, Першу світову війну та боротьбу УНР с більшовиками.

Саме цей фільм закріпив за Довженком репутацію провідного українського режисера [2, с. 134-138].

У той же час, обвинувачення у націоналізмі, а також надмірній драматичності і пафосі, з боку провідників радянської ідеології, були висунуті П. Чардиніну за його фільм «Тарас Трясило», який вийшов також у 1927 році.

Цей епічний кінофільм, який був цілковито наповнений ідейністю національної української ідентичності, було також знято на Одеській кіностудії, спеціально для нього в Одесі збудували ціле запорізьке містечко, образ якого повністю втілював ознаки українського і козацького поселення. Те ж саме стосувалося і одягу, реквізиту, антуражу.

Сюжетно фільм торкався історичних подій, маючи за основу поему В. Сосюри «Тарас Трясило» (1925 р.) Кінострічка розповідала про епізод з історії України, ХVІІ ст., коли українські селяни, не в змозі терпіти гніт польських панів, організували повстання, котрим керував гетьман Тарас Федорович (Трясило).

Тогочасна ідеологія мала свій вплив і тут, бо Трясило постає не центральним-класичним - героєм, а ватажком, який веде до перемоги центрального героя – народ, який веде боротьбу із поневолювачами.

Окрім Одеси, фільм також мав натурні зйомки у Катеринославі, Житомирі, Умані. Одним із елементів, що надихали режисера Чардиніна була картина Репіна «Козаки пишуть листа турецькому султану», також він запросив для створення стрічки консультанта, знавця історії Запорізької Січі, українського історика Д.Яворницького.

Фільм був дуже тепло прийнято не тільки в Україні, а й за кордоном. Зважаючи на те, що це була німа стрічка, зірковий кастинг – Ніна Ужвій, Амвросій Бучма, Маргарита Барська, Іван Замичковський, та їх професійна акторська гра стали одним із аспектів такого успіху. Згодом, саме ці актори стануть і обличчями фільму і уособленнями українського кіномистецтва. Окрім цього, в фільмі були прекрасно зняті, епічні батальні сцени, у яких брали участь до 10 тис. людей [1, с. 73-77].

Незважаючи на всі тогочасні історичні реалії, українське кіно розвивалося, а творці прикладали багато зусиль, щоб зберегти національну ідентичність. Кінофільми, зняті в Україні та українськими режисерами, іноді мали в собі елементи радянської ідеології, як наприклад «Арсенал» Довженко, тим не менше, у той же час, український кінопродукт популяризувався як серед радянського глядача, так і у світі, отримував нагороди на престижних кінофестивалях. Цей період позначився створенням нових художньо-естетичних якостей, нового розуміння відносин між людиною та історією, персоналією та групою.

Таким чином, процес формування української ідентичності у 20-і роки ХХ ст. був тісно пов'язаний із українським кіно яке часто створювалось на основі реальних історичних подій.

Список використаних джерел:

1. Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896–1995. Київ: Кіно-Коло, 2005. 464 с.
2. Історія українського кіно 1896-1930: факти і документи. Т. 1. Харків: «Дім Реклами», 2018. 680 с.
3. Росляк Р. «Українфільма». URL: <http://surl.li/exhch> (дата звернення 16.02.2023).

Ковтун Наталія Андріївна – аспірантка III року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

МІСЦЕ САСПЕНСУ В ПОСТХОРРОРІ (НА МАТЕРІАЛАХ ФІЛЬМІВ

АРІ АСТЕРА «РЕІНКАРНАЦІЯ» 2018 Р. І «СОНЦЕСТОЯННЯ» 2019 Р.)

Ставлення людей до жанру фільмів жахів протягом історії кінематографу неодноразово змінювалось. Так, у XXI столітті глядач і не задумується над тим, що раніше цей жанр належав до категорії «нижчого мистецтва», а зараз деякі фільми жахів характеризують навіть як «elevated horror» («піднесені жахи»). Здавалося б, що вже століттями вкорінені в канони жахів моделі не вразять свідомість сучасного вибагливого глядача. Але режисери вдаються до все нових вигадок, змінюючи оболонки жаху, обираючи все більш оригінальні способи створення та вираження саспенсу. Творці кіно перетворюють уже відомі страхи у страхи людини XXI століття. Цим обумовлюється актуальність обраної теми.

Про появу «нового хоррору» заговорили у 2010-их роках. Створена у нульових низка кінофільмів «тортурного порно», так званого жорстокого експлуатаційного кіно, в основному наслідувала серію фільмів «Пиля» Дж. Вана, намагаючись досягти того ж комерційного успіху. Це призвело до «засмічення» жанру. Але попри це, увагу кінокритиків привернули фільми жахів 2010-их років, здебільшого створені компанією «A24»: «Бабадук» (IMDb – 6.8) 2014 р. Дженіфер Кент; «Відьма» (IMDb – 6.9) 2015 р. та «Маяк» (IMDb – 7.4) 2019 р. Роберта Еггерса; «Неоновий демон» (IMDb – 6.1) 2016 р. Ніколаса Віндінга Рефна; «Історія примари» (IMDb – 6.8) 2017 р. Девіда Лоурі; «Реінкарнація» (IMDb – 7.3) 2018 р. та «Сонцестояння» (IMDb – 7.1) 2019 р. Арі Астера та інші. Наслідком цього стала поява термінів для позначення особливої стилістики фільмів жахів: **post-horror, elevated horror, slowburner horror**.

Постхоррор вважають досить розмитим поняттям, яке включає і жанрову новизну (драма в оболонці хоррору), і належність продукції певній компанії (A24), і набір певних характеристик фільму (повільна ескалація страху, психологізм, іронія, метафоричність та серйозність тем) [1, с. 296]. Часто постхоррор інтерпретують як симбіоз хоррору і драми, де «драма посилює ефект «страшної» атмосфери, хоррор же додає абсурду, шоку» [2]. Є й інші точки зору на тлумачення терміну: постхоррор як тенденція арт-хоррору [1, с. 300], постхоррор як субжанр хоррору тощо [1, с. 297].

Подібну ситуацію вбачаємо і з синонімічними до постхоррору термінами – **elevated horror** та **slowburner horror**. Перший категоризує фільми жахів за наявністю акцентованої драматичної складової, другий – за наявністю повільного розгортання сюжету та ескалації напруги.

Попри специфіку все ж таки у просторі постхоррорів, як і в будь-якому хоррорі загалом, важливе місце займає саме атмосфера, постійна напруженість. Ціла система кіноприйомів – саспенс – відповідає за створення необхідного

режисеру впливу на глядача. Основними компонентами саспенсу слугують аудіо-візуальні складові, за сукупності яких витворюється емоційне середовище страху. Базове значення саспенсу в постхоррорі є очевидним.

Кінокартини відомого американського кінорежисера Арі Астера «Реінкарнація» і «Сонцестояння» є одними із найкращих, на нашу думку, прикладів створення ефективного саспенсу. Хоча кожен із фільмів можна охарактеризувати як такий, що має левову частку акценту на сімейній драмі, окрім основного хоррор-фону.

Арі Астер дотримується жанрових рамок, але при цьому уникає клішованих прийомів. Так, він відмовляється від скримерів, не зображує процеси самих убивств. Характерною особливістю режисерського почерку Арі Астера стало те, що він починає сюжет безпосередньо з саспенсу: в обох фільмах історії починаються із травм головних героїв – незрозуміла смерть бабусі («Реінкарнація») та скоєне сестрою Дені самогубство і вбивство батьків («Сонцестояння»). Далі саспенс повільно наростає, тому відчуття постійного занепокоєння не зникає і з розв'язкою фільмів, залишаючи глядача наодинці з тривогою.

Візуальна складова саспенсу, створеного у кінофільмі «Реінкарнація», реалізована низкою сюжетних деталей: акцентом на частині тіла – голові (відрізана ножицями голова голуба, відірвана голова Чарлі, відсутня голова захороненого тіла Елен, відрізана саморуч голова Енні); демонічними надписами на стінах, які схожі на позначення змістових розділів фільму («Satony», «Zazas», «Liftoach pandemonium») [3]. Арі Астер майстерно грає із тінями у темряві, зображує неприродньо викривлені тіла, спонукає глядача відчувати сторонній погляд та присутність.

У «Сонцестоянні» саспенс сконцентрований у нетипово висвітленому середовищі – найстрашніші злочини розгортаються при денному світлі. Це дає глядачеві відчуття того, що безпечного місця не існує. Надважливою складовою візуалу став колір. Оператор П. Погоржельський талановито підкреслив монохромний наскрізний білий колір (день сонцестояння, одяг, рушники, простирадла, скелі). З поступовим розвитком сюжету розширюється і колірна гама, досягаючи свого апогею в момент кульмінаційного жертвоприношення та вивільнення болючих емоцій героїні. Динаміку фільму посилюють ритуальні танці та монотонні колективні коливання. Арі Астер акцентує увагу на замкненій формі: круг хороводу, круговорот людського життя від зачаття до смерті.

Передбачення подій у фільмах Арі Астера забезпечується візуальною схожістю деталей (наприклад, лялькові фігури у «Реінкарнації» та пророчі малюнки у «Сонцестоянні»); часово-просторовими обмеженнями (весняний

місяць травень є часом розквіту сили одного з восьми королів Аду Пеймона у «Реінкарнації» і травнева трансформація Дені у «Сонцестоянні»). Спільним мотивом для обох фільмів є притуплення свідомості через прийом заспокійливих та наркотичних речовин і т. п.

Щодо звукового оформлення кінокартин, то вартує уваги об'єднуючий фільми звук – крик з плачем. Характерним звуком фільму «Реінкарнація» є клацання язиком (асоціація із стуком копита чорта), яке наближує глядача до розуміння безповоротного «приходу короля Аду», та несамовиті крики болю та страждань героїні. У «Сонцестоянні» особливістю звукової складової саспенсу стала відмова від традиційної партитури. Натомість використано такі емоційні вираження, як групові зітхання, ахи. Практика дихання є ключовим аудіальним елементом створення ефекту саспенсу: а) уповільнене дихання як результат дії наркотичних речовин; б) синхронне дихання, що становить одночасність вдихів-видихів учасників секти під час ритуальних танців; в) поодинокі видихи перед самогубством в церемонії; г) дихання-стогін під час колективного задоволення від статевого акту; г) дихання-плач, в епізоді, коли Дені стає частиною громади і її дії стають діями інших; д) дихання-катарсис під час жертвоприношення. Тобто символізм дихання пов'язаний з входженням героїв у змінений стан свідомості, що терапевтично мало б знижувати тривожність, але на глядача діє як залякування.

Кульмінаціями, а також найсильнішою концентрацією саспенсу, є сцени приходу короля Аду шляхом коронації тілесного сосуду («Ренікарніція») та фізично-психологічної трансформації героїні («Сонцестояння») [4].

Таким чином, «Реінкарнація» і «Сонцестояння» Арі Астера представляють той формат фільмів жахів, яких потребує сучасний глядач. Містика, вбивства, хвороби, диявольщина, жертвоприношення – усе це є лише зовнішнім виразом внутрішніх страхів. Саспенс у постхоррорі займає панівне місце, адже з його допомогою візуальними та аудіальними засобами здійснюється довготривалий ефект тривоги, несвідомого переживання. Як оригінальні способи створення ефекту саспенсу, Арі Астер фіксує виразні фізіологічні звуки (клацання язиком та охання/акання) та потужний візуальний ряд (кольори, тіні). А повільність сюжету, як головна особливість новітніх **slowburner horror**, дає можливість саспенсу проникнути у несвідоме глядача, узяти під контроль почуття страху та керувати ним.

Список використаної літератури:

1. Павлов А. В. Постхоррор? рецензия на книгу Дэвида Черча. *Философия. Журнал высшей школы экономики*. 2021. Т. 5. №. 2. С. 294-313.

2. Парфенов М. С. Что к чему в Реинкарнации. Большой разбор. URL: <https://horrorzone.ru/page/chto-k-chemu-v-reinkarnacii-bolshoj-razbor> (дата звернення: 17.02.2023).

3. Fitzmaurice L. The Most Terrifying Movie of the Year, Hereditary, Has Colin Stetson to Thank [ebook] Pitchfork. 2018. URL: <https://pitchfork.com/thepitch/colin-stetson-hereditary-score-interview> (дата звернення: 18.02.2023).

4. Stipidis J. How Ari Aster Embraces Horror Conventions to Create His Own Unique Contributions to the Genre. URL: <https://bloody-disgusting.com/editorials/3596195/ari-aster-expertly-leaning-genre> (дата звернення: 16.02.2023).

*Могильна Руслана Яківна – аспірантка I року
навчання Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

ПОЕТИКА РОМАНУ «ДОЦЯ» ТАМАРИ ГОРІХА ЗЕРНЯ

Дебютний роман Тамари Горіха Зерня «Доця» у 2019 році отримав престижне звання «Книга року ВВС-2019» та відзнаку «ЛітАкцент року». Окрім того, 2022 року роман здобув Національну премію України імені Тараса Шевченка в галузі літератури.

Факт появи «Доці» — одного з перших романів про події 2014 року на Донбасі — викликав багато рецензій та літературних оглядів.

Оксана Забужко вважає, що твір мусить бути в списку «обов'язкової до читання мемуаристики» [3], а дослідниця Лілія Солodka назвала роман «Доця» одним з «найкращих зразків української воєнної прози початку ХХІ століття» [4].

Тамара Горіха Зерня не вважає «Доцю» жіночим романом у традиційному трактуванні. Вона говорить: «...я не можу сказати, що мій роман жіночий у класичному, традиційному розумінні, я дуже не хочу, щоб про це говорили так зверхньо, ніби це жіноча проза і все...» [2], оскільки концепція образу жінки виходить на новий рівень, аніж у патріархальному суспільстві.

Твір побудований на реальних подіях, він частково автобіографічний. «Доця» за жанром є документальним романом, прикметною рисою якого є його фактажність. Оксана Забужко у рецензії на книгу «Доця» під назвою «У війни -

жіноче обличчя», говорить про жанр *faction*, що поєднує риси факту та фікшин [3].

Хронотоп досліджуваного твору — війна на Донбасі, точніше початок окупації Донецьку у 2014 р. Розвиток подій характеризується документальною точністю з світобаченням та сприйняттям жінкою.

Спосіб нарації гомодієгетичний, проте Тамара Горіха Зерня не є прототипом головної героїні роману. Наталя, образ та життєвий досвід якої описаний в тексті, є реальною особою з невігаданим досвідом початку АТО.

Образ головної героїні репрезентований різними моделями: це жінка-мисткиня, жінка-волонтерка, жінка-опікун. Крім того, ролі коханої, пасивного споглядальника подій на протестах, медсестри тощо «приміряє» на себе Доця. «Ельф» або «Доця» уособлює національну ідентичність боротися, волелюбність, нескореність, кмітливність та жагу допомогати іншим. Війна з чоловічим обличчям трансформується у жіночий образ Доці.

Уперше в українській жіночій прозі висвітлені проблеми насильства над жінкою (теми згвалтування, що є сексуальним злочином армії на окупованій території), а також колаборація (місцеві жителі з новоприбулою владою).

Роман оприявлює жіночий погляд на війну в контексті української літератури.

Список використаних джерел:

- 1) Горіха Зерня Т. Доця: Роман. Київ: Білка. 2019. 284 с.
- 2) Гусейнова О. Тамара Горіха Зерня: «Я дуже хочу, щоб наші письменники знову і знову повертались до теми війни» URL:https://lb.ua/culture/2020/08/16/464002_tamara_goriha_zernya_ya_duzhe_hoch_u_shchob.html (дата звернення: 15.02.2023).
- 3) Забужко О. С. У війни — жіноче обличчя. URL: https://www.dw.com/uk/оксана-забужко-у-війни-жіноче-обличчя/a-49571247?fbclid=IwAR2AkT8JHTfTM9CKL1FyimikH_ResLZ2C4dCRAxGIMrfxj1M_C1Em54LuuY (дата звернення: 16.02.2023).
- 4) Солодка Л.О. Художнє переживання трагедії війни (на прикладі романів Е.М. Ремарка «Три товариші» і Тамари Горіха Зерня «Доця») *International Science Journal of Education & Linguistics*, 1(3), 148–159. URL: <https://isg-journal.com/isjel/article/view/47/43> (дата звернення: 16.02.2023).

Присівок Дмитро Валер'янович – аспірант IV року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ПРОСТОРОВІ ОБРАЗИ В П'ЄСІ С. ЖАДАНА «ХЛІБНЕ ПЕРЕМИР'Я»

Сюжет літературних творів зазвичай пов'язаний з певними просторовими образами. Найчастіше в цьому контексті доводиться говорити про «топос». Історія цього поняття досить довга, і в різні періоди трактування вчених щодо нього різнилися. Ми ж послуговуватимемося думкою Ю. Лотмана, який вважав, що «простір у художньому творі моделює різні зв'язки картини світу: часові, соціальні, етичні і т. п... Таким чином художній простір являє собою модель світу окремого автора, виражену, мовою його просторових уявлень» (переклад – Д. П.) [4, с. 252].

Зі сказаного вище випливає, що топос не обмежується лише конкретними просторовими образами на кшталт кімнати, саду, міста тощо. Топос несе в собі й певні риси та правила, яким мусять підкорятися персонажі, які опиняються в ньому. Таким чином як топос в текстах можна розглядати війну, любов та ін.

В п'єсах головним просторовим образом є сцена з декораціями, які слугують своєрідним кордоном і позначають простір, у якому й функціонують відповідні закони твору та відбувається дія. Одночасно з цим декорація є додатковим засобом, що допомагає розкрити образи-характери, адже пряма авторська характеристика в п'єсах майже зовсім відсутня [2, с. 204].

П'єса Сергія Жадана «Хлібне перемир'я», видана 2020 р., описує події, які відбуваються між двома братами, що планують похорони матері, та їхніми знайомими. Це перша п'єса написана автором. Таку назву вона має, як прокоментував сам автор, через те, що «це історія про літо 2014 року... коли відбувалися найбільші бої (на той момент – Д. П.)... коли в липні було оголошено перше перемир'я. Воно проходило під знаком, що треба збирати врожай, і тому називалося «хлібним» [1].

Практично всі події п'єси відбуваються в одній локації – двоповерховому будинку, досить бідному, у якому давно не робився ремонт, відсутня вода, електроенергія через обстріли. Перший поверх описано досить детально: стіл, шафа, холодильник, килим, духова. Другий представлений сходами й закритою кімнатою, за дверима якої лежить покійниця – мати братів. Із розмов дійових осіб ми також дізнаємося про стан населеного пункту та загалом регіону: поселення сильно поруйноване, підірваний міст, ще не зібрані поля навколо горять.

Оскільки головним засобом розкриття сюжету в п'єсах є безпосередня взаємодія між дійовими особами, то й висновки про те, який характер носить простір, ми можемо зробити, лише проаналізувавши це. Головною рисою, яка

відразу стає очевидною з перших сторінок, є взаємна недовіра між всіма дійовими особами.

Брати, що довгий час не бачились, не знають подробиць життя один одного. Наприклад, Антону не відомо, що Толік долучився до бойовиків. Тьотя Шура разом з її компаньйонками також підозрілі персонажі, бо нікому не відомо, як саме вони перетнули річку, попри підірваний міст, а на запитання вони відмовчуються. Чим достеменно займалася тьотя Шура останнім часом, теж ніхто не знає. Валічка так і не розкриває таємниці: має вона слух чи ні. Подібне й з іншими дійовими особами. Вони не можуть дійти згоди в тому, що мусять робити, як їм довіряти одне одному, але всі розуміють наближення смерті, яке представлене палаючими полями десь за межами будинку.

Певне об'єднання вдається віднайти під час перегляду сімейного фотоальбому, у якому задокументоване минуле, втім це не триває довго, оскільки люди, на знімках вже всі, окрім Толіка, мертві. Цей момент є ключовим, оскільки ставить вибір: долучитися до мертвих з альбому чи рятуватися. Врешті, усі дійові особи згоджуються покинути будинок, який не може виконати своєї захисної функції, але швидко по черзі повертаються й заходять до кімнати з покійницею, засвідчуючи свою власну внутрішню смерть, попри те, що фізична ще не настала.

Таким чином будинок, де відбуваються події, є простором недовіри й розбрату. Кімната з покійницею – це простір смерті, який і обирають для себе всі дійові особи. Фотоальбом зі знімками – це топос минулого, яке викликає певне замилювання, втім зіштовхує з реальністю, де панує смерть.

На фоні всього, що відбувається серед декорацій, горять поля. Вогонь цей з'явився через те, що в регіоні відбувається війна. Топос війни об'ємний і присутній протягом всієї п'єси. Головним його втіленням і є вогонь, який усе пожирає. Поки дійові особи вирішують, як чинити, вогонь підбирається все ближче, і будинок, що зазвичай слугує захистом, стає не-простором, бо не виконує свою функцію. По суті, він уже попелище, адже на згарищі не залишиться нічого навіть домовини.

Список використаних джерел:

1. Базів Л. «Хлібне перемир'я» на спалених полях. Театральна прем'єра. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3184159-hlibne-peremira-na-spaleni-h-polah-teatralna-premera.html> (дата звернення: 17.02.2023).
2. Бандура О. М. Теорія літератури: посіб. для вч. Київ: Радянська школа, 1969. 288 с.
3. Жадан С. Хлібне перемир'я. Чернівці: Меридіан Черновіц, 2020. 128 с.
4. Лотман Ю. М. В школе поетического слова: Пушкин, Лермонтов, Гоголь. Москва: Просвещение, 1988. 352 с.

Романенко Ярослава Русланівна – аспірантка I року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

«ПРИВАТНИЙ ЩОДЕННИК. МАЙДАН. ВІЙНА...» М. МАТІОС. АНАЛІЗ АКСІОЛОГІЧНИХ ВИМІРІВ

«Приватний щоденник. Майдан. Війна...» - це хроніка, що починається з кінця дві тисячі тринадцятого і триває до середини літа дві тисячі п'ятнадцятого року. Крізь призму історії тих часів письменниця дуже зворушливо і чуттєво описує долі українських родин, життя яких назавжди змінив Майдан, змінила Війна... А також свої історії «про конкретні битви за життя дуже конкретних людей».

Н. Борисенко визначає жанр «Щоденника» як діаріуш – «нотатки, зроблені певною особою про факти свого життя у відповідному соціальному і національному контексті, своєрідний психологічний портрет автора, свідчення його ментальності, інтелекту та смаку. <...> Елементи діаріуша використовувалися як художній прийом, зокрема в період сентименталізму та романтизму» [5]. Дослідниця С.Ігнат'єва – фахівець із лінгвогенетики – послідовно вживає номен «діаріуш» на позначення «письменницького літературного жанру щоденникового дискурсу», трактує його як «глибоко особистісний» «повноцінний художній твір», котрий може відображати «власне життя автора на тлі суспільних та історичних подій» або ж і не містити автобіографізму [3].

За словами Марії Матіос, святим обов'язком є описати події, передати їх емоційне забарвлення, осмислити самому та спонукати аналізувати інших.

Цю книжку Марія Матіос наповнила фактами із свого життя. На початку розповіді сказала, що *бажано говорити без коментарів*. Тому здебільшого аксіологічні виміри можна простежити лише в ліричних відступах, де вона додавала свої дописи із Фейсбук за ті дати. Такий формат розповіді вимагає лаконічності й простоти, тож авторка підтримала його, інакше тексти набули б фальшивого, неприпустимого тут пафосу.

Перш за все, М. Матіос ще в кінці дві тисячі тринадцятого року називає війну війною й заперечує назву АТО, називаючи *гібридним покручем* [б. 12 с.], яка повністю не розкриває суті всіх подій. Письменниця яскраво висловлює оцінку розчарування та засудження подій через ще одну висхідну градацію *сита, цинічна і фальшиво сліпа*. [б. 12 с.] Хоча перший епітет *сита* емотивно

нейтральний, та кожен наступний підсилює негативне значення попереднього. Цією оцінкою мисткиня наділяє персоніфіковану *Європу*, яка реагує на ці події так, *ніби це вона, а не ми, босими ногами іде по битому склу*[б. 12 с.]. Таке порівняння використане, щоб висловити біль та безвихідь українського народу.

Письменниця саркастично заперечує написане раніше з метою посилення парадоксальності ситуації: *немає сенсу на політичному олімпі говорити про наш час метафорами й образами*. Тобто у думках настільки велика кількість важливих слів, що навіть нема що сказати.

Отже, перший аксіологічний аспект – **це засудження та розпач**.

Дуже близькою ситуативно є аксіологема **зневага**.

А що вже за сили тут! Соколи, беркути, барси, оводи, вужі... хто його знає, хто вони. [б. 51 с.]

Для саркастичного висміювання Беркуту авторка використовує низхідну градацію-порівняння, де з кожним наступним словом ще більше знижує повагу до рівня оводів, вужів, які асоціюються в читача з надокучливістю та негативом.

Антимайдан. Антипризидент. Антиуряд. Антидержавні структури. Але є народ, «якого правди сила НІКИМ ЗАВОЙОВАНА ще не була»! [б. 35 с.]

Анафора *анти* з першого слова дає відчуття **протесту, незгоди**. До цього М. Матіос відносить владу: *Антимайдан. Антипризидент. Антиуряд. Антидержавні структури*. Це означає, що влада цілком проти народу. У наступному реченні зразу ж є інша сторона конфлікту – народ. Для найкращого опису такого Народу авторка обрала перші рядки поезії Павла Тичини «Я утверждаюсь». Та сама ж виділила головні слова у рядку, які виражають цінності народу, непереможність його духу.

Революція - докорінний переворот у житті суспільства, який призводить до ліквідації віджилого суспільного ладу й утвердження нового, прогресивного. За словами Марії Матіос, це переворот інтелекту, інше, нове розуміння самосвідомості та самоповаги. Головна ідея написання цього щоденника: *майдан - боротьба за справедливість*[б. 43 с.].

Важкі дні 18-22.02 2014 року були настільки насиченими, що кожна людина не знала не те, що станеться завтра, а й що буде за лічені хвилини. Аксіологема **страх** дуже динамічна.

Страх перейшов кілька стадій. Перша – найбільший, майже до *повного паралічу*[б. 118 с.]. Друга стадія вже слабша, *з тремтінням піджилок під колінами*. [б. 120 с.] На цьому етапі уже з'являється огида до цього відчуття, неповага. Третя – щезання страху, повна байдужість: *З мене зробилася спресована грудка*. [б. 120 с.]. І четверта заключна стадія про змішані відчуття і признання того, що чим більше посилюється страх, тим більше він зникає в

голові, душі й серці. *Так страшно, що перестаєш боятися.* [б. 129 с.]

ід час дебюту вистави «Солодка Даруся» на заході України письменницю мучили докори сумління, адже вона залишила Майдан, через що від різних людей чула слова підтримки. Оцінку **зворушливості** авторка ставить чи не на найвищий рівень, адже *ледь не заплакала від розчулення*[б. 40 с.]. На 2013 рік українського в Україні було дуже мало, і саме в такий час відокремлення та незалежність України від росії потребувала прояву на різних рівнях, включаючи творчий.

Письменниця часто виділяє **важливість запам'ятати та донести усю правду** до народу.

Розумію, що це – історичні дні. Намагаюся якнайбільше фіксувати. Очима. Фотоапаратом. Про розмови і спілкування вже не кажу. Неділя. Віче. Настрій у людей дуже піднесений. Усі говорять про майбутні зміни. [...] На Хрещатику – синьо-жовтий рояль, який згодом стане знаменитим на весь світ. Люди. Люди. Люди. [б. 39 с.]

Авторка використовує прийом потоку думок, щоб передати атмосфери важливості цих днів, які входять в історію. Вже й до цього пані Марія висловлювала думку, що вона вважає своїм покликанням як письменника надати розголосу цим подіям, зберігаючи факти в найбільш можливій точності. *Настрій у людей дуже піднесений*[б. 39 с.], адже усі розуміють, що це початок великих змін. Але навіть у такі напружені моменти є місце для мистецтва, бо *на Хрещатику – синьо-жовтий рояль, який згодом стане знаменитим на весь світ*[б. 39 с.]. Наступне, що сприймає авторка – це величезна кількість людей. Повтор лексеми *люди* надає враження нескінченності потоку.

Отже, Марія Матіос у «Щоденнику» використала ряд таких аксіологем як засудження, розпач, зневага, протест, незгода, страх, зворушливість. Ситуативно ці відчуття виражають любов та повагу до свого народу, важливість показати ці події з погляду пересічної жінки-депутата та донести ідею Майдану до широких мас.

Список використаних джерел:

1. Баранська Л. Лінгвостилістика знакових знакових сакральних образів у творі Марії Матіос «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2016. Випуск 772.
2. Борисенко Н. Жанр щоденника у творчості Марії Матіос: типологія і поетика. *Південний архів (філологічні науки)*, 2021. 6-15 с.
3. Ігнат'єва С. Діаріуш як жанр щоденникового дискурсу. *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. 2018. 37–43 с.
4. Кулінська Я. Щоденниковий жанр в контексті сучасної української воєнної прози (на матеріалі творів М. Матіос «Приватний щоденник. ...Майдан.

Війна...», А.Куркова «Щоденник Майдану та Війни», О.Мамалуя «Військовий щоденник» та ін.). *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. Vol.VIII(72). Is.241. P.30–33.

5. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с. Т. 2. 624 с.

6. Матіос М. Приватний щоденник. Майдан. Війна... Львів. ЛА «Піраміда», 2015. 356 с.

Самборин Вікторія Леонідівна – аспірантка III року навчання Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ СТРАЖДАННЯ В РОМАНІ ГРИГОРІЯ ТЮТЮННИКА «ВИР»

Концепт СТРАЖДАННЯ є одним із визначальних в ідіолекті Григорія Тютюнника. Що ближче це почуття до людини, народу, автора, то важливіше місце займає у свідомості і творчості, частіше можна натрапити на його актуалізацію в художньому творі, оскільки що вагоміший концепт, то частіше до нього звертається автор.

Дослідники емоційного концепту СТРАЖДАННЯ часто пов'язують його з концептом «війна», який належить до соціально маркованих, міждисциплінарних об'єктів дослідження. Його вивчають у галузі історії, політології, психології, соціології війни, теології, філософії, літературознавстві та мовознавстві [1].

Концепт розуміємо «як абстрактну одиницю ментального рівня, яка відображає зміст результатів пізнання людиною довкілля та в якій зосереджено відомості про пізнаваний об'єкт, його властивості, місце в культурі народу й результати емоційно-оцінного сприйняття цього фрагмента світу людиною» [2, с. 4–5]. Серед концептів, які актуальні для всього людства, виокремлюємо СТРАЖДАННЯ.

У період Другої світової війни, у якому минуло дитинство братів-Тютюнників, ключовими постають мотиви суму та страждання українського народу, що не є чимось незвичайним. Біль, муки, душевні та фізичні, визначають життя людини й сьогодні. У світі війни, на жаль, діє лише одне заспокійливе правило: страждаєш – значить живеш.

У мовній тканині роману «Вир» СТРАЖДАННЯ розкрито двопланово,

має два аспекти вираження. Перший – це переживання людини, її душевні муки, які зреалізовані в межах емоційної зони концепту – ДУШЕВНЕ СТРАЖДАННЯ. Другий бік репрезентують семантичні плани «фізичний біль», який супроводжує, охоплює людину. Недуги, фізичні вади, відхилення від норм репрезентовано другим складником – концептом ФІЗИЧНЕ СТРАЖДАННЯ.

Зіставивши виявлені контексти вживання та особливості двопланової вербалізації концепту СТРАЖДАННЯ, пропонуємо його структурну схему

Ядро концепту СТРАЖДАННЯ в романі репрезентує лексема

страждання. У тексті твору вербалізатор концепту реалізує такі семантичні плани:

1) динамічний характер перебігу емоцій: *«його охоплював панічний страх, що згодом перейшов у тупий біль, який мучив його тіло й дух, і Улас, щоб припинити свої страждання»*, [3, с.50] — внутрішнє страждання переходить у фізичне;

2) інтенсивність вияву емоцій: *«Він усміхнувся, але усмішка не змила духовного страждання з його позеленілого обличчя»* [3, с.82] — сила внутрішнього страждання;

3) всеосяжність страждання: *«Бачив, які страждання переживає люд, і розумів, що вони будуть ще страшнішими»* [3, с.425] — внутрішнє та фізичне страждання взаємопов'язані.

Аналіз виявив використання у функції вербалізаторів одиниць, належних до інших лексико-граматичних класів. Лексеми із коренем *стражд* формують навколоядерну зону концепту, наприклад:

1) *«Вони були щасливі, їм не було ніякого діла до того, що ось тут, поряд з ними, так мучиться і страждає Улас»*, [3, с.54] – контекст об'єктивує внутрішнє страждання;

2) *«Щоб не страждати самому, показав жеребчика Павлові»* [4]. У контексті вербалізовано всеосяжність страждання, передано внутрішні переживання героя від споглядання фізичних страждань тварини;

3) *«Не винен я, Тимку, даром страждаю...»* [4] вербалізовано внутрішні страждання;

4) «Ориця знала, що поранений боєць лежить на лаві, і їй захотілося глянути на нього, але вона не наважувалася, бо їй здавалося, що в нього жахливо понівечене лице і заюшене кров'ю око не до діла підморгує. Але почуття, що поблизу є людина, яка **страждає**, перемогло страх» [4] – вербалізовано фізичні страждання;

5) «Гошка **постраждав** найбільше, хоч бився, як леопард» – вербалізовано фізичні страждання;

6) «— **Страждаєм**, — вихопився Марко» [4]; «А я ж якраз без нього **страждаю**» [4] – вербалізовано внутрішнє страждання;

7) «Губи її тихо тремтіли, а обличчя було сирітським і **страждальним**» [4] – вербалізовано фізичне і внутрішнє страждання;

8) «Генерал був старий солдат, і за своє бойове життя бачив сотні героїв, убитих і поранених, але ніколи він так не **страждав**, як тоді, коли бачив перед собою забитих або тяжко поранених зовсім ще молодих юнаків» [4] – вербалізовано градаційні виміри внутрішнього страждання.

Периферійну зону концепту СТРАЖДАННЯ формують семантично близькі лексеми-вербалізатори:

- мука: «Просувались в нелюдських **муках**. Пораненого жерло вогнем, здорових — бездоріжжя», «нелюдськими **муками** мордують полонених», «тварина тріпоче в передсмертних **муках**»; «"Чого ж вона і заговорити зі мною не захотіла? За що розгнівалася?" — тяжко мучиться Оксен і стогне уві сні» [4];

- біль: «Пам'ятаю: вийшли ми з нею за село, вона плаче, а я так собі, не плачу, тільки серденько в мене **болить**» [4]; «І щемить їй серце, **болить**, як зранене, бо стоять он позаду ще семеро, і кожного жаль, і за кожним душа **болить**» [4]; «— і легше мені зробиться, малому, не так **болить** побите тіло» [4];

- переживання: «Дорош в стократ сильніше **переживав** свою трагедію», «— Нічого, не таке **переживали**» [4], «Бачив, які **страждання переживає** люд, і розумів, що вони будуть ще страшнішими» [4];

- нещастя: «Бо таке **нещастя** може з кожним прилучитися», «, і навіть не догадувалися про те, яке **нещастя** спіткало його» [4];

- хвороба: «— **Хвороба** у мене є невеличка, — прошепотів він, усміхаючись» [4];

- горе: «Отож і **горенько**», «лагідно дихав на мене і все горе і радощі мені розказував» [4];

- тривога: «і якась **тривога** і недобре передчуття все більше і більше охоплювали її», «Його охопила якась тривога» [4].

Контексти роману засвідчують актуалізацію негативно-оцінних

семантичних планів вербалізаторів концепту. Розбудова лексико-семантичного поля сфокусована на домінуванні субстантивів та дієслівних форм, що складають окремі сегменти поля.

Аналіз художнього матеріалу дає підстави розглядати концепт СТРАЖДАННЯ як один із базових концептів творчості Григорія Тютюнника та вважати його таким, що розгортається в мові твору як ознака життя.

Список використаних джерел:

1. Брославська Л.Я. Образно-ціннісний складник концепту ВІЙНА в американській мовній картині світу. *Науковий вісник Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка* : зб. наук. пр. Дрогобич, 2015. № 4. С. 22–28.
2. Скаб М. В. Концептуалізація сакральної сфери в українській мові. Автореф. доктора філол. наук. Київ. 36 с.
3. Тютюнник Г.М. Вир. Харків: Фоліо, 2013. 543 с.
4. Тютюнник Г.М. Вир. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=464>

Наукове видання

МОЛОДЬ І СУЧАСНІ ТРЕНДИ НАУКОВОЇ ДУМКИ

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

01 БЕРЕЗНЯ 2023 РОКУ

Видання друкується за авторським редагуванням

Підписано до друку 02.06.2023 р.
Гарнітура Times New Roman
Замовлення № 775

Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 7,75
Ум. друк. арк. 8,07

Папір офсетний
Електронне видання

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3А
(04631) 7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2137 від 29.03.05 р.